

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tina Hočevar

**Varnostne implikacije nezakonitega trgovanja z odpadki
na primeru Evropa-Afrika**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tina Hočevar

Mentor: prof. dr. Marjan Malešič

**Varnostne implikacije nezakonitega trgovanja z odpadki
na primeru Evropa-Afrika**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

ZAHVALA

*Zahvaljujem se mentorju prof. dr. Marjanu Malešiču
za strokovno pomoč in hitro odzivnost.*

*Zahvaljujem se očetu in mami, ki sta mi omogočila miren študij
ter mi skozi vsa leta študija stala ob strani.*

Hvala sestri in prijateljem za pozitivno energijo in moralno podporo.

*Še posebej pa se zahvaljujem Borutu
za dragoceno potrpežljivost in brezpogojno zaupanje.*

Hvala, ker verjameš vame!

Varnostne implikacije nezakonitega trgovanja z odpadki na primeru Evropa-Afrika

Sodobni način življenja za seboj med drugim pušča velike količine odpadkov, ki so v nekaterih primerih lahko predmet nezakonitega trgovanja. Odpadki, če niso deležni ustreznega ravnanja, lahko povzročajo okoljsko degradacijo večjih razsežnosti in so grožnja okoljski varnosti. Koncept okoljske varnosti dopolnjuje človekovo varnost z okoljsko dimenzijo, zato je treba za zagotovitev človekove varnosti okoljske dimenzije ogrožanja upravljati. Čezmejno gibanje odpadkov je v večini primerov nezakonito dejanje, glavni motiv za tovrstna dejanja je zaslužek. Na primeru nezakonitega trgovanja z odpadki Evropa-Afrika ugotovimo, da so razvite države (primer Italije) tiste, ki izvažajo odpadke v afriške države v razvoju (primer Gane, Nigerije in Somalije). Količina ustvarjenih odpadkov, (šibka) okoljska zakonodaja, stroški ravnanja z odpadki in nagnjenost h korupciji so dejavniki nezakonitega trgovanja z odpadki, ki ima, predvsem v državah destinacije, resne negativne posledice za okolje. Poleg tega obstajajo dokazane povezave med nezakonitim trgovanjem z odpadki ter delovanjem mafijskih družin v Italiji ter pojavom piratstva v Somaliji.

Ključne besede: okoljska varnost, človekova varnost, odpadki, nezakonito trgovanje z odpadki, Evropa, Afrika.

Waste trafficking security implications on the example of Europe-Africa

One of the consequences of the modern lifestyle is a large amount of waste, which can lead to illegal trafficking. If not properly managed, waste can cause large scale environmental degradation and threaten environmental security. The concept of environmental security complements human security with the environmental dimension. To ensure human security, the threats to the environmental dimension must be managed. Cross-border waste trafficking is in most cases illegal, the main motive is profits. In the example of illegal waste trafficking Europe-Africa we discover that developed countries (see Italy) are those who export waste into African underdeveloped countries (see Ghana, Nigeria, and Somalia). The amount of created waste, (weak) environmental laws, waste management expenses, and proneness for corruption are drivers of illegal waste trafficking, which has, especially in destination countries, serious negative effects on the environment. There are also proven connections between illegal trafficking and the operation of Italian mafia families and the emergence of pirates in Somalia.

Key words: Environmental Security, Human Security, Waste, Waste trafficking, Europe, Africa.

KAZALO

1 UVOD	7
2 METODOLOŠKI OKVIR	9
2.1 Predmet raziskovanja	9
2.2 Cilji raziskovanja	9
2.3 Raziskovalna vprašanja	9
2.4 Metode dela	10
2.5 Struktura magistrskega dela	10
3 OKOLJSKA DIMENZIJA VARNOSTI	11
3.1 Razvoj koncepta okoljske varnosti	13
3.2 Okolje in človekova varnost.....	21
4 MEDNARODNA UREDITEV ČEZMEJNEGA GIBANJA ODPADKOV EVROPA-AFRIKA	23
4.1 Baselska konvencija	24
4.2 Bamako konvencija.....	27
4.3 Evropska Uredba št. 1013/2006 o pošiljkah odpadkov	28
5 NEZAKONITO TRGOVANJE Z ODPADKI	30
5.1 Dejavniki nezakonitega trgovanja z odpadki	32
5.2 Akterji	35
5.3 Vrste odpadkov	37
5.4 Potek in metode nezakonitega trgovanja z odpadki	39
5.4.1 Izvor	39
5.4.2 Tranzit	40
5.4.3 Destinacija	42
5.5 Varnostne implikacije nezakonitega trgovanja z odpadki	44
5.5.1 Okoljska ogroženost	44
5.5.2 Dejavniki ogrožanja človekove varnosti	46

6 VARNOSTNE IMPLIKACIJE NEZAKONITEGA TRGOVANJA Z ODPADKI NA PRIMERU IZBRANE DRŽAVE IZVOZNICE - ITALIJA	47
6.1 Značilnosti nezakonitega trgovanja z odpadki v Italiji in vpletenost mafije.....	47
6.2 Varnostne implikacije	52
7 VARNOSTNE IMPLIKACIJE NEZAKONITEGA TRGOVANJA Z ODPADKI NA PRIMERU IZBRANIH DRŽAV PREJEMNIC – GANA, NIGERIJA, SOMALIJA.....	54
7.1 Nigerija.....	56
7.2 Gana.....	58
7.3 Somalija ter vpletenost piratstva	60
7.4 Varnostne implikacije v Nigeriji, Gani in Somaliji (primerjava)	63
8 PREDLOGI ZA PREPREČEVANJE OKOLJSKIH VARNOSTNIH GROŽENJ.....	66
9 SKLEP	71
10 LITERATURA.....	76
PRILOGA A: Intervju, Joan Marc Simon, direktor Zero Waste Europe	86
PRILOGA B: Intervju, Dayo Shola Iwaola, domačin iz Lagosa, Nigerija.....	91

KAZALO TABEL

Tabela 3.1: Ključne interpretacije okoljske varnosti	20
Tabela 3.2: Primerjava koncepta človekove varnosti z okoljsko varnostjo	22
Tabela 5.1: Vzorčni list pristanišč s povezavami Evropa-zahodna Afrika	43

KAZALO SLIK

Slika 5.1: Glavni dejavniki nezakonitega trgovanja z odpadki	33
Slika 7.1: E-odpadki v Lagosu, Nigerija	57
Slika 7.2: Domačini, ki v Agbogbloshieru sežigajo odpadke	59

1 UVOD

Naravno okolje zajema interakcijo med vsemi živimi bitji, podnebjem in naravnimi viri. Je predpogoj za človekov obstoj in preživetje. Ponuja nam priložnosti in hkrati omejitve za gospodarski razvoj in dobrobit družbe. Ljudje smo močno odvisni od naravnega okolja, ki si ga izposodimo za kratkoročno uporabo za čas našega življenja. In za vsakega naslednjega uporabnika mora naravno okolje še naprej ponujati bistvene stvari za njegovo preživetje. Trenutno na svetu prebiva več kot sedem in pol milijard ljudi in to število hitro narašča. Vsako leto se svetovna populacija poveča za približno osemtrideset milijonov, do leta 2050 naj bi svetovno prebivalstvo štelo že okoli deset milijard ljudi (World Economic Forum 2017). Se kdaj vprašamo, ali s svojimi navadami in življenjskim stilom prispevamo k obstoju naravnih virov tudi za prihodnje generacije?

Od razlitja nafte do neskončnih količin odpadkov – človekovo iskanje boljšega življenja z malo ozira na naravno okolje je daleč od trajnostnega in po celem svetu povzroča neverjetno število okoljskih katastrof. Ne da bi se zavedali, naše početje povzroča več stopenj onesnaženosti, ki ne prizanašajo naravnemu okolju in s tem vplivajo na kakovost življenja ljudi po celem svetu. Onesnaževanje je potencialni svetovni 'morilec' številka ena, ki prizadene ljudi in živali po celem svetu. Gospodarski razvoj, četrta industrijska revolucija, naraščajoča potrošnja in materializem posameznikov za seboj puščajo nepredstavljive količine raznolikih odpadkov. Nepredstavljive zato, ker je našim očem v večji meri skrito, kaj se dogaja z odpadki, enkrat ko jih podjetje za ravnanje z odpadki odpelje z našega dvorišča. Pa naj bodo to gospodinjski, industrijski, nevarni ali katerikoli drugi odpadki. Nimamo prave predstave, koliko odpadkov ustvarimo in kaj se z njimi nato dogaja. Letno na svetovni ravni ustvarimo več kot dve milijardi ton odpadkov. Če bi jih vse naložili na tovornjake in postavili v vrsto, bi z njimi lahko kar štiriindvajsetkrat obkrožili svet (The World Counts 2017). Veliko stvari želimo imeti, veliko stvari potrebujemo in si brez njih ne znamo več predstavljati življenja. Potrošniki smo soočeni s (pre)obširno ponudbo vseh vrst izdelkov po relativno nizkih in dostopnih cenah, kar seveda vpliva tudi na nižjo kakovost izdelkov in njihovo življenjsko dobo, ki je vedno krajša. Posledica tega je trend, ko se potrošniki ob manjših okvarah izdelkov namesto za popravilo odločimo za nakup novih. Takšno obnašanje vpliva na porast količine odpadkov. Na ravni posameznika se takšen trend morda ne zdi tako zelo problematičen. Če pa upoštevamo, da se tako obnaša skoraj polovica svetovne populacije (projekt The World Counts med potrošnike šteje dobre tri

milijarde Zemljanov), ugotovimo, da je obseg problema, ki ga predstavlja potrošniška družba, ogromen. Z nadaljevanjem takšnega trenda ustvarjamo negativno spiralo, ki se odraža v še večjih količinah odpadkov. S tem se povečuje tudi obseg celotnega kroga ravnanja z odpadki, posledično pa tudi obseg nezakonitega trgovanja z njimi. Zato je sprememba ravnanja potrošnikov nujno potrebna, toda kaj je tisto, kar bo prepričalo in motiviralo potrošnike in proizvajalce, da svoje življenjske in poslovne navade, kot jih poznajo, spremenijo v dobro trajnostnega razvoja?

Z viri, ki jih imamo v presežnih količinah, običajno trgujemo. Več kot imamo teh virov na razpolago, večja bo razsežnost (mednarodnega) trgovanja. Glede na velikost obsega vseh vrst odpadkov je precej jasno, da so odpadki slej ko prej predmet trgovanja. Tu pa kaj hitro naletimo na kar nekaj ovir, saj države niso v celoti naklonjene čezmejnemu gibanju odpadkov. Za urejanje tega področja so nekatere izmed njih sprejele ustrezno zakonodajo, katere del so tudi mednarodni okoljski sporazumi in konvencije za reguliranje gibanja odpadkov. Države naj bi primarno motivirale svoje prebivalce in oblikovale okoliščine, v katerih družba proizvaja minimalno količino odpadkov. Obenem pa morajo zagotoviti systemske rešitve za ustrezno ravnanje z odpadki. Pri tem je potrebno upoštevati tudi načelo bližine. Odpadki naj bi od mesta nastanka do mesta ravnanja z odpadki prepotovali minimalno razdaljo. S tem se zagotovi lažjo sledljivost odpadkov, kar preprečuje njihovo izkoriščanje za nezakonite dejavnosti. Do slednjega pride zaradi človeškega oportunističnega iskanja zaslužka brez moralnih zadržkov do uničevanja okolja, ogrožanja človekovega zdravja in splošne dobrobiti skupnosti. Eden od primerov izkoriščanja odpadkov je zagotovo nezakonito trgovanje z odpadki.

Nezakonito trgovanje z odpadki, ki ne predstavlja zgolj prepovedanega trgovanja, ampak tudi neustrezno ravnanje z odpadki, ima negativne posledice za okolje, človekovo zdravje ter celotno družbo in gospodarstvo. Dober primer predstavljajo elektronski in električni odpadki (t. i. e-odpadki), iz katerih uhajajo nevarni toplogredni plini, če se z njimi ne ravna na okolju prijazen in varen način.

Kljub poskusom mednarodne skupnosti in posameznih držav za preprečevanje nezakonitega trgovanja, le-to ostaja velik problem. Varnostni problem. Vse dokler obstajata ponudba in povpraševanje po (ne)zakonitih dejavnostih, se bodo le-te odvijale. Še posebej, če takšna dejanja za sodelujoče predstavljajo nizko stopnjo tveganja in možnost visokih zaslužkov.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Predmet raziskovanja

Varnostne implikacije nezakonitega trgovanja z odpadki na primeru gibanja odpadkov med Evropo in Afriko so predmet raziskovanja v magistrskem delu. Magistrsko delo se osredotoča na odpadke in varnostne učinke, ki jih povzroča nezakonito trgovanje z odpadki. Analiza varnostnih implikacij temelji na pojavnosti čezmejnega gibanja odpadkov med Evropo, izvoznico odpadkov, ter Afriko, prejemnico odpadkov. Gre predvsem za utrjevanje dojemanja okolja kot varnostnega vprašanja, odpadkov kot varnostne grožnje ter povezovanja okoljske in človekove varnosti. Zanimivo je tudi vprašanje povezanosti nezakonitega trgovanja z odpadki z delovanjem mafijskih družb v Italiji ter pojavom piratstva v Somaliji, saj morebitna resnična povezava dokazuje varnostne razsežnosti nezakonitega trgovanja z odpadki izven okvirjev okoljske in človekove varnosti in povezuje sodobne varnostne paradigme z bolj tradicionalnimi.

2.2 Cilji raziskovanja

Magistrsko delo opredeli celoten proces nezakonitega trgovanja z odpadki, od nastanka problema do končne destinacije, in mednarodno ureditev čezmejnega gibanja odpadkov na področju Evropa-Afrika ter analizira primere ciljnih držav (Nigerija, Gana, Somalija) in izvorne države (Italija). Glavni cilj je identificirati varnostne implikacije nezakonitega trgovanja z odpadki ter preveriti morebitno povezavo med dejavnostjo mafije in pojavom piratstva z nezakonitim trgovanjem z odpadki. Z identifikacijo varnostnih implikacij bo magistrsko delo prispevalo k potrjevanju odpadkov kot (svetovne) varnostne grožnje.

2.3 Raziskovalna vprašanja

Kako je čezmejno gibanje odpadkov urejeno na območju Evropa-Afrika?

Katere so značilnosti (motivi, akterji, vrste odpadkov, metode) nezakonitega trgovanja z odpadki?

Katere so značilnosti in varnostne implikacije nezakonitega trgovanja z odpadki v Italiji?

Katere so značilnosti in varnostne implikacije nezakonitega trgovanja z odpadki v Nigeriji, Gani in Somaliji?

2.4 Metode dela

Za namene magistrskega dela so bili uporabljeni naslednji raziskovalni pristopi in metode:

- **analiza primarnih virov:** analiza mednarodne zakonodaje na področju urejanja problematike čezmejnega gibanja odpadkov (Baselska konvencija, Bamako konvencija, Evropska Uredba št. 1013/2006 o pošiljkah odpadkov);
- **analiza sekundarnih virov:** analiza mednarodne literature na temo problematike nezakonitega trgovanja z odpadki z namenom pridobitve podatkov o dejavnikih, metodah, akterjih, poteh in posledicah nezakonitega trgovanja z odpadki. Analiza sekundarnih virov je bila uporabljena tudi pri študiji primerov;
- **statistična analiza:** zbiranje statističnih podatkov o nezakonitem trgovanju z odpadki ter analiza teh podatkov z namenom dokazovanja in utrjevanja pridobljenih podatkov preko analize sekundarnih virov;
- **študija primera:** Italije kot države izvoznice z namenom ugotavljanja regionalnih značilnosti in varnostnih implikacij;
- **primerjalna analiza:** Nigerije, Gane in Somalije kot ciljnih držav z namenom ugotavljanja regionalnih značilnosti in varnostnih implikacij;
- **intervju:** z direktorjem evropske izpostave mednarodne nevladne organizacije 'Zero Waste Europe', Joan Marcom Simonom, s sedežem v Bruslju, ki zagovarja interese družbe brez odpadkov na evropski ravni. Intervju je prispeval k podajanju predlogov za preprečevanje nezakonitega trgovanja z odpadki. Dodatno še krajši intervju z Dayo Shola Iwaolom, prebivalcem mesta Lagos v Nigeriji, z namenom potrjevanja varnostnih implikacij nezakonitega trgovanja z odpadki v Nigeriji.

2.5 Struktura magistrskega dela

Izhodišče za raziskovanje predstavlja teoretični uvod s pojasnitvijo sodobnega koncepta varnosti s poudarkom na okoljski varnosti ter njeni povezavi s človekovo varnostjo. Zaradi lažjega razumevanja čezmejnega gibanja odpadkov sledi pregled mednarodne ureditve čezmejnega gibanja odpadkov s poudarkom na območju Evropa-Afrika. Nato magistrsko delo preide v glavni del, kjer v petem poglavju podrobneje opredeli celoten proces nezakonitega trgovanja z odpadki. V šestem in sedmem poglavju sledi študija primerov ter na podlagi tega izpeljava značilnosti nezakonitega trgovanja in analiza varnostnih implikacij na primeru Italije,

Gane, Nigerije in Somalije. Pred odgovori na raziskovalna vprašanja in zaključnim sklepom magistrskega dela so podani še predlogi za preprečevanje nezakonitega trgovanja z odpadki.

3 OKOLJSKA DIMENZIJA VARNOSTI

Skozi čas se narava in dojemanje varnosti spreminjata glede na aktualno družbeno in politično dogajanje ter stanje moči v mednarodni skupnosti. Varnost v mednarodnih odnosih predstavlja stabilno stanje nekega konflikta ali grožnje oz. odsotnost vojne, ki pa je velikokrat rezultat nujnega posredovanja države (Buzan in drugi 1998, 4). Do leta 1990 je preučevanje varnosti slonelo na tradicionalnem vidiku varnosti, ki je temeljil na državocentričnem pogledu in vojaško-političnem razumevanju varnosti. Omenjeni vidik zajema pojme, kot so nacionalna varnost, obramba, država, vojska, vojna in podobno. Gre predvsem za obrambo države in njene suverenosti pred zunanjimi grožnjami oz. država proti državi (Brock 1991, 407–423). Po Jägerskogu je grožnja nekaj, kar takoj ogrozi obstoj nekega objekta (2006, 91–2), t. i. referenčnega objekta, torej objekta, na katerega se varnost nanaša. V tradicionalnem razumevanju varnosti je referenčni objekt država, kateri varnost zagotavljajo vojaški ukrepi in posredovanja. Država ima torej dvojno vlogo; je objekt, ki potrebuje varnost, in je hkrati tista, ki varnost zagotavlja (Grizold in Bučar 2011, 829).

Tradicionalni pogled na varnost je zamajal konec hladne vojne in propad bipolarnega sistema moči. V mednarodnem okolju je prišlo do večjih sprememb na kulturnem, ekonomskem in (geo)političnem področju. Ustvarila se je multipolarna mednarodna skupnost, ki se je počasi premikala od tradicionalnih pogledov k bolj sodobnim pogledom razumevanja sveta in dogajanja v mednarodni skupnosti. Pojav in krepitev globalizacije, ki je velikokrat zamenjana z *vesternizacijo*, kapitalizmom, sekularizacijo in potrošništvom, v bistvu pomeni soodvisnost držav v širšem smislu – neka sprememba v eni državi, negativna ali pozitivna, lahko pomeni posledice tudi v drugi državi in obratno. V procesu globalizacije se prepletajo dejavnosti tako državnih kot nedržavnih akterjev na raznovrstnih področjih, od družbenega, političnega do ideološkega. Varnostno okolje je s tem obogateno z novimi (nedržavnimi) akterji, čezmejnimi pojavi (svetovni splet, svetovna trgovina, onesnaževanje ozračja, rast dohodkovne neenakosti itd.) (Smith 2010, 37–9) ter posledično z novimi dimenzijami nevojaškega ogrožanja varnosti. Medtem ko je za tradicionaliste lažje opredeliti vojaške grožnje, je to znotraj koncepta sodobne varnosti oteženo, saj je varnost postavljena izven vojaškega območja v intelektualno-politična območja (Prezelj 2008, 18). Pojem varnosti zdaj zajema široko polje groženj, ki

prihajajo iz lokalne, nacionalne ali svetovne ravni. Proces, v katerem relevantni akterji (vlada, politične elite, vojska, civilna družba itd.) določeno težavo ali sklop težav prepoznajo kot eksistenčno grožnjo referenčnemu objektu, imenujemo sekuritizacija (angl. Securitization). Le-ta opravičuje določitev in uporabo izrednih ukrepov, s katerimi se te grožnje obvladuje (Buzan in drugi 1998, 1–36).

Vse to je vodilo v konceptualni premik dojemanja varnosti, ki v ospredje vedno bolj postavlja posameznika kot referenčni objekt varnosti. Posameznik oz. družba je sedaj tista, ki jo je potrebno zaščititi in ima legitimno pravico do preživetja. Pa vendar netradicionalne grožnje ne zanemarjajo tradicionalnih. Vključitev človeške dimenzije tradicionalno razumevanje varnosti dopolnjuje in ne zamenjuje (Prezelj 2008, 21).

Po Grizoldu (1992) je varnost stanje, ki omogoča uravnotežen razvoj družbe. S tem Grizold razširi koncept varnosti in vanj vključi različne vidike varnosti, kot so gospodarski, okoljski, družbeni, politični, kulturni itd. Kasneje, leta 2001, razumevanje varnosti definira kot »stanje, v katerem je zagotovljen uravnotežen fizični, duhovni, duševni ter gmotni obstoj posameznika in družbene skupnosti v razmerju do drugih posameznikov, družbenih skupnosti in narave (Grizold 2001).« K razvoju holističnega dojemanja varnosti so med drugim prispevali predstavniki Kopenhagenske šole varnosti, ki gospodarske, družbene, politične, okoljske in vojaške dimenzije vključujejo v pojem varnosti (Buzan 2001). Vedno bolj se je torej razširilo holistično razumevanje varnosti, ki temelji na predpostavki medsebojne povezanosti groženj varnosti ter zavedanja, da politični, družbeni, gospodarski, okoljski in drugi vidiki prav tako lahko zamajajo stabilnost države. Po Boothu (1991, 340) je do tega miselnega preskoka prišlo zaradi procesa globalizacije, ki je sprožila val nevojaških groženj ter nezmožnost ene same države za reševanje teh groženj. Podnebne spremembe, onesnaženost zraka in degradacija okolja so nazorni primeri, ki zahtevajo mednarodno sodelovanje za preprečevanje njihovih posledic.

Okoljski varnostni izzivi so se vedno pogosteje pojavljali na dnevnem redu varnostno-političnih razprav, saj se je širila zavest o tem, da so posledice ogrožanja okolja lahko življenjsko nevarne (Eman, Fields, Meško 2012, 70). V osnovi okoljska dimenzija varnosti združuje pojma 'okolje' in 'varnost', kar se odraža v kompleksnosti razprav in pri zagovornikih tradicionalne varnosti vzbuja dvom o povezavi med okoljem in varnostjo.

Okolje lahko definiramo kot »živ organizem ter fizično in kemično komponento celotnega zemeljskega sistema« (Barnett 2007, 188). Po Smithu je okolje »biološki sistem, ki vzdržuje življenje« (2010, 231), na podlagi česar potrdimo, da človek in druga živa bitja brez naravnega okolja ne morejo preživeti, kar pomeni, da je to nepogrešljiv del celotnega življenjskega procesa za Zemlji. Spremembe v okolju posledično vodijo v spremembe načina in potencialno kakovosti življenja posameznika in lahko porušijo okoljsko dimenzijo varnosti. Strokovnjaki, ki zagovarjajo človekovo varnost kot del sodobne varnosti, dojemajo okolje in naravne vire kot del varnostnega vprašanja, medtem ko zagovorniki tradicionalnega koncepta varnosti le izjemoma upoštevajo okoljevarstveni vidik (Smith 2010, 230). Degradacija okolja, kot življenjskega prostora vsakega posameznika, nedvomno ogroža njegov obstoj in dobrobit. Fizične spremembe v okolju ustvarjajo okoljsko negotovost, h kateri prispevajo še stopnja odvisnosti ljudi od okolja ter njihova sposobnost prilagajanja na spremembe v okolju (Barnett 2007, 199). Celovitost in neogroženost naravnega okolja igrata ključno vlogo pri trajnostnem načinu življenja in razvoju družbe. Če nista zagotovljeni, je posameznik izpostavljen večjim ranljivostim, ogrožena je njegova varnost in celo obstoj, kar nas pripelje do dileme preživetja (ang. survival dilemma). Večje spremembe okolja, v katerem živimo, lahko v celoti zamajejo golo človeško preživetje. Dilema preživetja je torej tista, ki še dodatno potrjuje povezavo med okoljem in varnostjo (Brauch 2004), s čimer ne moremo več zanikati okolja kot nove dimenzije ogrožanja varnosti. Nadaljnje obravnavanje omenjene dileme sledi v poglavju o človekovi varnosti.

3.1 Razvoj koncepta okoljske varnosti

Potrditev povezav med okoljem in njegovim vplivom na varnost je postopoma prispevalo k začetku razvoja koncepta okoljske varnosti, ki naravno okolje opredeli kot referenčni objekt, spremembe v okolju pa predstavljajo varnostno tveganje za posameznika oz. skupino ljudi (Barnett 2007, 183). Poskusi za sekuritizacijo okoljskih vrednot so relativno novi v primerjavi z drugimi sektorji (ekonomski, politični, družbeni), koncept pa je počasi pridobival politično pozornost, ki jo je spodbudila družbena angažiranost in prepoznavanje motenj v ekosistemih kot glavni okoljski problem, ki lahko omeji razvoj prihodnjih generacij (Buzan in drugi 1998, 71–5). Med okoljske dimenzije ogrožanja štejemo onesnaženje voda, zemlje in zraka, širjenje puščav, krčenje gozdov in obdelovalnih površin, tanjšanje ozonske plasti, kisli dež, degradacijo tal, prekomerno rabo vode in drugih naravnih virov, nalezljive bolezni in drugo. Vse naštetu se

pojavlja v obliki kratkoročnih in dolgoročnih posledic naravnih procesov v pojavnih oblikah naravnih nesreč ali kot (v večji meri) posledica človeških dejanj, kot so nezakoniti posegi v naravo in neodgovorno človeško ravnanje (Eman, Meško, Fields 2012, 69–70). Prav zaradi raznolikosti vzrokov okoljskih problemov in številnih okoljskih izzivov je okoljski sektor precej kompleksen. Kateri od okoljskih problemov se bo uvrstil na politično agendo in si s tem zagotovil več pozornosti in sredstev za naslavljanje problema, je predvsem odvisno od politične in družbene dovednosti za okoljske probleme, geografske lege države ter ekonomske blaginje. Morebitne katastrofalne okoljske nesreče, tako tiste, ki so posledica naravnih procesov, kot tiste, ki so posledica človeških dejanj, zahtevajo nujen odziv in nemudoma postanejo del vsakodnevnih političnih razprav (Buzan in drugi 1998, 71–5). Vendar je v tem primeru že lahko prepozno, posledice so lahko nepopravljive, uničujoče za naravno okolje in usodne za človeška življenja.

Začetki koncepta okoljske varnosti segajo v šestdeseta leta dvajsetega stoletja in se delijo predvsem na dva dela: znanstveni in politični del. Prvi se kaže skozi manifestacije in delo predvsem nevladnih in raziskovalnih organizacij, ki preučujejo okoljske spremembe in skrbijo za oceno okoljskih groženj. Raziskovalni pristop k problemu je nujno potreben, saj oskrbuje politične akterje z dokazi, ki so potrebni za proces sekuritizacije. Politični del predstavljajo predvsem (med)vladni akterji, javne politike in proces sprejemanja odločitev glede okoljskih problemov. Če gre pri znanstvenem pristopu za podajanje ocene okoljske ogroženosti, je vloga političnega sektorja, da artikulira skrb za tovrstna ogrožanja v javni sferi in legitimira uporabo določenih sredstev za naslavljanje omenjenih dimenzij ogrožanja varnosti. Oba dela, znanstveni in politični, se med seboj tesno prepletata (Buzan in drugi 1998, 71–5).

Skozi čas so se izoblikovale tri faze v razvoju koncepta okoljske varnosti, v katerih so za napredek skrbeli znanstveniki, civilna družba in politični odločevalci.

Vzpon naravovarstva in (mednarodne) okoljske politike

Okoli leta 1960 beležimo vzpon naravovarstva v razvitih državah. Pojavili so se prvi prispevki o pomembnosti naravovarstva in negativnih posledicah onesnaževanja narave in uporabe škodljivih snovi za okolje. Ustanavljati so se začele različne naravovarstvene mednarodne nevladne organizacije, med njimi Svetovni sklad za naravo (*WWF – World Wildlife Fund*), ustanovljen leta 1961, Prijatelji narave (*Friends of Nature*) leta 1969 ter *Greenpeace* leta 1971.

Pomemben mejnik beleži leto 1970 z vzpostavitvijo t. i. Dneva Zemlje (danes ga obeležujemo 22. aprila) z namenom ozaveščanja ljudi o okoljskih problemih. Kmalu po tem letu so se v aktualno politično življenje vključile tudi prve t. i. zelene politične stranke, najprej na Novi Zelandiji in v Avstraliji, leta 1972 je sledila tudi prva zelena evropska stranka. Sčasoma je naravovarstvo postalo pomembno civilno gibanje tudi v državah v razvoju. Tako se je v Indiji pojavilo t. i. Chipko gibanje, ki je glasno nastopilo proti krčenju gozdov.

Organiziranih je bilo več mednarodnih srečanj na temo okoljskih problemov. Junija leta 1972 je v Stockholmu potekala konferenca Združenih narodov o človekovem okolju (*United Nations Conference on the Human Environment*), ki je bila prva večja svetovna okoljska konferenca. Rezultat konference so bili številni mednarodni okoljski dogovori in sporazumi. Najodmevnejši rezultat konference je bila ustanovitev Programa Združenih narodov za okolje (UNEP – *United Nations Environmental Programme*), ki še danes zagotavlja svetovno vodstvo na področju okolja in spodbuja partnerstvo za vzdrževanje naravnega okolja.

Leta 1983 je Generalna skupščina Združenih narodov sprejela resolucijo (*Resolution 38/161, Process of preparation of the Environmental Perspective to the Year 2000 and Beyond*), po kateri je bila ustanovljena Svetovna komisija za okolje in razvoj (WCED - *World Commission of Environment and Development*). Delovala je vse do leta 1987, ko je objavila končno poročilo Naša skupna prihodnost (*Our Common Future*) ali bolje poznano kot Brundtlandino poročilo. Poročilo je postavilo nov mejnik v razvoju koncepta trajnostnega razvoja. Opredeljuje ga kot razvoj, ki služi potrebam sedanje generacije, ne da bi onemogočal uresničitev osnovnih potreb prihodnjih generacij. Poleg integracije človeške dimenzije v okoljsko problematiko je Brundtlandino poročilo med prvimi tudi predstavilo pojem okoljske varnosti (Barnett 2007, 185–6). Med drugim je zapisano:

Obširen pristop k mednarodni in nacionalni varnosti mora presegati tradicionalne poudarke na vojaško moč in oboroževalno tekmo. Pravi viri negotovosti zajemajo tudi netrajnostni razvoj...// Okoljski stres je tako lahko pomemben del spleta okoliščin, povezanega s katerim koli konfliktom, in v nekaterih primerih lahko pospeši poslabšanje situacije...// Revščina, nepravilnost, okoljska degradacija in konflikti medsebojno vplivajo drug na drugega v kompleksnih in močnih poteh...// Grožnje okoljski varnosti se lahko preprečijo samo s skupnim upravljanjem in multilateralnimi postopki in mehanizmi (WCED 1987, 18–21).

Poročilo, ki je dobilo ime po norveški predsednici vlade, G. H. Brundtland, s tem potrjuje dejstvo, da je tradicionalno dojemanje varnosti preozko, da bi naslavljajo nove nevojaške grožnje varnosti, ki potrebujejo nevojaške odzive. Hkrati poziva, da je v koncept varnosti potrebno zajeti tudi okoljsko dimenzijo, da se s tem omogoči ustrezno ogrodje za soočanje z okoljskimi grožnjami (WCED 1987, 19–20).

Spreminjanje pomena varnosti

Od leta 1970 dalje so strokovnjaki poskušali osvetliti problem nezmožnosti tradicionalnih varnostnih diskurzov za upravljanje okoljskih tveganj nacionalni in mednarodni varnosti. Med pomembnejšimi sta bila Harold in Margaret Sprout, ki sta v knjigi *K politiki planeta Zemlja (Towards a Politics of the Planet Earth)* leta 1971 zapisala, da problemi postajajo vedno bolj odporni na vojaške rešitve. Lester Brown je v *Redefiniranje nacionalne varnosti (Redefining National Security)* iz leta 1977 zapisal, da povečan vojaški proračun in kakovostno orožje ne moreta zaustaviti okoljskega problema, kot je na primer krčenje gozdov. Tudi Porterjevo poročilo *Environmental Change and Security Project Report* razširi razumevanje varnosti na dimenzije, kot so socialna, ekonomska, politična in okoljska, mednarodna varnost pa tako ne more zanikati povezave človeštva z okoljem (Barnett 2007, 187). Richard Ullman je leta 1983 objavil članek *Redefinicija varnosti (Redefining security)* v pomembni reviji *International Security*. V članku je definiral grožnjo nacionalni varnosti kot nekaj, kar oslabi nabor možnosti, ki so na voljo ljudem in organizacijam znotraj države, oz. kot nekaj, kar lahko hitro škodi in zmanjša kakovost življenja prebivalcev v družbi, in s tem razširil varnostni diskurz na nevojaške grožnje (Biswas 2011, 5). Članek je pridobil širšo politično in akademsko pozornost.

Spremembe strateških okoliščin

Predvsem konec hladne vojne je prinesel spremembe, ki so omogočile vstop novih konceptov v razumevanje mednarodne varnosti. Hkrati so ljudje postajali čedalje bolj okoljsko osveščeni, kar je pripomoglo k nadaljnjemu razvoju in prepoznavanju koncepta okoljske varnosti (Dalby 1992 v Barnett 2007, 188). Okolje je postalo pomembna vrednota in kot takega ga je potrebno tudi zaščititi, da bodo ljudje še naprej lahko imeli koristi od naravnega okolja, ki je ključno za njihovo dobro počutje in najpomembnejše – preživetje. Tako se je ustvaril politični, družbeni in akademski prostor, primeren za vstop okoljske varnosti kot enega izmed novih varnostnih pristopov. Pojavile so se nove publikacije in članki, ki so obravnavali okolje, preboj so naredili

predvsem članki v priznanih varnostnih revijah, kot so *Foreign Affairs* in *International Security*, ki so imeli vpliv na spremembe javnih politik v Združenih državah Amerike na način, da so bili okoljski varnostni problemi vključeni v državne strateško pomembne dokumente, kot je Nacionalno varnostna strategija ZDA (Barnett 2001 v Barnett 2007, 188).

Koncept okoljske varnosti se je torej razvil in pridobil na družbeni in politični pozornosti in se uvršča čedalje višje na dnevni red razprav političnih odločevalcev. Do leta 2016 je mednarodna skupnost identificirala predvsem dva okoljska problema kot varnostno grožnjo, na katero se mora odzvati celotna mednarodna skupnost. To sta globalno segrevanje in tanjšanje ozonske plasti, ki so ju okoljski strokovnjaki ustrezno podkrepili z dokazi in raziskavami. Določen okoljski problem lahko postane del okoljske varnosti, če izpolnjuje predvsem naslednje štiri kriterije (Smith 2010, 231):

1. **Destruktivna stopnja:** odvisna je od (ne)posrednih posledic okoljske škode ali posledic pomanjkanja naravnih virov, ki zmanjšujejo kakovost življenja in/ali ogrožajo samo življenje v različnih skupnostih. Višja kot je destruktivna stopnja, večja je možnost konfliktov in boja za naravne vire, predvsem če so ti že tako omejeni. V okoljsko varnostnem pristopu je osredotočenost na posledice, ki jih imajo okoljski problemi na človekovo dobrobit, in ne na povezovanje okoljskih problemov z (med)državnimi konflikti, kot bi to bilo v primeru tradicionalnega pogleda na varnost. Glavni okoljski problemi, ki so našli svoj prostor na politični in varnostni agendi, so se tam znašli prav zaradi razsežnosti ogrožanja svetovne človekove dobrobiti. Mednje štejemo predvsem globalno segrevanje, tanjšanje ozonske plasti, omejeno zalogo fosilnih goriv ter pomanjkanje in onesnaženost voda (Smith 2010, 232–3). Pri tem je pomembno upoštevati, da vse države oz. skupnosti niso enako ranljive glede na dane probleme. Njihova ranljivost je odvisna od geografske lege in njihove sposobnosti prilagajanja ter blaženja okoljskih sprememb. Iz tega sledi, da je ranljivost neenakomerno razdeljena. Države v razvoju so običajno bolj ranljive, saj nimajo primernih sredstev za prilagajanje na spremembe (Malešič 2012, 265).
2. **Obseg posledic:** posledice okoljskih sprememb se lahko občutijo na lokalni, nacionalni, regionalni ali svetovni ravni. Na svetovni varnostni oder vstopijo problemi, katerih trajanje bi imelo negativne posledice za dobrobit več milijonov ali celo milijard ljudi (Smith 2010, 234).

3. **Verjetnost:** narava okoljskih problemov je sama po sebi takšna, da jih civilno prebivalstvo ne zazna, saj veliko učinkov nima takojšnjih neposrednih posledic za posameznika. Posledice so velikokrat tudi nevidne, zato je civilno družbo težje prepričati, da se okoljske spremembe z negativnimi posledicami dogajajo okoli njih. Še posebej v primerjavi s tradicionalno varnostjo, kjer vojnega stanja ni težko dokazati. Poleg tega se stopnja verjetnosti razlikuje po državah. Male otoške države že imajo problem zaradi dvigovanja morske gladine, medtem ko celinske države tega ne občutijo, čeprav s svojimi dejanji prispevajo k temu pojavu. Tudi slednje je težko dokazati, zato pa pri tem kriteriju pomembno vlogo igra akademsko-raziskovalna sfera (Smith 2010, 235–7).
4. **Nepopravljivost:** zadnji ključni kriterij predstavlja stopnjo, do katere s svojim vedenjem še lahko vplivamo na posledice naših dejanj na okolje. V nekaterih primerih bi sprememba v našem vedenju pomenila zaustavitev ali izboljšanje situacije. S svojimi dejanji še lahko omejimo nekatere negativne posledice ali celo spremenimo tok spreminjanja okolja in s tem prispevamo, da se situacija ne poslabša oz. da do negativnih posledic sploh ne pride. Spet v drugih primerih nimamo toliko vpliva. Ko bo na primer zmanjkalo fosilnih goriv, bo stanje nepopravljivo (Smith 2010, 237–8).

Okoljski problem svetovnega dosega z visoko destruktivno in verjetnostno stopnjo ima večji potencial, da bo pridobil politično in civilno pozornost. S tem smo korak bližje sekuritizaciji okoljskega problema, ki jo lahko še pospeši morebitna grožnja nepopravljivosti oz. nezmožnost okrevanja. Po drugi strani so Buzan, Wæver in de Wilde skeptični do sekuritizacije okoljskih problemov. Pravijo, da okoljskih problemov ne moremo naslavljanje z vojaškimi sredstvi, zato je po njihovem mnenju bolj pomembna desekuritizacija in naslavljanje omenjenih problemov preko stalnih političnih diskurzov (Buzan, Wæver in Wilde 1995, 14–5).

Spoznali smo, da je nabor okoljskih problemov precej širok, kar naredi preučevanje okoljske varnosti bolj kompleksno. Vsak problem ima svoj nabor vzročno-posledičnih povezav, zato Barnett (2007, 188–201) okoljsko varnost razdeli na šest ključnih interpretacij (glej Tabela 3.1):

- **Ekološka varnost:** glavna grožnja ekološki celovitosti so človeške dejavnosti in vedenje. Prevladuje skrb za splošno dobrobit celotnega ekološkega sistema, ki obstaja na tem planetu, in s tem premika pozornost s posameznika in državnega interesa na naravno

okolje. Slednje pojasni, zakaj je ekološka interpretacija na obrobju okoljsko-varnostnih študij.

- **Skupna varnost:** temelji na predpostavki, da okoljski problemi niso omejeni z državnimi mejami, temveč gre za svetovne okoljske probleme. Odgovornost za reševanje teh problemov morajo zato prevzeti vsi. Dilema, ki se tukaj pojavlja, izhaja iz dejstva, da vse države niso enako odgovorne za pojav okoljskih problemov in niso vse izpostavljene enakim tveganjem. Države, ki so odgovorne za nastanek problemov, so običajno izpostavljene manjšim tveganjem, večja tveganja običajno prizadenejo države v razvoju. Za zagotavljanje okoljske varnosti je potrebno multilateralno sodelovanje.
- **Okoljsko nasilje:** najbližje je tradicionalnim vidikom varnosti, saj išče povezavo med okoljem in oboroženimi konflikti ter poskuša odgovoriti na vprašanje, ali spremembe v okolju lahko vodijo v oborožene konflikte. Pomembno spoznanje je, da prekomerna potrošnja že tako skromnih naravnih virov lahko predstavlja dodaten dejavnik pri povodu za nastanek nasilnih konfliktov (primer vojne za vodo).
- **Nacionalna varnost:** spremembe okolja se kažejo v slabši kakovosti in pomanjkanju naravnih virov ter lahko ogrozijo in/ali imajo negativne posledice za nacionalno gospodarstvo. Poleg ekonomskega vsebuje tudi človeški vidik – spremembe pomenijo tudi slabše zdravstveno stanje prebivalstva države.
- **Zelena obramba:** vojaške sile so lahko eden izmed večjih onesnaževalcev okolja, tako v času, ko ni oboroženih spopadov ali drugih nujnih primerov, kot v času spopadov. V primeru spopadov lahko povzročijo veliko škodo okolju in s tem upočasnijo trajnostni razvoj.
- **Človekova varnost:** okoljska varnost je ena izmed glavnih področij človekove varnosti, saj so ljudje izpostavljeni okoljski negotovosti in ranljivostim. Stopnja ogroženosti posameznikov in skupnosti je odvisna od fizičnih sprememb v okolju, njihove odvisnosti od okolja in od stopnje, do katere se lahko prilagodijo na te spremembe.

Tabela 3.1: Ključne interpretacije okoljske varnosti

Ime	Subjekt, ki mora biti zavarovan	Glavni vir tveganj	Stopnja zaskrbljenosti
Ekološka varnost	naravno okolje	človekove dejavnosti	ekosistemi
Skupna varnost	nacionalna država	sprememba okolja	svetovna/regionalna
Okoljsko nasilje	nacionalna država	vojna	nacionalna
Nacionalna varnost	nacionalna država	sprememba okolja	nacionalna
Zelena obramba	oborožene sile	zelene/mirovne skupine	organizacijska
Človekova varnost	posameznik	sprememba okolja	lokalna

Vir: Barnett (2007, 189).

Omenjene ključne interpretacije se odražajo tudi v poskusih interpretacije okoljske varnosti v različni literaturi, ki preučuje povezavo med okoljem in varnostjo. Do danes ni splošno sprejete in priznane definicije okoljske varnosti, zato navajam le nekaj primerov.

Barnett koncept okoljske varnosti interpretira skozi prizmo spremembe okolja in njenega vpliva na ogrožanje nacionalne varnosti, predvsem kako sprememba okolja lahko sproži oborožen konflikt (2003, 2). Broadus, Vartanus in Porter na podoben način opredelijo okoljsko varnost, ki je za njih predpogoj za celovitost družbe in mednarodne skupnosti. Odstranitev tega predpogoja bi pomenilo ogrožanje in destabilizacijo družbe in države (Broadus in Vartanus 1991, 14; Porter 1995, 218–22). Brock iz enačbe odstrani omenjanje nacionalne varnosti ter okoljsko varnost široko definira kot normativno povezavo, ki je oblikovana tako, da prispeva k spopadanju z negativnimi povezavami med človekovimi dejavnostmi in okoljem (1991).

Naslednji sklop definicij okoljsko varnost razlaga skozi prizmo ekološkega pristopa, saj pravijo, da je cilj zagotoviti varovanje in obstoj naravnih virov, torej ekološko celovitost. Grožnje okoljski varnosti po tej definiciji so onesnaževanje zemlje, voda in ozračja ter prekomerno izkoriščanje naravnih virov (Ekundayo 2003, 651). Podobno razmišlja Sheehan, ki pravi, da okolje in morebitne spremembe okolja vplivajo na počutje prebivalstva in kakovost življenja, zato so okoljske spremembe v negativnem smislu v pristojnosti varnosti (2005, 102).

Glede na obstoječe definicije in literaturo lahko poglavje sklenemo z novo definicijo, ki bo prispevala k zbirki obstoječih definicij za boljše razumevanje koncepta okoljske varnosti.

Okoljska varnost pomeni odsotnost ogrožanja okolja v obliki posledic človeških dejavnosti ali naravnih procesov in omogoča trajnostni razvoj ter s tem varuje obstoj, dobrobit in kakovost življenja ljudi, skupnosti in narodov.

3.2 Okolje in človekova varnost

Človeška dimenzija je pomemben del okoljske varnosti, saj bi brez nje preučevanje okoljske varnosti najverjetneje dobilo bolj malo pozornosti. Varnost okolja zgolj za dobrobit obstoječega ekosistema človeštvu pomeni bore malo. Ljudje smo po naravi egocentrična bitja. Številni primeri kažejo, da je okoljska varnost deležna naše pozornosti in preučevanja šele takrat, ko našo odvisnost od okolja občutimo na lastni koži. Pomanjkanje pitne vode nas močno prizadene. Onesnažena zemlja polna kemikalij ne obrodi užitne hrane. Z nespoštovanjem okolja tvegamo, da prihodnjim generacijam ne zapustimo zadostnih naravnih virov za preživetje. Ključno pri razumevanju povezave med okoljem in varnostjo ter okoljsko in človekovo varnostjo je, da lahko degradacija okolja pod vprašaj postavi naše preživetje. Vsa živa bitja smo odvisna od okolja, v katerem živimo. In če pogledamo še skozi prizmo človekovih pravic: varno, čisto, trajnostno in zdravo okolje je bistven del uživanja širokega spektra temeljnih človekovih pravic, vključno s pravico do življenja, zdravja, vode in hrane. Brez zdravega okolja tvegamo nedoseganje standardov človekovega dostojanstva (OHCHR Special Rapporteur on human rights and the environment 2017).

Koncept človekove varnosti je v duhu sodobne varnosti posledica družbenih in političnih sprememb in odgovor na pojav novih oblik ogrožanja posameznikov v mednarodni skupnosti. Pomemben vidik v konceptu človekove varnosti predstavljajo vse tri generacije človekovih pravic (državlanske in politične pravice, ekonomske, socialne in kulturne pravice ter solidarnostne pravice) (Vogrin in drugi 2008, 5–12). »Človekova varnost je torej osebna varnost pred nasiljem (*violence*) ali škodo (*harm*) ter dostop do življenjskih potrebščin. Sem sodi tudi zaščita posameznika pred kriminalom in terorizmom, nalezljivimi boleznimi, politično in drugo korupcijo, množičnimi migracijami itd.« (Vogrin in drugi 2008, 8). Vključuje med seboj dopolnjevalna elementa: osvobojenost od strahu (*freedom from fear*) in osvobojenost od potreb (*freedom from want*) ter zajema sedem ključnih področij človekove varnosti:

1. politično varnost,
2. osebno varnost,
3. varnost v lokalni skupnosti,

4. ekonomsko varnost,
5. okoljsko varnost,
6. zdravstveno varnost in
7. varnost pri oskrbi s hrano (Vogrin in drugi 2008, 7).

Po Lincolnu Chenu človekova varnost »usmerja koncept varnosti k preživetju, dobrobiti in svobodi ljudi« (Chen v Vogrin in drugi 2008, 12). In če sledimo Bajpaijevi trditvi, da je »človekova varnost cilj, torej končni smisel varnostnih prizadevanj« (Bajpai v Vogrin in drugi 2008, 12), je sedem zgoraj omenjenih področij človekove varnosti sestavni del zagotavljanja in uresničitve človekove varnosti. Iz tega sledi tudi povezava med človekovo in okoljsko varnostjo – okoljska varnost je sestavni del varnostnih prizadevanj za uresničevanja človekove varnosti .

Tabela 3.2: Primerjava koncepta človekove varnosti z okoljsko varnostjo

	Človekova varnost	Okoljska varnost
Referenčni objekt	Posameznik	Naravno okolje
Zaščita vrednot	Preživetje, kakovost življenja, osebna varnost	Trajnostni razvoj
Vir ogrožanja	Tradicionalne in netradicionalne grožnje	Naravni procesi ali neodgovorna človeška dejanja
Načini zagotavljanja varnosti	Človekov razvoj, sodelovanje med državami, razvoj javnih politik, razvoj in spoštovanje norm in človekovih pravic idr.	Medsektorska okoljska politika, razvoj javnih okoljskih politik, ozaveščenost ljudi, krožno gospodarstvo idr.

Vir: prirejeno po Vogrin in drugi (2008, 37).

Oba koncepta se glede na Tabelo 3.2 tesno prepletata. Ogrožanje naravnega okolja predstavlja ogrožanje posameznika kot uporabnika naravnega okolja. Med netradicionalne grožnje človekovi varnosti med drugim štejemo naravne nesreče ter degradacijo in onesnaževanje okolja. Okoljska ogrožanja torej predstavljajo dejavnik ogrožanja človekovi varnosti. Kakovost življenja posameznika bo še posebej v prihodnjih desetih letih odvisna od trajnostnega razvoja. V obeh konceptih je za zagotavljanje varnosti potrebna uporaba netradicionalnih sredstev.

Varnost v tem primeru vzpostavljamo s človekovim razvojem, razvojem javnih politik, delovanjem državnih in nadržavnih akterjev ter s spoštovanjem človekovih pravic. Okoljska varnost se hkrati močno prepleta tudi z drugimi dimenzijami človekove varnosti, kot na primer z varnostjo v lokalni skupnosti, zdravstveno in ekonomsko varnostjo.

Preživetje igra ključno vlogo tako pri človekovi kot tudi pri okoljski varnosti, kar povzroči t. i. dilemo preživetja. V primeru, ko okoljska degradacija dosega višje stopnje nepopravljivosti, se pojavi vprašanje, ali naj posameznik zapusti svoje lokalno okolje, svoj dom, in si z zamenjavo bivalnega okolja omogoči dostop do varnosti. Po drugi strani lahko ostane v svojem okolju in uporabi sredstva, ki bi mu v dani situaciji omogočila preživetje in dostojno kakovost življenja ter posledično stanje varnosti. Dilema preživetja ima lahko (negativne) posledice za posameznika, njegovo družino ali celotno skupnost, kadar je preživetje teh skupin resnično ogroženo.

Okoljske varnosti torej ne moremo ločiti od človekove varnosti in obratno. Koncept okoljske varnosti dopolnjuje človekovo varnost z okoljsko dimenzijo, okoljske dimenzije ogrožanja pa je potrebno za zagotovitev človekove varnosti upravljati.

4 MEDNARODNA UREDITEV ČEZMEJNEGA GIBANJA ODPADKOV EVROPA-AFRIKA

Področje odpadkov in ravnanja z odpadki urejajo nacionalne zakonodaje, katerih del so tudi mednarodni okoljski sporazumi. Standardi za ravnanje z odpadki znotraj Evropske unije (EU) so se v zadnjih petnajstih letih poenotili, predvsem z vzpostavitvijo enotnega trga po letu 1993, ki je omogočil tudi čezmejno gibanje odpadkov znotraj EU. Predvsem nevarni odpadki so predmet stroge zakonodaje, ki predpisuje, kako je z odpadki potrebno ravnati. Stroški teh postopkov so večinoma visoki in zahtevajo več časa. Odpadki, ki so namenjeni za obnovo in ponovno uporabo, so prav tako predmet strogih predpisov, vendar jim je čezmejno gibanje znotraj EU omogočeno (EEA 2009, 6).

Poročila o Baselski konvenciji¹ ocenjujejo, da je vsako leto osem in pol milijonov ton odpadkov, ki so predmet čezmejnega gibanja nevarnih in drugih odpadkov na relaciji sever-jug (Baselska konvencija 2011b, 4). Za približno petindvajset odstotkov pošiljk odpadkov, ki potujejo iz držav

---

¹ Baselska konvencija o nadzoru čezmejnega prehoda nevarnih odpadkov in njihovega odstranjevanja, sprejeta 22. marca 1989.

EU v manj razvite države v Aziji in Afriki, se domneva, da niso v skladu z mednarodnimi sporazumi in določili. Čeprav so številne države podpisnice mednarodnih okoljskih sporazumov, jim pogosto primanjkuje sredstev za izvajanje določil sporazumov. V tem pogledu izstopajo manj razvite države, kar se odraža v nadaljevanju nenadzorovanega in nezakonitega čezmejnega gibanja odpadkov (Evropska komisija 2013).

Z namenom vzpostavitve bolj učinkovitega in strožjega nadzora nad čezmejnimi gibanjem odpadkov so se pojavile potrebe po svetovnem in regionalnem urejanju čezmejnega gibanja odpadkov. Veljavni mednarodni sporazumi močno omejujejo čezmejno gibanje odpadkov, vendar ga v celoti ne prepovedujejo. Osnova vsem sporazumom je t. i. preventivno načelo, ki spodbuja ustvarjanje minimalne količine odpadkov ter obvezno okolju varno in učinkovito ravnanje z odpadki (Evropska komisija 2016).

Sledi predstavitev ključnih mednarodnih oz. regionalnih sporazumov za urejanje čezmejnega gibanja odpadkov na področju Evrope in Afrike.

4.1 Baselska konvencija

Baselska konvencija o nadzoru čezmejnega prehoda nevarnih odpadkov in njihovega odstranjevanja² je najbolj obširen mednarodni okoljski sporazum o nevarnih in drugih odpadkih, katerega glavni cilj je zaščititi okolje pred negativnimi učinki, ki jih imajo ustvarjanje, gibanje in ravnanje z nevarnimi in drugimi odpadki na okolje (Baselska konvencija 2007, 1). V veljavo je stopila 5. maja 1992.

Namen konvencije je zmanjšati čezmejno gibanje nevarnih odpadkov ter v celotnem procesu, če do njega pride, zagotoviti ravnanje z odpadki, ki ne povzroča škode okolju ali človekovemu zdravju (Baselska konvencija 2007, 2). Čezmejno gibanje odpadkov, kot je definirano v 2. členu konvencije, pomeni kakršno koli gibanje odpadkov iz ene države v ali prek ozemlja druge države. Taisti člen opredeljuje odpadke kot snovi ali stvari, ki so odvržene, bodo odvržene ali morajo po zakonih države biti odvržene (2. čl. 1989, 10). Konvencija zajema tudi seznam nevarnih in drugih odpadkov (Aneks II h Konvenciji). Posebna določba omogoča državam podpisnicam konvencije, da Sekretariat Baselske konvencije obvestijo o vrstah odpadkov, ki jih nacionalne zakonodaje definirajo kot nevarne ali druge odpadke in jih konvencija ne zajema

---

² Ang. Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal.

(3. čl.). S tem se seznam različnih odpadkov, ki so predmet konvencije, za določeno državo podpisnico posodobi.

Države podpisnice morajo zagotoviti najnižjo možno stopnjo ustvarjanja odpadkov (4.2a) in poskrbeti za primerna odlagališča znotraj svojega ozemlja (4.2b). S tem prispevajo k zmanjšanju čezmejnega gibanja odpadkov (4.2d).

Konvencija vzpostavlja svetovni sistem za nadzor čezmejnega gibanja nevarnih in drugih odpadkov, vključno z nadzorom nad ravnanjem z odpadki v državah uvoza. To pomeni, da morajo biti za zakonito čezmejno gibanje odpadkov izpolnjeni določeni pogoji in izvedeni predpisani postopki. V nobenem primeru se gibanje ne more zgoditi brez predhodnega soglasja države izvoza, tranzita in destinacije. Za nadzor nad gibanjem nevarnih in drugih odpadkov od njihovega nastanka do skladiščenja oz. odlaganja so zadolžene države (Baselska konvencija 2007, 2).

Gibanje odpadkov iz ene v drugo državo je po 4.9 členu konvencije dovoljeno v naslednjih primerih:

- ko država nima primernih odlagališč za nevarne in druge odpadke in/ali nima ustrezne tehnologije za ustrezno ravnanje z nevarnimi odpadki;
- ko se odpadke v državi destinacije uporabi kot surovino za reciklažo oz. obnovo;
- ko je čezmejno gibanje v skladu z drugimi določili, ki so jih sprejele države podpisnice.

Da je čezmejno gibanje odpadkov upravičeno, morata biti v skladu s 4.7 členom konvencije izpolnjena še dodatna pogoja:

- čezmejno gibanje lahko izvajajo samo pooblaščen osebe/subjekti oz. osebe/subjekti z dovoljenjem,
- vsi odpadki morajo biti ustrezno označeni.

Če se država podpisnica ne strinja z uvozom odpadkov na svoje ozemlje, ji konvencija (4.1 člen) omogoča, da takšne aktivnosti v celoti prepove. Druge države podpisnice morajo to odločitev spoštovati. Čezmejno gibanje je poleg omenjenega primera prepovedano še v naslednjih primerih:

- odpadkov se ne sme izvažati v države, ki niso podpisnice konvencije (lahko pa so tranzitne države) (4.5 čl.);

- če obstaja utemeljen sum, da odpadki ne bodo predmet ustreznega ravnanja v državni destinaciji (4.2 čl.).

Prav tako je prepovedano izvažati odpadke v območja južneje od šestdesete stopinje južne zemljepisne širine (Antarktika) (4.6 čl.).

Celotni sistem nadzora nad čezmejnimi gibanjem odpadkov, kot ga uvaja Baselska konvencija, temelji na postopku uvoza oz. izvoza odpadkov, ki definira štiri poglavne korake, ki morajo biti izvedeni, da se transport odpadkov lahko izpelje:

1. **obvestilo o nameri:** lastnik odpadkov mora o nameri za čezmejni transport odpadkov obvestiti državo izvoza, ta pa mora obvestiti državo tranzita in destinacije (6.1 čl.);
2. **odobritev in izdaja transportnih dokumentov:** s transportom odpadkov se morajo strinjati tako država uvoznica kot tudi države tranzita. Brez tega transport odpadkov ne more potekati zakonito. V tej fazi država destinacije tudi preveri in potrdi, da obstaja pogodba o odlaganju med izvoznikom in podjetjem, ki bo odpadke sprejel. V kolikor to drži, država destinacije izda ustrezne transportne dokumente (6.2 čl.);
3. **čezmejno gibanje odpadkov** (Baselska konvencija 2015) ter
4. **potrditev o prispelih odpadkih na ciljno destinacijo državi izvoza ter lastniku odpadkov** (6.9 čl.).

Kakršno koli trgovanje, ki ne poteka v skladu s tem postopkom in drugimi določili konvencije, predstavlja nezakonito trgovanje z odpadki, ki ga podpisnice konvencije opredeljujejo kot kaznivo dejanje (4.3 čl.). V povezavi z nezakonitim gibanjem odpadkov je potrebno izpostaviti tudi 9.2 člen, ki državam podpisnicam nalaga, da morajo v primeru ugotovljenega nezakonitega trgovanja z odpadki le-te odpeljati nazaj v državo izvora oz. poskrbeti za ustrezno odlaganje v tridesetih dneh po ugotovljenem kaznivem dejanju.

Pomemben del konvencije je tudi 10. člen, ki poziva države, da sodelujejo med seboj pri zbiranju podatkov, promociji okolju prijaznih načinov odlaganja odpadkov, javnem ozaveščanju in nadzorovanju negativnih učinkov upravljanja z odpadki.

Kasneje, leta 1994, je bil sprejet še Amandma o prepovedi, ki se nanaša na prepoved vseh čezmejnih gibanj nevarnih in drugih odpadkov za končno odlaganje ali reciklažo iz držav OECD v države, ki niso članice OECD, saj se je izkazalo, da države v razvoju ne uspejo zagotoviti

ustreznega ravnanja z odpadki, obenem pa so prejemnice večje količine nevarnih odpadkov iz razvitih držav (Baselska konvencija 2011).

Baselska konvencija vsebuje tudi Protokol o odgovornosti in kompenzaciji za škodo, ki je posledica čezmejnega gibanja nevarnih odpadkov in njihovega odlaganja³. Namen protokola je vzpostaviti sistem odgovornosti in poštenega povračila za nastalo škodo, ki je posledica čezmejnega gibanja in trgovine z nevarnimi in drugimi odpadki.

Baselska konvencija je torej vzpostavila pogoje in sistem za nadzorovanje čezmejnega gibanja nevarnih (in drugih) odpadkov, ki poteka predvsem iz bogatih v revne države, a žal tega protokola ni uspela zajezi (UNODC 2009, 26). Poglavitni razlog za to je neučinkovito naslavljanje problema povpraševanja držav in/ali drugih subjektov (Liddick 2011, 145).

4.2 Bamako konvencija

Bamako konvencija za prepoved uvoza v Afriko in za nadzor čezmejnega gibanja in upravljanja nevarnih odpadkov znotraj Afrike⁴ je bila sprejeta 31. januarja 1991, v veljavo je stopila leta 1998. Konvencijo je podpisalo dvainštirideset držav Afriške unije, izmed katerih jih je konvencijo ratificiralo petindvajset (Chemical Conventions Handbook 2007).

Bamako konvencija je posledica neizvajanja Baselske konvencije, ki naj bi zajela čezmejno gibanje odpadkov in odpravila nezakonito trgovino z njimi. Obstajajo namreč neizpodbitni dokazi o obstoju izvoza nevarnih odpadkov iz razvitih držav na afriški kontinent. Poleg tega so afriške države Baselski konvenciji očitale tudi, da ni zajela vseh nevarnih odpadkov (UNEP 2011). Države članice Afriške unije so kot odgovor na to situacijo sprejele regionalni sporazum o brezpogojni prepovedi uvažanja nevarnih odpadkov, vključno z radioaktivnimi odpadki, v Afriko (Bamako konvencija, 2.2 čl.). Bamako konvencija kot nevarne in druge odpadke definira vse tiste odpadke, ki po nacionalnih zakonodajah veljajo za nevarne odpadke, in vse druge snovi/stvari, ki so jih države uvrstile na svoje sezname prepovedanih snovi/stvari oz. so njihovo uporabo omejile. Konvencija v 4.1 členu določa, da morajo države podpisnice vzpostaviti primerne ukrepe za preprečevanje uvoza vseh nevarnih odpadkov ter poskrbeti za ustrezna

---

³ Ang. Protocol on Liability and Compensation for Damage Resulting from Transboundary Movement of Hazardous Wastes and their Disposal, podpisan 10. decembra 1999, vendar še ni stopil v veljavo.

⁴ Ang. Bamako Convention on the Ban of the Import into Africa and the control of Transboundary Movement and Management of Hazardous wastes within Africa.

sredstva za uveljavitev prepovedi nezakonitega odlaganja odpadkov na njihova ozemlja (4.1 čl.) in teritorialno morje (4.2 čl.).

Velja izpostaviti, da se Bamako konvencija šteje kot uresničevanje 11. člena Baselske konvencije, ki poziva države, da tvorijo bilateralno in multilateralno sodelovanje za uresničevanje obveznosti, ki jim jih nalaga konvencija (UNEP 2011). Obema dokumentoma je skupen namen – zmanjševanje in nadzorovanje gibanja odpadkov – s pomembno razliko, da se Bamako konvencija osredotoča na gibanje znotraj afriške celine. Prav tako obe konvenciji vsebujeta preventivno načelo, saj države podpisnice pozivata k promociji zmanjševanja nastajanja (nevarnih) odpadkov in čistejši proizvodnji (4.3 člen).

Konvencija je izjemnega pomena za regijo, saj bi spoštovanje vseh določil konvencije prispevalo k temu, da afriška celina ne bi (p)ostala mednarodno odlagališče odpadkov in bi preprečila, da bi razvite države svoje odpadke, ki so pri njih ali prepovedani ali odvečni, odlagale v Afriko. Konvencija vzpostavlja mehanizem za nadzor gibanja odpadkov med afriškimi državami in skrbi, da se tisti, ki nevarne odpadke proizvajajo, ne izognejo odgovornosti za onesnaževanje. Del nadzora predstavlja zbiranje informacij o gibanju odpadkov, ki jih morajo zagotoviti države podpisnice. Med drugim morajo o izvozu in morebitnih nesrečah, povezanih z odpadki, obveščati druge države in zagotoviti sistematično dokumentiranje vseh transportov odpadkov na afriški kontinent (UNEP 2011). Konvencija določa, da morajo države, ki predstavljajo končno destinacijo čezmejnega gibanja odpadkov, in države tranzita izdati potrdilo o dovoljenju za transport odpadkov čez oz. na njihovo ozemlje (6. člen). Za doseganje vseh določil konvencije, le-ta spodbuja sodelovanje med afriškimi državami ter sodelovanje z relevantnimi afriškimi organizacijami (10.1 člen).

4.3 Evropska Uredba št. 1013/2006 o pošiljkah odpadkov

Za izvajanje določil Baselske konvencije sta Evropski parlament in Svet EU 14. junija 2006 sprejela Uredbo (ES) št. 1013/2006 o pošiljkah odpadkov. Podobno kot pri zgoraj predstavljenih sporazumih je tudi namen Uredbe varovanje okolja z mehanizmi nadzora čezmejnega gibanja odpadkov. Pod določila Uredbe spadajo vse skupine odpadkov, razen radioaktivnih odpadkov, ki so predmet drugih uredb in mednarodnih sporazumov, odpadkov, ki nastanejo na ladjah, in morebitnih odpadkov oboroženih sil (Evropska komisija 2015).

Uredba opredeljuje področja uporabe in pojme ter ureja in določuje postopke za čezmejno gibanje odpadkov. Razlikuje med izvorom, potjo in ciljem pošiljk odpadkov ter obravnava gibanje odpadkov znotraj Evropske skupnosti, iz Skupnosti v tretje države, iz tretjih držav v Skupnost in tranzit skozi Skupnost (1. čl.). Za potrebe magistrskega dela se bomo osredotočili na določila za pošiljanje odpadkov iz Evropske skupnosti v tretje države.

Za nenevarne odpadke, ki so namenjeni predelavi, Uredba predpisuje postopek obveščanja o splošnih informacijah o transportiranih odpadkih, medtem ko za nevarne odpadke in odpadke, ki so namenjeni odlaganju in odstranjevanju, velja in se uporablja nadzorni mehanizem predhodne prijave pri pristojnem organu. Prijava mora biti dopolnjena s soglasjem vseh, ki so vpleteni v proces (država tranzita, destinacije in izvoza) (4. čl.). Države članice morajo po 53. členu določiti pristojni organ za izvajanje določil Uredbe.

Izvoz odpadkov iz Evropske unije v tretje države z namenom odstranjevanja je po 34.1 členu prepovedano, prepoved pa v skladu s 34.2 členom ne velja za članice Evropskega združenja za prosto trgovino (EFTA – *European Free Trade Association*), razen če so izrecno prepovedale uvoz odpadkov ali v primeru, da obstaja utemeljen sum, da se z odpadki ne bo ravnalo na ustrezen način (34.3 čl.). Uredba v nadaljevanju vsebuje tudi prepoved izvoza nevarnih odpadkov z namenom predelave v države, ki niso članice OECD. Kot splošna določba 40. člen prepoveduje izvoz v čezmorske države, dopušča pa izvoz nenevarnih odpadkov izven držav OECD, če je ustrezno in okolju varno ravnanje zagotovljeno skozi celoten proces, vključno z odstranjevanjem odpadkov (Evropska komisija 2013).

Uredba EU o pošiljkah odpadkov določa, da morajo države izvoza prevzeti nazaj pošiljke, kadar se odkrije nepravilnosti (Evropska komisija 2013). Uredba pa žal ne vsebuje posebnih določb o načrtovanju inšpekcijskih pregledov ali načinu njihovega izvajanja.

Dodatne obveznosti prijaviteljem, povzročiteljem in vsem vpletenim v postopke pošiljanja odpadkov nalaga 49. člen, ki države članice Evropske skupnosti obvezuje, da zagotovijo, da vsi akterji, ki so vpleteni v ravnanje z odpadki, to počnejo na okolju prijazen in varen način. S tem države zagotavljajo varnost okolja in preprečujejo, da bi katero koli področje ali vidik ravnanja z odpadki ogrožalo življenje ljudi.

Poročanje držav članic je urejeno v 51. členu, ki pravi, da morajo poročila, ki jih pošiljajo Sekretariatu Baselske konvencije, posredovati tudi Evropski komisiji, ki na njihovi podlagi nato vsake tri leta pripravi poročilo o izvajanju Uredbe.

Uredba vsebuje tudi člen o mednarodnem sodelovanju (52. čl.), ki govori o tem, da lahko članice EU skupaj s Komisijo za izmenjavo informacij, dobrih praks in drugih aktivnosti za zagotavljanje ustreznega ravnanja z odpadki sodelujejo z drugimi podpisnicami Baselske konvencije, mednarodnimi organizacijami in drugimi deležniki s tega področja. Določila Uredbe 1013/2006 so v celoti zavezujoča za vse države članice Evropske unije (64. člen).

5 NEZAKONITO TRGOVANJE Z ODPADKI

Odpadek ustvarimo sami in je vsaka snov ali predmet, ki ga imetnik zavrže ali namerava zavreči (Direktiva 2006). V praksi odpadke zavržemo samo v smislu, da izginejo iz našega vidnega polja ter se pokažejo nekje drugje, saj tudi odpadki nekam morajo iti. Človeštvo s sodobnim načinom življenja ustvari več kot dve milijardi ton odpadkov letno. Devetindevetdeset odstotkov vseh stvari naj bi zavrgli že v roku šestih mesecev po nakupu (The World Counts 2017). Svet proizvaja vedno več elektronskih in električnih naprav, od katerih ljudje postajamo celo odvisni. Tovrstne naprave imajo relativno kratko življenjsko dobo, zato se količina elektronskih in električnih odpadkov (e-odpadkov) hitro povečuje. V primeru, da bo količina e-odpadkov na svetovni ravni naraščala v enakem razmerju kot do zdaj (približno petnajst odstotna letna rast), bo do leta 2017 po ocenah EUROPOL-a letni svetovni izkupiček e-odpadkov med petinšestdeset in triindevetdeset milijonov ton (2015, 23). Podoben naraščajoči trend zaznavamo tudi pri plastičnih odpadkih, katerih večji povzročitelj je prav Evropa. Povečana potrošnja posameznikov in kratka življenjska doba izdelkov torej pripomoreta k naraščajoči količini različnih vrst odpadkov, ki bremenijo okolje. Izvoz nevarnih odpadkov iz EU, katerih čezmejno gibanje je z nekaj omejitvami dovoljeno, po letu 2000 narašča. Manjši upad proizvedene količine odpadkov smo beležili le v letih 2008 in 2009, k čemur je najbolj prispevala gospodarska kriza, ki je prizadela celotno Evropo. Sklepamo lahko, da s tem tudi izvoz nevarnih in nezakonitih odpadkov narašča (Rucevska in drugi 2015, 55).

Odpadki imajo lahko uničujoče in eksponentno naraščajoče posledice za okolje in človekovo zdravje, če z njimi ne ravnamo ustrezno. So torej potencialen vir ogrožanja okolja.

Paradoksalno so istočasno tudi vir ponovne uporabe ali reciklaže dragocenih surovin. Ne glede na njihovo ekonomsko vrednost – negativno ali pozitivno – se z njimi trguje (UNICRI 2013, 9). Po ocenah UNEP je obseg svetovne trgovine z odpadki – od zbiranja do recikliranja – okoli štiristo deset milijard ameriških dolarjev letno. Velja izpostaviti, da v te ocene ni vključen obseg nezakonitega trgovanja z odpadki (UNEP 2011 v Rucevska in drugi 2015, 6).

Nezakonito trgovanje z odpadki je priložnost za visoke dobičke z nizko stopnjo tveganja, kar nedvomno privlači organizirane kriminalne skupine (OKS), katerih člani so v verigo nezakonitega trgovanja z odpadki vpleteni kot preprodajalci, posredniki in spodbujevalci. To še ne pomeni, da gre v vsakem primeru nezakonitega trgovanja z odpadki za organiziran kriminal, je pa vedno povezano s kaznivimi dejavnostmi (EUROPOL 2013a, 3–6). Mednje štejemo:

- nepravilno označevanje odpadkov,
- prikrivanje prave identitete odpadkov,
- ponarejanje transportnih dokumentov,
- ponarejanje pooblastil in dovoljenj za čezmejno pošiljanje odpadkov,
- ravnanje z odpadki, ki ni okolju varno in ni v skladu z zakonodajo,
- korupcijo,
- pranje denarja in drugo (UNICRI 2013, 12).

Nezakonito trgovanje z odpadki vključuje zbiranje, transport in odlaganje odpadkov izven mednarodnih in nacionalnih okoljskih predpisov. Raziskave kažejo, da se nezakonito trguje z vsemi vrstami odpadkov, vključno z gospodinjskimi odpadki, e-odpadki in drugimi nevarnimi odpadki. Trgovanje poteka znotraj posamezne države, med državami članicami EU ali v države izven EU, odvisno od vrste odpadkov. Medtem ko gospodinjski in industrijski odpadki potujejo predvsem znotraj EU, gre večina e-odpadkov in odpadnih vozil v zahodno Afriko, kjer so odloženi na nezakonitih in neurejenih odlagališčih ali prodani naprej kot material za ponovno uporabo (EUROPOL 2013a, 4–6).

Iz tega izpeljemo, da je nezakonito trgovanje z odpadki po naravi:

- **čezmejno**, torej gre za nezakonito trgovanje z odpadki, ki poteka med najmanj dvema različnima državama;

- **kaznivo dejanje**, kot vsako drugo nezakonito trgovanje oz. preprodaja (Rijck 2011, 342).

Nezakonito trgovanje z odpadki je potemtakem vrsta čezmejnega okoljskega kriminala in je ena izmed najhitreje rastočih kaznivih dejavnosti (Elliot 2009a, 59–64), ki poteka predvsem iz razvitih držav v države v razvoju, ki imajo manj strogo ali so celo brez ustrezne okoljske zakonodaje, in katere glavni motiv je zaslužek (Rosenthal 2009, 1).

5.1 Dejavniki nezakonitega trgovanja z odpadki

Na pojavnost nezakonitega trgovanja z odpadki vplivajo različni dejavniki, ki so poleg zaslužka, ki je glavni motiv, gonilna sila iskanja priložnosti in načinov za nezakonito trgovanje z odpadki. Natančna vrednost svetovnega obsega nezakonitega trgovanja z odpadki je še vedno neznana, kljub temu pa predstavlja naraščajoč svetovni problem (Rucevska in drugi 2015, 6–8). Poznamo splošne dejavnike in dejavnike, ki so specifični za posamezne države ali skupine držav, in jih ločimo glede na to, katero vlogo imajo pri NTO. Eden od splošnih dejavnikov NTO je razvoj mednarodne trgovine. Globalizacija trgovine, in z njo širjenje mednarodnega gospodarskega povezovanja, je prispevala k povečanju pogostosti in velikosti pošiljk proizvodov in surovin ter pospešila sklepanje trgovinskih sporazumov, ki lajšajo mednarodno trgovino med državami. Hkrati to predstavlja manj mejnih kontrol in manj nadzora pretoka tovara med državami (Elliot 2009a, 59). Neučinkovit nadzor čezmejnega gibanja odpadkov lahko definiramo kot naslednji dejavnik. Tovor, ki je namenjen v Evropo, je ob prihodu na destinacijo *de facto* predmet strožjega nadzora in natančnejšega pregleda v primerjavi s tovorom, ki potuje iz Evrope na druge destinacije po svetu (Rosenthal 2009, 2). Pri izvajanju učinkovitega nadzora sta pogosto problem tudi neustrezna usposobljenost in znanje uslužbencev, ki pregledujejo transportne dokumente odpadkov. Le-ti zaradi pomanjkanja znanja in veščin hitreje spregledajo nepravilnosti. Vsi uslužbenci, ki se ukvarjajo z nadzorom tovrstnih dokumentov, bi morali dobro poznati vse evropske in mednarodne predpise ter nacionalno zakonodajo, tako države izvora kot destinacije, na področju čezmejnega gibanja odpadkov in trgovine z odpadki (Rucevska in drugi 2015, 31).

Vsi ti dejavniki (glej Sliko 5.1) prispevajo k večjemu številu priložnosti za nezakonito trgovanje z odpadki. Poleg tega so se pred vzponom mednarodne trgovine pošiljke odpadkov gibale predvsem znotraj posameznih celin, zdaj pa se je okrepilo gibanje odpadkov z ene na drugo celino. Seveda drugo ne izključuje prvega (EUROPOL 2013a, 7). Pomembno vlogo pri

dejavniki nezakonitega trgovanja z odpadki igra tudi človeški faktor, predvsem dovednost in podvrženost posameznikov ali skupin posameznikov za korupcijo. Večja kot je, več vpliva ima na potek nezakonitega trgovanja (Simon 2017).

Slika 5.1: Glavni dejavniki nezakonitega trgovanja z odpadki

Vir: prirejeno po Liddick in Simon (2011, 2017).

Sledi opredelitev dejavnikov, specifičnih za države, ki so ali v vlogi države izvoznice ali države destinacije odpadkov.

Države izvoznice

Z namenom zagotavljanja večje okoljske varnosti se v industrializiranih državah po večini dvigujejo standardi ravnanja z odpadki, saj so države za ravnanje z odpadki sprejele strožja in bolj zavezujoča pravila (Brack 2009, 485). Težava nastane, ko podjetja, ki se ukvarjajo z ravnanjem z odpadki, nimajo ustreznega sistema, tehnologije in sredstev za dosledno izvajanje zakonodaje oz. doseganja ustreznih standardov. Poleg tega so se stroški ravnanja z odpadki v zadnjih letih, prav zaradi potreb po naprednejši tehnologiji, ki bo zadostila novim standardom, še povišali (Simon 2017). To je med drugim vodilo v splošno povečanje čezmejnega gibanja predvsem nevarnih odpadkov, saj je spodbudilo povzročitelje odpadkov in tiste, ki se ukvarjajo

z ravnanjem z odpadki, da iščejo priložnosti, ki jim omogočajo, da po nižji ceni in z manj tveganja odvržejo odpadke. S tem se izognejo stroškom in povečajo svoj dobiček (Elliot 2004, 45). Z nezakonitim trgovanjem lahko podjetja ali posamezniki prihranijo od dvesto do tristo odstotkov v primerjavi z zakonitim in varnim odlaganjem enakih odpadkov (Baird *et al.* 2014 v Rucevska in drugi 2015, 41). Z mislijo na zaslužek so poleg zakonodaje pripravljene spregledati tudi negativne okoljske, gospodarske in socialne posledice (Liddick 2011, 5). Prav te se mednarodni okoljski sporazumi, kot je Baselska konvencija, trudijo preprečiti. Kljub temu so države tiste, ki jim je spodletelo pri vzpostavljanju učinkovitega nadzora nad gibanjem odpadkov in še vedno dopuščajo priložnosti za nezakonito trgovanje z odpadki in omogočajo prostor za negativne posledice teh dejanj (Rucevska in drugi 2015, 6–8).

Razvite države, ki nimajo kapacitet za shranjevanje, odlaganje in ravnanje z odpadki oz. so njihove zmogljivosti za reciklažo in obnovo odpadkov neustrezne, bodo zaradi morebitnega tveganja za okolje te odpadke izvozile v države, ki imajo te zmogljivosti. S tem bodo preprečile ogrožanje okoljske varnosti na lastnem ozemlju. Hkrati pa takšne aktivnosti ponujajo nove priložnosti za zlorabo čezmejnega gibanja odpadkov, saj se med pošiljkami zelo hitro znajdejo tudi nezakoniti odpadki (Evropska komisija 2013).

Kot vsako poslovanje tudi nezakonito trgovanje z odpadki temelji na ponudbi in povpraševanju. Različni akterji v razvitih državah povprašujejo po čim nižjih cenah ravnanja z odpadki. Glavne ponudnike predstavljajo države v razvoju, ki so odpadke pripravljene sprejeti po nižjih cenah (Smith 2010, 186). Povpraševanje po nižjih cenah ravnanja z odpadki je lahko hkrati tudi ponudba, kadar odpadki predstavljajo vir surovin, ki jih države destinacije potrebujejo za gospodarsko rast (EUROPOL 2013a, 7).

Države destinacije

Države se specializirajo v produkcijske aktivnosti glede na njihovo primerjalno prednost, zato je bolj malo verjetno, da bi z ekonomskega vidika prepoznale potencial in se ukvarjale s tujimi odpadki. Vendarle so nekatere države prepoznale prednosti storitev ravnanja s tujimi odpadki, ker imajo v tem neko korist (Weale, Pridham in drugi 2003, 39).

Različni akterji v državah destinacije so odpadke pripravljene sprejeti zaradi zaslužka, ki jim ga ponujajo trgovci iz držav izvoza. Za izvoznike to predstavlja cenejše storitve, za tiste, ki odpadke sprejmejo, pa običajno ta dejavnost predstavlja vir preživetja (Elliot 2004, 46).

Izvozniki odpadkov v vsakem primeru privarčujejo, saj je zaradi nizkih cen transporta z ladjo, nižjega življenjskega standarda in nižjih cen dela v državah v razvoju (pogosto se poslužujejo otroškega dela, s čimer kršijo pravice otrok in drugo mednarodno zakonodajo) kar 3-krat ceneje poslati odpadke v Afriko kot jih sežgati znotraj EU (Elliot 2009, 2). Po drugi strani prejemniki odpadkov v vsakem primeru zaslužijo, saj so dohodki za njih v primeru nezakonitega trgovanja še vedno višji kot pri zakonitih poslih. Poleg tega pogosto prejmejo podkupnino, odpadke pa lahko preprodajo, kar jim zagotovi dodaten vir dohodka (Weale, Pridham in drugi 2003, 39).

Nižji stroški odlaganja oz. predelave odpadkov v državah destinacije so predvsem posledica manj strogih okoljskih in zdravstvenih predpisov, kot veljajo v EU, v nekaterih primerih pa celo popolne odsotnosti kakršne koli regulacije (Evropska komisija 2013). Države v Afriki po večini nimajo vzpostavljene nacionalne okoljske zakonodaje oz. se le-ta slabo ali sploh ne izvaja. Tudi mednarodnih okoljskih sporazumov ne izpolnjujejo. Neizvajanje pripisujemo pomanjkanju sredstev za kontrolo in nadzor, kot tudi pomanjkanju politične volje in odsotnosti okoljske ozaveščenosti prebivalcev držav destinacije odpadkov (Rucevska in drugi 2015, 6–9).

5.2 Akterji

Po UNICRI je v aktivnosti nezakonitega trgovanja z odpadki vpletena »vsaka oseba, ki z namenom pridobitve nepoštenega zaslužka skozi operacije in priprave sredstev ter organizirane trajajoče aktivnosti prodaja, sprejema, prevaža/izvaža/sprejema ali kako drugače neprimerno ravna z večjimi količinami odpadkov« (UNICRI 2013, 7).

Nezakonito trgovanje z odpadki lahko vključuje izvoznike, posrednike, prejemnike in zasebne ponudnike ravnanja z odpadki, recikliranja in odlaganja odpadkov (Rucevska in drugi 2015, 8). Ključno vlogo pri nezakonitem trgovanju z odpadki imajo podjetja za ravnanje z odpadki z zakonitim poslovanjem (UNODC 2009, 58), ki pa sklepajo nezakonite posle z različnimi posredniki za odlaganje odpadkov (Liddick 2011, 34). Nabor izkoriščevalcev zakonitih dejavnosti za nezakonite zaslužke se lahko precej razlikuje, od majhnih skupin, podjetij, posameznikov, javnih uslužbencev in politikov do mednarodnega organiziranega kriminala in kriminalnih mrež (Europol 2015, 2013, UNICRI 2013, 13). Preprodajalci odpadkov prihajajo iz industrializiranih držav, predvsem iz ZDA in EU (UNODC 2009, 55).

Akterje NTO lahko razdelimo v dve glavni skupini: zasebni in javni akterji, ki izkoriščajo pravne vrzeli, šibke nadzorne sisteme in nizko stopnjo preganjanosti tovrstnih dejanj s strani držav (Rucevska in drugi 2015, 8).

- **Zasebni sektor:** zasebna podjetja in posamezniki, ki sicer delujejo zakonito, se vpletejo v kaznive dejavnosti iz dveh razlogov. Prvi razlog je iskanje virov za dodaten zaslužek oz. zmanjševanje stroškov ravnanja z odpadki, zaradi precej birokratičnega, počasnega in predvsem dragega procesa ravnanja z odpadki na lokalni in nacionalni ravni. Ti pristopi so prikriti in nezakoniti. Drugi razlog je, da kriminalna združenja oz. organizirane kriminalne skupine ta podjetja izsiljujejo in prisilijo v nezakonito trgovanje (UNICRI 2013, 15).

Podjetja, ki jih ujamejo pri njihovih nezakonitih aktivnostih, se po zaprtju njihovega poslovanja pogosto ponovno znajdejo na trgu pod drugim imenom. Evropska unija na podlagi štirih temeljnih svoboščin omogoča, da se ta podjetja ponovno ustanovijo v drugi državi članici EU (Rucevska in drugo 2015, 31).

Neformalni evropski sektor ravnanja z odpadki je precej heterogen in obsega od manjših družinskih mrež do velikih in organiziranih skupin in podjetij. Nekateri afriški priseljenci v Evropi vzpostavijo manjše trgovske poti, zato so aktivnosti nezakonitega trgovanja z odpadki velikokrat skoncentrirane na območjih z večjo afriško populacijo. Večje skupine in podjetja so bolj profesionalno organizirana (Seum in Hermann 2010, 5–6).

Posebno vlogo igrajo organizirane kriminalne skupine, ki so gonilna sila nezakonitega trgovanja z odpadki. Informacije o organiziranih kriminalnih skupinah so zaradi narave njihovega delovanja omejene. Njihove aktivnosti še dodatno lajša internet, preko katerega lahko hitreje ustanovljajo podjetja, predvsem pa hitreje poiščejo stranke ter uspešno komunicirajo s kriminalnimi skupinami v državah tranzita in končnih destinacijah (EUROPOL 2013a, 13). Pogosto delujejo pod krinko zakonitih dejavnosti, s katerimi prikivajo svoje nezakonite dejavnosti. Dobiček običajno investirajo v podjetje in nakup nepremičnin ali ga skrivajo v davčnih oazah. Pri tem jim seveda pomagajo tudi računovodje teh podjetij, da prikrijejo pravi izvor zaslužka (pranje denarja). Obseg

aktivnosti organiziranih kriminalnih dejavnosti je odvisen od izkušenj, kontaktov, števila članov in znanja kriminalnih združb. Tiste z veliko izkušnjami in večjim številom članov, vpletenih v njihove aktivnosti, so na primer italijanske organizirane kriminalne skupine, ki sodelujejo pri večjih pošiljkah odpadkov (večtonske pošiljke), medtem ko se manjše skupine osredotočajo na manjše pošiljke, kot so na primer avtomobilski akumulatorji. Organizirane kriminalne skupine, vpletene v nezakonito trgovanje z odpadki, potrebujejo visoko stopnjo specializacije, da lahko izkoriščajo pravne vrzeli in predpise ter zaobidejo nadzorne sisteme pošiljk z odpadki. Običajno delujejo v državah izvoza odpadkov, s tem da ohranjajo močne vezi s kriminalnimi in drugimi skupinami v državah destinacije odpadkov (EUROPOL 2013a, 10).

- **Javni sektor:** gre za javne uslužbence, ki vodijo odlagališča za odpadke, izdajajo dovoljenja podjetjem za ravnanje z odpadki, izdajajo transportne dokumente, so zaposleni v laboratorijih za nadzor identitete odpadkov in drugi. Ti so dovzetni za koruptivna dejanja ali so v nezakonita dejanja prisiljeni. V primeru večjih kriminalnih skupin se lahko zgodi, da te dominirajo v lokalnem okolju in s tem pridobijo politično podporo. Na ta način jim politični odločevalci lahko pomagajo, da pridejo do dovoljenj za ukvarjanje z dejavnostjo in do javnega financiranja dejavnosti za ravnanje z odpadki (UNICRI 2013, 16).

Glavni člani v verigi nezakonitega trgovanja so:

- **posredniki in trgovci**, ki so naslednji lastniki odpadkov in z njimi trgujejo za zaslužek;
- **logistična podjetja**, ki organizirajo transport odpadkov iz lokacije A na lokacijo B in so običajno povezana s posredniki ter
- **čezoceanski prevozniki**, ki jih najamejo logistična podjetja in izpeljejo transport iz lokacije A do lokacije B. Prevozniki niso odgovorni za vsebino zabojnikov, ki jih tovorijo (Seum in Hermann 2010, 5–7).

5.3 Vrste odpadkov

Nezakonito trgovanje z odpadki zajema širok nabor različnih odpadkov: električni in elektronski odpadki, gospodinjski odpadki, odvrženi mestni odpadki, industrijski in kmetijski odpadki, vključno z novimi pesticidi, in podobno. Med odpadki najdemo med drugim odpadne vode in olja, na milijone odpadnih mobilnih telefonov in uporabljene avtomobilske gume (Rucevska in drugi 2015, 6). Materiale, kot so plastika, papir in kovina, se v večji meri reciklira

in ponovno uporabi v razvitih državah. Večji problem za ravnanje z odpadki predstavljajo nevarni, električni in elektronski odpadki, saj zapadejo pod strožjo okoljsko zakonodajo, ker zaradi svojih lastnosti v večji meri škodujejo okolju, še posebej ko ni poskrbljeno za njihovo primerno ravnanje oz. so odstranjeni na način, ki okolju ni varen. Po eni strani je čezmejno gibanje teh odpadkov prepovedano (v države, ki niso članic OECD), po drugi strani pa predstavljajo privlačen material za kriminalne skupine, da pridejo do dodatnega zaslужka, saj je odstranjevanje teh odpadkov v Evropi drago in zahteva posebne postopke, s katerimi se zaščitijo okolje in človekovo zdravje (Rucevska in drugi 2015, 13–5). V letu 2014 je bilo proizvedenih približno dvainštirideset milijonov metričnih ton e-odpadkov, ta številka pa naj bi narasla na petdeset milijonov ton do leta 2018. Stalno povečevanje produkcije e-odpadkov seveda prispeva k povečanju obsega nezakonitega trgovanja z odpadki na relaciji EU–Afrika (Balde *et al.* v Rucevska in drugi 2015, 7).

Preprodaja e-odpadkov v Afriko narašča tudi zaradi pozitivnih lastnosti odpadkov. V nekaterih afriških državah so e-odpadki postali zaželen material za trgovanje, saj preko njih pridobivajo dragocene kovine in druge vire. Po teh odpadkih povprašujejo predvsem države zahodne Afrike (EUROPOL 2013a, 3). Evropa na drugi strani proizvaja čedalje več e-odpadkov in brez ustrezne zakonodaje in njenega izvajanja bo nezakonito trgovanje z e-odpadki dramatično naraščalo, tako glede na količino kot tudi glede na raznolikost in učinkovitost nezakonitih metod trgovanja (EUROPOL 2015, 23).

Bistveno in hkrati kompleksno vprašanje pri identificiranju odpadkov je, ali je neka stvar oz. snov sploh odpadek. Postopek preverjanja statusa teh snovi poda odgovor, v katero skupino so uvrščeni, posledično pa to vpliva na to, ali se z njimi lahko zakonito trguje ali ne. Kaj hitro odpadke, ki so v razvitih državah opredeljeni za uničenje oz. odlaganje, zaradi nezakonitih dejavnosti (npr. korupcija) v postopkih ravnanja z odpadki prekvalificirajo v izdelke za ponovno uporabo. Zaradi tega je nadzor čezmejnega gibanja e-odpadkov še težji, saj čezmejni izvoz izdelkov za ponovno uporabo v države v razvoju ni prepovedan (Rucevska in drugi 2015, 14–5).

Na relaciji EU–Afrika prepoznamo predvsem dve vrsti odpadkov, ki sta najpogosteje predmet nezakonitega trgovanja z odpadki. To so nevarni⁵ ter e-odpadki⁶.

Naraščajoča količina e-odpadkov je pereč problem razvitih držav in gonilna sila nezakonitega trgovanja z odpadki. Po napovedih EUROPOL-a bodo e-odpadki postali osrednji predmet nezakonite trgovine z odpadki, če države članice EU ne bodo vzpostavile ustreznega sodelovanja z mednarodnimi partnerji v boju proti tej dejavnosti (2015, 24).

5.4 Potek in metode nezakonitega trgovanja z odpadki

Odpadki iz EU imajo različne destinacije. Plastika gre večinoma v Azijo, elektronski odpadki v zahodno Afriko in zahodno Azijo, odpadna vozila v zahodno Afriko in vzhodno Evropo. Spoznali smo, da so v nezakonito trgovanje z odpadki vpletene različne skupine preprodajalcev, ki izvažajo različne vrste odpadkov ter uporabljajo različne poti (Liddick 2011, 35). Delujejo po principu odvrzi in teci ter iščejo poti, ki prinesejo največ dobička in so hkrati najmanj tvegane (Klenovšek, Meško 2011, 81–93). Tokovi nezakonitega trgovanja z odpadki po večini potekajo v smeri sever–vzhod ter klasično sever–jug (INTERPOL Environmental Crime Programme 2012, 5). Že vzpostavljene trgovske poti se pogosto spreminjajo zaradi morebitnih sprememb v zakonodaji v posameznih državah (Liddick 2011, 33). Vpleteni akterji svoje metode in poti tako prilagajajo glede na zakonodajo, količino in vrsto odpadkov ter glede na zmogljivosti njihove skupine. Na relaciji EU–Afrika smo definirali dve glavni vrsti odpadkov, ki so predmet nezakonitega trgovanja z odpadki, to so nevarni in e-odpadki, zato so temu prilagojene tudi metode (EUROPOL 2013, 7). Te se razlikujejo glede na to, v kateri fazi poteka nezakonito trgovanje z odpadki. Klenovšek in Meško sta NTO razdelila na tri ključne faze, ki so podrobneje predstavljene v nadaljevanju.

5.4.1 Izvor

Prva faza vključuje nastanek odpadkov ter njihov transport do ponudnikov ravnanja z odpadki, ki bodo odpadke predelali, reciklirali ali transportirali do zakonitih odlagališč. V tej fazi se od nezakonitih dejavnosti pojavljata korupcija in ponarejanje dokumentov. Povzročitelj

---

⁵ »Odpadki, ki vsebujejo eno ali več nevarnih sestavin (Infrastruktura Bled 2015)«.

⁶ Električni in elektronski odpadki so naprave, ki za svoje delovanje potrebujejo elektriko, vendar ne delujejo več (Ewasteguide.info 2009) in vsebujejo sestavine, katerih posledice spadajo med lastnosti, po katerih definiramo nevarne odpadke. Te sestavine so med drugim živo srebro in svinec.

odpadkov se lahko zavestno odloči in poišče ponudnike nezakonitega trgovanja z odpadki, lahko pa ponudniki delujejo prikrito in se kriminalne aktivnosti začnejo šele v naslednji fazi, ko ponudniki dejansko prevzamejo odpadke od njihovega povzročitelja. Prva faza poteka v razvitih državah, povzročitelji odpadkov so evropske države (Klenovšek, Meško 2011, 84–93).

5.4.2 Tranzit

Druga faza predstavlja premik od ponudnika ravnanja z odpadki, vmesnega shranjevanja in skladiščenja ter tranzita do končne destinacije. V tej fazi se dogaja največ nezakonitih postopkov, ki spremljajo nezakonito trgovanje z odpadki. V tej fazi poteka bistven del nezakonitega trgovanja z odpadki. Podjetja, ki bi morala odpadke v skladu z zakonodajo in predpisi reciklirati ali zagotoviti ustrezno odlagališče za odpadke, se poslužujejo različnih metod, da omogočijo gibanje odpadkov preko meja do končne države. Vmes jih spremljajo še druga nezakonita dejanja, kot so pranje denarja, utaja davkov, izsiljevanje in drugo (Klenovšek, Meško 2011, 84).

Druga faza poteka preko držav EU, ki imajo dobro prometno infrastrukturo in povezave ter imajo razvita pristanišča, in preko afriških držav (EUROPOL 2013a, 7–8). Večina odpadkov gre skozi Rotterdam, Antwerp ali Hamburg (Rosenthal 2009, 1-2), vendar se v zadnjih letih zakonodaja spreminja in pristanišča uvajajo čedalje strožji nadzor nad tovorom, ki gre skozi pristanišče. Zato se je razvila nova metoda, imenovana *port-hopping*.

Port-hopping je nov trend, ki so ga odkrili v zadnjih letih. Gre za taktiko, ki jo uporabljajo nezakoniti ponudniki izvoza odpadkov iz EU v države v razvoju. Da bi se izognili strogim pregledom njihovega tovora, pred pošiljanjem premaknejo svoj tovor v pristanišča z manj strogim in manj učinkovitim nadzornim sistemom. Čeprav ga je težko odkriti, saj za utemeljevanje razlogov menjave pristanišča podajo utemeljene razloge, kot so nižji transportni stroški, lažje skladiščenje, določen operater pluje samo iz določenih pristanišč in drugo, so raziskave v zadnjih letih pokazale naraščajoč trend menjave evropskih pristanišč (Rucevska in drugi 2015, 60).

V tej fazi je ključni način delovanja ponarejanje dokumentov. Trgovanje z odpadki je predvsem birokratsko zamuden proces, v primeru nevarnih odpadkov je potrebno predložiti vse potrebne dokumente in potrdila, zato je prilik za ponarejanje le-teh veliko. Ponarejajo se dokumenti o izvoru odpadkov, ponarejeni so dokumenti o identiteti odpadkov, prikriva se

dejanska destinacija odpadkov in drugo. Organizirane kriminalne skupine velikokrat podkupujejo zaposlene v laboratorijih, kjer ugotavljajo sestavine odpadkov, in si s tem zagotovijo, da se odpadki, ki so prepovedani za izvoz, lahko izvozijo. Tako nevarni odpadki lahko postanejo ne-nevarni. V primeru e-odpadkov se te velikokrat klasificira kot blago za ponovno uporabo (ang. *second hand*), čeprav so v resnici to odpadki in material, ki ni več uporaben. S tem se omogoči transport odpadkov izven držav EU in OECD in obenem zniža stroške za ravnanje s temi odpadki. Pri ponarejanju odpadkov sodelujejo tako javni kot zasebni uslužbenci; tako tisti, ki dokumente izdajajo, kot tisti, ki jih prejemajo (EUROPOL 2013a, 7–17).

Druga najbolj pogosta metoda, ki se je poslužujejo, je metoda mešanja odpadkov. Med odpadke, ki niso nevarni in tako ne zahtevajo posebnih dokumentov, pomešajo nevarne odpadke. Tudi v tem primeru je težko ugotoviti nepravilnosti, saj gre za velike količine odpadkov, ki jih pristanišča vsakodnevno sprejmejo (Rucevska in drugi 2015, 55).

Tudi v drugi fazi je v večji meri prisotna korupcija, predvsem je povezana s ponarejanjem dokumentov, s čimer si organizirane kriminalne skupine lajšajo vstop v končno destinacijo (EUROPOL 2013a, 17).

Ko so enkrat dokumenti urejeni, ponarejeni ali zakoniti, se pošiljka z odpadki začne premikati proti končni destinaciji. Zasledimo lahko različne načine tihotapljenja, od organiziranih transportov s tovornjaki po cesti do izjemno razširjenega transporta z večjimi ladjami, ki tovor sprejmejo v velikih zabojnikih (»kontejnerjih«) in potujejo preko morja. Pogosto se zgodi, da zabojniki z odpadki ne pridejo do končne destinacije, temveč jih med potjo odvržejo v morje, za odpadki pa se zabrišejo vse sledi (Rucevska in drugi 2015, 8). Uporaba velikih zabojnikov, ki so namenjeni za transport blaga v mednarodni trgovini, je nezakonito trgovanje z odpadki še olajšala, saj je nezakoniti tovor tako lažje prikriti oz. skriti med ostalo blago. Pri dnevnem pretoku blaga skozi pristanišča je nezakonitosti težje opaziti in še težje učinkovito izvajati nadzor (Rucevska in drugi 2015, 53). Možnosti, da bi oblasti prestregle nezakonite pošiljke, so realne samo v trenutku, ko se tovor iz pristanišča nalaga na ladje ter ko se tovor v pristaniščih raztovarja. Pristanišča tako nosijo veliko odgovornost pri odkrivanju nezakonitih pošiljk, zato je še posebej pomembno, da razvijejo učinkovit sistem nadzora (Rucevska in drugi 2015, 60). Organizirane kriminalne skupine izkoriščajo odsotnost standardiziranih režimov evropskih držav za nadzor nad pošiljkami, kar smo videli tudi v primeru *port-hoppinga* (EUROPOL 2013a, 3).

Nezakonitosti je težko odkriti tudi zato, ker preprodajalci uporabljajo vse poti svetovne trgovine in komunikacijska orodja, ki jih uporabljajo zakonita podjetja. Poleg tega so v verigo nezakonitega trgovanja z odpadki vpleteni številni akterji, ki jih je težko identificirati in med seboj povezati (Smith 2010, 183).

5.4.3 Destinacija

Tretja in končna faza nezakonitega trgovanja z odpadki vključuje različne oblike ravnanja z odpadki, od recikliranja do končnega odlaganja odpadkov. V tej fazi se pojavlja visoka stopnja korupcije in se v večini primerov konča z nezakonitim odlaganjem odpadkov (Klenovšek, Meško 2011, 84–93). To se dogaja na več načinov. Enega izmed njih smo že omenili in sicer v drugi fazi, ko med transportom do končne destinacije tovor odvržejo v morje (EUROPOL 2013a, 7–8). Običajno pa se poslužujejo odlaganja na divjih, neurejenih in nevdrževanih odlagališčih ter odlaganja v zapuščene rudnike, neurejene vodotoke in podobno. Skratka, celotna infrastruktura v državi prejemnici ni urejena in je neprimerna za odlaganje kakršnih koli odpadkov (Elliot 2004, 45).

Ključne destinacije za večje pošiljke nevarnih odpadkov iz EU, kot so elektronski in električni odpadki, so države v Afriki in Aziji. Največje prejemnice v Afriki so Gana (Tema), Nigerija (Lagos, Tincan Islands), Kongo, Slonokoščena obala, Somalija in druge v manjših količinah (Rucevska in drugi 2015, 8). Gana, Nigerija in Somalija so tudi ključne destinacije za stare avtomobile (UNICRI 2013, 9). Večina držav destinacije so obmorske države z večjimi pristanišči.

Ob prihodu odpadkov v državo prejemnico se v primeru e-odpadkov začne postopek pridobivanja surovin iz teh odpadkov. Ta postopek ne sledi nobenim okoljskim predpisom, uporablja se neprimerna in zastarela tehnologija. Tudi ti postopki niso okolju varni. Povzročajo ogromno onesnaženost okolja in v veliki meri ogrožajo zdravje ljudi, ki se s to dejavnostjo ukvarjajo zaradi preživetja, ter prebivalcev v širši okolici (EUROPOL 2013a, 9).

V spodnji tabeli (Tabela 5.4) lahko vidimo okvirni seznam pristanišč v Evropi, iz katerih potujejo nezakonite pošiljke odpadkov. Med njimi so tudi znana evropska pristanišča ter pristanišča, ki sprejemajo pošiljke. Med njimi najdemo vsa pristanišča, ki so del nezakonitega trgovanja v izbranih državah za študijo primerov, ki sledi. Evropske države, ki zalagajo afriška pristanišča, naj bi bile predvsem Avstrija, Francija, Nemčija, Italija, Španija, Velika Britanija in Švica. Te države, z izjemo Avstrije in Švice, imajo tudi svoja pristanišča, ki lahko služijo kot

pristanišča tranzita na poti v Afriko (Seum in Hermann 2010, 11–3). Seznam ne izključuje drugih pristanišč kot izvoznih oken za odpadke, saj je vsako pristanišče v Evropi potencialno izhodišče za nezakonite pošiljke odpadkov (Seum in Hermann 2010, 40).

Tabela 5.1: Vzorčni list pristanišč s povezavami Evropa–zahodna Afrika

Pristanišče izvoza – Evropa	Pristanišče uvoza – zahodna Afrika
Algerairas	Abidjan
Amsterdam	Cotonou
Antwerp	Douala
Bilbao	Lagos
Brenerhaven	Lome
Felixstowe	Taharadi
Genova	Tema
Le Havre	Tranzitna pristanišča:
Lizbona	Casablanca
Malaga	Dakar
Neapelj	Tanger
Rotterdam	
Tarragona	
Tilbury	

Vir: Seum in Hermann (2010, 11).

Po podatkih poročila *Ecomafia 2017* se število vpletenih držav v nezakonito trgovanje z odpadki povečuje. Trenutno naj bi bilo vpletenih okoli sedemintrideset držav, od tega je največ evropskih (15) in afriških (13) držav. Sledijo jim še azijske države in ena ameriška (Legambiente 2017).

Skupno celotnemu nezakonitemu toku odpadkov je, da se v vsaki fazi izkorišča odsotnost nadzora in poenotениh sankcij. Vse tri faze so prepređene s korupcijo, ponarejanjem dokumentov, pranjem denarja, utajo davkov in podkupovanjem (EUROPOL 2013a, 10).

5.5 Varnostne implikacije nezakonitega trgovanja z odpadki

Spoznali smo nezakoniti tok odpadkov. Beseda nezakonit sama po sebi pove, da dejavnost ni v skladu z zakoni. Ti obstajajo, da nas varujejo pred določenimi stvarmi ali dogodki, ki lahko resneje ogrozijo naš obstoj ali dobrobit, zato je smiselno pričakovati, da nezakonito trgovanje z odpadki prinaša celo vrsto negativnih posledic, od slabitve pravne države in degradacije okolja do pomanjkanja virov. Predvsem zaključni del NTO (odlaganje odpadkov) predstavlja resno grožnjo okolju, saj je običajno povezan z neustreznim odlaganjem odpadkov (EUROPOL 2015, 8). Spoznali smo, da količina odpadkov narašča. Svetovna trgovina z odpadki se posledično povečuje in na tak način (nenamerno) uravnava razporeditev prekomerne količine odpadkov na eni celini. Kam z vsemi odpadki je pomembno vprašanje, na katerega bomo morali najti učinkovite odgovore (Rucevska in drugi 2015, 8).

Nezakonito trgovanje z odpadki ima različne varnostne implikacije v državah izvora ter državah destinacije. V državah tranzita so te implikacije minimalne in skoraj zanemarljive. Najbolj vidne posledice se odražajo na okolju, ki ga neprimerno odlaganje odpadkov (močno) degradira. To lahko vodi v onesnaženost zraka, voda in zemlje ter v slabše zdravstveno stanje prebivalstva v neposredni okolici divjih odlagališč in tudi v širši okolici, lahko tudi regionalno in mednarodno (EUROPOL 2015, 8–9). To za seboj potegne manjšo učinkovitost multilateralnih okoljskih sporazumov, ki imajo za glavni cilj varovanje okolja (Elliot 2009, 59–60). Iz tega lahko sklepamo, da nezakonito trgovanje z odpadki slabi mednarodne okoljske politike, vladavino prava in trud za izvrševanje učinkovitega nadzora nad čezmejnimi gibanjem odpadkov (Rucevska in drugi 2015, 13).

To so najbolj očitne in predvidljive implikacije, vendar niso osamljene in spremlja jih še kar nekaj negativnih. V grobem jih lahko razdelimo na dve glavni skupini varnostnih implikacij nezakonitega trgovanja z odpadki, ki so med seboj tesno povezane, se med seboj ne izključujejo ter so velikokrat v vzročno-posledičnem razmerju.

5.5.1 Okoljska ogroženost

Najbolj zaskrbljujoča posledica nezakonitega trgovanja z odpadki je okoljska dimenzija ogrožanja varnosti. Definiramo lahko dve okoljski tveganji: izčrpavanje virov in onesnaženost okolja (zemlje, zraka in vode). Posledice teh tveganj so lahko dolgotrajne in celo nepopravljive ter lahko pripeljejo do širjenja učinkov na druga področja ali sektorje (OECD 2012, 36–47).

Prva od dveh identificiranih okoljskih tveganj – izčrpavanje virov – je aplikativna predvsem na državah izvoznih odpadkov, v katerih se odpadki ustvarjajo. Odpadki so porabljeni viri in delež teh odpadkov predstavlja zavržene, a ne v polnosti porabljene vire. Veliko surovin, ki ostanejo v odpadkih, bi se lahko ponovno uporabilo za proizvodnjo novih tržnih izdelkov. Ker to še ni nova ustaljena praksa proizvajalcev in ker s trgovino z odpadki odtekajo večje količine virov, se za proizvodnjo potrebuje nove vire, kar vodi v prekomerno izčrpavanje virov ter netrajnostno rabo virov (OECD 2012, 42). Na letni ravni iz Zemlje pridobimo več kot triintrideset milijard ton naravnih virov (The World Counts 2017). Resnost izčrpavanja virov se bo na dolgi rok še stopnjevala, pravi varnostni učinek pa se lahko pokaže šele čez nekaj (deset) let, a zato ni danes nič manj pomemben okoljski izziv.

Na koncu verige nezakonite trgovine z odpadki se okoljsko tveganje odraža v različnih oblikah onesnaženosti okolja s posledicami, ki so vidne že danes, ter tistimi, ki imajo dolgotrajne in svetovne razsežnosti. Ravnanje z odpadki, ki ni okolju prijazno, odgovorno in ne ustreza ekološkimi standardom in okoljski zakonodaji, ima resne posledice za okolje, kar kratko- in dolgoročno privede do manj primernih obdelovalnih površin, manj naravnih virov in zdravstvenega tveganja za ljudi. Iz odvženih odpadkov v prst in podtalnico odtekajo škodljive snovi (Evropska komisija 2013), ki vodo in prst kontaminirajo. Govorimo predvsem o odpadkih, ki bi po evropski zakonodaji morali biti reciklirani oz. odloženi na posebnih odlagališčih z ustrežno tehnologijo – v državah destinacije pa so preprosto sežgani ali zakopani in na ta način onesnažujejo zemljo, vodo in zrak ter spuščajo v ozračje toplogredne pline (EUROPOL 2015, 24). Onesnažena voda prodira skozi vse plasti ekosistema. Podtalnico na primer uporabimo za pitje, kuhanje, higieno in za potrebe kmetijske proizvodnje. Toliko, kot je onesnažene vode, toliko manj pitne vode je. Del te vode, ki se sprosti nazaj v zemljo, prenese v zemljo onesnaženost. Kontaminirana zemlja te snovi prenese na rastline, kar ima lahko resne zdravstvene posledice tako za živali kot za ljudi. S tem se poleg količine pitne vode krčijo še površine, ki so primerne za obdelovanje, ter količina (užitne) hrane. Kar je za mesta oz. vasi, ki so od te pridelave odvisna, lahko katastrofalno. Če je en člen v prehranjevalni verigi onesnažen, je celotna veriga ogrožena (OECD 2012, 43). To lahko pripelje do ekstremnih nezmožnosti okolja in celo smrti, saj za sabo potegne izgubo habitata, kar pomeni ogrožanje obstoja živalskih in rastlinskih vrst (Elliot 2009, 64). Če se škodljive snovi iz odpadkov sprostijo v ozračje, to predstavlja onesnaženost zraka z emisijami težkih kovin, kar povzroča težave pri

dihanju, morda celo (težke) pljučne bolezni. Na svetovni ravni te emisije povzročijo tanjšanje ozonske plasti, globalno segrevanje in podnebne spremembe (Evropska komisija 2016). Odpadki, kot so na primer stari hladilniki, vsebujejo snovi, ki pripomorejo k tanjšanju ozonske plasti, t. i. *ozone depleting substances (ODS)* (OECD 2012, 42-3). Poleg tega so lokalni prebivalci, ki se ukvarjajo in preživljajo s pridobivanjem surovin iz odpadkov, pripeljanih iz Evrope, izpostavljeni visokim nevarnostim za njihovo zdravje, ki so lahko celo usodne (EUROPOL 2015, 24).

Na eni strani manjše posledice, na drugi strani nepopravljive in celo usodne posledice nezakonitega trgovanja z odpadki. To ustvarja okoljske neenakosti na svetovni ravni – je svetovni fenomen. Gre za neke vrste okoljski rasizem, saj gre za nepravilno izpostavljanje okoljskim tveganjem in onesnaženosti okolja revnih prebivalcev afriške celine s strani premožnejšega evropskega prebivalstva. To slednje ni konstrukt okoljskih problemov, ampak je politično-družbeni konstrukt in ga je kot takega potrebno naslavljanje (Pellow 2009, 361–2).

Jasno je, da nezakonito trgovanje z odpadki povzroča okoljsko škodo, kar vodi planet v pomanjkanje naravnih virov in krčenje življenjskega prostora za ljudi, živali in rastline ter omejuje človeške življenjske pogoje in dobrobit (Liddick 2011, 5). Varnostne implikacije nezakonitega trgovanja z odpadki predstavljajo grožnjo okoljski varnosti in so hkrati preplet različnih razsežnosti človekove varnosti.

5.5.2 Dejavniki ogrožanja človekove varnosti

Opazimo, da ima vsakršna negativna sprememba okolja, ki nastane kot posledica nezakonitega trgovanja z odpadki, učinek tudi na druge razsežnosti človekove varnosti. Poleg že omenjenih učinkov na zdravstveno in prehrambeno varnost NTO spremljajo tudi ekonomski in politični dejavniki ogrožanja človekove varnosti.

Nezakonito trgovanje z odpadki zaradi pomanjkanja oz. celo odsotnosti nadzora in spremljanja čezmejnega gibanja odpadkov v primerjavi z drugimi nezakonitimi aktivnostmi predstavlja daleč največ priložnosti za kazniva dejanja večjega obsega, kot so ponarejanje dokumentov, pranje denarja in utaja davkov (Rucevska in drugi 2015, 7–9). S tem vpleteni posamezniki ali organizirane kriminalne skupine škodujejo državi, v kateri delujejo. Nezakonite dejavnosti imajo negativen učinek na poslovanje in konkurenčnost nacionalnega gospodarstva (Rucevska in drugi 2015, 13), saj postavljajo podjetja, ki upoštevajo predpise, v gospodarsko slabši

položaj in jim povzročajo škodo, kar vodi v slabljenje gospodarske rasti in razvoja države (Liddick 2011, 14). Poleg tega, več kot je denarja na črnem trgu, manj je priliva za zagotavljanje ekonomske in socialne varnosti prebivalcev. Zaradi prikritega delovanja vpletenih skupin je težko oceniti realne finančne posledice nezakonitega trgovanja z odpadki. Ocene kažejo, da gre za velik finančni primanjkljaj, saj države izgubljajo velik del prihodkov, povezanih z ravnanjem z odpadki (EUROPOL 2013a, 8). Te posledice lahko občutijo tako države izvoznice kot prejemnice odpadkov.

V državah destinacije imajo ekonomske posledice večjo razsežnost, ne samo zaradi količine odpadkov, ki jih prejmejo, temveč tudi zaradi trenutnega ekonomsko-političnega stanja v državi. Spomnimo se, da so države destinacije večinoma države v razvoju, NTO pa spretno izkorišča tudi morebitno skrhane notranjepolitične razmere. Države z nizko stopnjo gospodarske rasti in politično nestabilnostjo, vključno z visoko stopnjo koruptivnosti državnih uradnikov, so bolj ranljive, tveganost za (trajne) negativne učinke je večja. Odstranjevanje posledic nezakonitega odlaganja, odstranjevanje odpadkov, ki so bili neprimerno zavrženi, in sanacija okolja, ki je prišel v stik z nevarnimi odpadki, so veliko ekonomsko breme za te države (Elliot 2009, 59).

6 VARNOSTNE IMPLIKACIJE NEZAKONITEGA TRGOVANJA Z ODPADKI NA PRIMERU IZBRANE DRŽAVE IZVOZNICE - ITALIJA

Okolju varno odlaganje odpadkov je še vedno izziv za prenekatero države. Tudi tiste, ki so gospodarsko in tehnološko razvite. Tako se Italija že vrsto let sooča s problemom velike količine odpadkov ter z neustreznim urejanjem področja ravnanja z odpadki. Že kmalu po letu 1980 se je Italija uvrstila na zemljevid držav izvoznic, saj so odkrili prve primere nezakonitega trgovanja z odpadki ter varnostne implikacije tovrstnih dejanj. Od takrat naprej se je trgovanje razvijalo skladno z napredkom časa in dobilo nove razsežnosti. Posebnost italijanskega primera je tudi vpletenost organiziranih kriminalnih skupin oz. mafije, zato je Italija primerna za raziskovanje nezakonitega trgovanja z odpadki (ENTITLE blog 2016).

6.1 Značilnosti nezakonitega trgovanja z odpadki v Italiji in vpletenost mafije

Prvi primeri nezakonitega trgovanja z odpadki sežejo v leto 1980 in od takrat dalje naj bi se odpadki gibali tako znotraj Italije kot tudi čezmejno v preostale evropske države in dlje. Zaradi

zaostrovanja okoljske zakonodaje so podjetja, da bi se izognila visokim stroškom ravnanja z odpadki, začela najemati znano mafijsko družbo Camorro, da je za njih opravila z odpadki. Za svoje storitve je računala manj, kot so uradne cene (Zipfel 2016). Tarifa za uradno odlaganje odpadkov je po zadnjih podatkih 0,80 €/kg, tarifa mafije pa je 0,14 €/kg, kar je skoraj šestkrat ceneje. Italija ima šestdeset milijonov prebivalcev, ki letno proizvedejo približno sto devetinsedemdeset milijonov ton odpadkov, od tega se s sto sedemindvajsetimi milijoni ton odpadkov ustrezno upravlja, kar enainpetdeset milijonov ton odpadkov pa gre neznanu kam. Ta delež predstavlja triindvajset odstotkov vseh evropskih odpadkov, ki izginejo in so najverjetneje predmet nezakonitega trgovanja z odpadki (Anesi, Rubino in Reuter 2012). Italija ima visok delež izvoza hladilnikov v države zahodne Afrike, predvsem v Gano in Nigerijo (Seum in Hermann 2010, 24). Prisotnost organiziranih kriminalnih skupin v Italiji na splošno močno vpliva na trajnostno ravnanje z odpadki, saj je nezakonito trgovanje z odpadki postalo najhitreje rastoč, donosen in privlačen posel kriminalnih dejavnosti (Germani in drugi 2015, 370).

Organizirano nezakonito trgovanje z odpadki je bilo v Italiji opredeljeno kot kaznivo dejanje s prvo obtožbo za okoljski zločin leta 2001 (UNICRI 2013, 7). V Italiji je bilo po podatkih UNICRI med leti 2001 in 2012 na področju nezakonitega trgovanja z odpadki zaključenih sto enaindevetdeset kriminalističnih preiskav, šeststo štiriinšestdeset vključenih podjetij, vpletenih devetintrideset mafijskih klanov, aretiranih tisoč sto petinosemdeset ljudi in tri tisoč tristo osemštirideset ljudi je bilo kazensko preganjanih. V enem letu naj bi dobiček znašal skoraj tri in pol milijarde evrov, v desetih letih pa skupaj okoli triinštirideset milijard evrov (Legambiente v EUROPOL 2013a, 11). Italijanske dežele, ki so najbolj zaznamovane z nezakonitimi aktivnostmi, povezanimi z odpadki, so Kalabrija (Catanzaro), Kampanija (Neapelj) in Apulija (Bari). Pojavnost nezakonitega trgovanja z odpadki sovpada z razširjenostjo mafijskega delovanja v posamezni deželi (Germani in drugi 2015 370–71).

Značilnosti nezakonitega trgovanja z odpadki v Italiji sovpadajo s splošnimi značilnostmi, opredeljenimi v prejšnjem poglavju. Dejavniki za nezakonito trgovanje z odpadki so ekonomske narave. Gre za tipičen primer okoljskega kaznivega dejanja, ki izkorišča pravne in postopkovne vrzeli, da lahko posamezniki ali organizirane skupine ekonomsko in tudi politično bogatijo. Italija ima okoljsko zakonodajo, po kateri je nezakonito trgovanje z odpadki kaznivo dejanje. Kljub temu so v Italiji bile predpisane relativno nizke kazni, veliko dejanj, ki škodujejo

okolju, pa so dolgo veljali za prekršek in ne kaznivo dejanje. Korak naprej je Italija naredila maja 2015, ko je sprejela nov Zakon o ekološki kriminaliteti, ki okoljske nesreče, onesnaževanje, trgovino z radioaktivnimi odpadki in drugo klasificira kot kaznivo dejanje. Posodobitvi kazenskega zakonika je tako sledila še podvojitev kazni (Dobovšek 2017). Po eni strani korak v pravo smer, po drugi strani pa Italiji še vedno ne uspeva izvajanje preventivnega načela, ki ga zapoveduje Baselska konvencija. Vidni pokazatelj tega je odsotnost nacionalne strategije za preprečevanje nastajanja večjih količin odpadkov. Razvoj le-teh je prepuščen lokalnim oblastem, ki uvajajo svoje politike ravnanja z odpadki, ki so ali niso učinkovite, saj se ne morejo zgledovati po nacionalni strategiji trajnostnega in gospodarskega razvoja. Lokalne oblasti so tudi tiste, ki podeljujejo javne licence in dovoljenja na področju ravnanja z odpadki. Nadzor in preiskovanje morebitnih nezakonitostih pri ravnanju z odpadki je tako prepuščeno regionalnim okoljskih agencijam, ki pogosto nimajo ustrezne opreme ali finančnih sredstev, da bi ta nadzor učinkovito izvajale. Preganjanje kaznivih dejavnosti je prepuščeno nacionalnim in lokalnim policijskim enotam, ki velikokrat med seboj ne komunicirajo ustrezno, kar slabi učinkovitost preganjanja nezakonitega trgovanja z odpadki (Germani in drugi 2015, 374–75).

Ključni dogodek v procesu nezakonitega trgovanja z odpadki na primeru Italije je ponarejanje dokumentov ali, kot ga imenujejo po italijansko, '*giro bolla*'. V času med prevzemom odpadkov od povzročiteljev do njihovega izvoza vpleteni spremenijo dokumentacijo, da nevarni odpadki postanejo nenevarni in so poslani naprej po Italiji ali v druge države. Glavni akterji so zakonita podjetja za ravnanje z odpadki, posredniki, lokalni odločevalci in organizirane kriminalne skupine. Po javnem mnenju t. i. ekomafije igrajo ključno vlogo pri nezakonitem trgovanju z odpadki v Italiji, preiskave pa nakazujejo še vpletenost t. i. belih ovratnikov: poslovnežev, odvetnikov, politikov in javnih uslužbencev, ki so podvrženi korupciji in olajšujejo pot do nezakonitega trgovanja z odpadki. Spoznali smo, da dovoljenja za ravnanje z odpadki odobrijo lokalne oblasti. Torej posamezni uslužbenci lokalne javne uprave, ki so hkrati člani organizirane kriminalne skupine, omogočijo podjetjem, ki so tudi del te skupine, vstop (potencialno tudi monopol) na trg ravnanja z odpadki. Uradne preiskave s strani italijanske carinske uprave so pokazale, da nezakonito čezmejno gibanje odpadkov poteka vzporedno s transportom zakonitega blaga (Germani in drugi 2015, 373–89).

Dodaten, a ne zanemarljiv dejavnik, ki v Italiji prispeva k porastu nezakonitega trgovanja z odpadki, je geografska razporejenost odlagališč odpadkov. Geografsko gledano so odlagališča

in objekti zakonitega ravnanja z odpadki neenakomerno razporejeni po Italiji. Na primeru kompostiranja, kot eni od metod ravnanja z odpadki, lahko vidimo, da je teh objektov na severu sto šestinštirideset, na jugu dvainpetdeset in v srednji Italiji samo dvainštirideset. Tovrstna situacija še dodatno spodbuja nezakonito trgovanje z odpadki, ki pogosto pomeni, da je ceneje odpadke poslati preko meja kot jih dolgotrajno in stroškovno neučinkovito prevažati z enega na drug konec Italije. Ključnega pomena je tu oddaljenost med izvorom odpadkov in končnim odlaganjem. Daljša je pot, več priložnosti ponuja za nezakonite dejavnosti in ponarejanje dokumentov (Germani in drugi 2015, 374–77).

Najbolj odmevni primeri delovanja nezakonitega trgovanja z odpadki so lokalne oz. nacionalne narave. Mediji poročajo o večjih odlagališčih predvsem v Kampaniji. Leta 2015 so poročali o odkritju največjega nezakonitega odlagališča odpadkov v južni Italiji, ki naj bi bil največji v celotni Evropi. Strokovnjaki hkrati opozarjajo, da niso samo mafijske skupine odgovorne za ta dejanja (Winfield 2016). Po poročilu *Ecomafia 2017* naj bi število kaznivih dejanj, povezanih z nezakonitim trgovanjem z odpadki, kljub vsemu naraščalo (Legambiente 2017).

Italija nastopa v vlogi države izvora in države tranzita pri čezmejnem trgovanju z odpadki. Je pa tudi prejemnica – kar svojih lastnih odpadkov (Day 2011).

Po mnenju direktorja evropske izpostave mednarodne nevladne organizacije *Zero Waste* so mafijske družbe po celem svetu, vključno z italijansko, vključene v nezakonito trgovanje z odpadki (Simon 2017). Vpletenost mafije predstavlja unikatno značilnost nezakonitega trgovanja v Italiji (Massari 2003). Okoli sto osemindeset organiziranih kriminalnih družin preproda petintrideset milijonov ton odpadkov na leto (Liddick 2011, 3). Italijanski organiziran kriminal je že od nekdaj vpleten v nezakonito trgovanje z odpadki in organizirane kriminalne skupine, kot sta Camorra in 'Ndragheta, še naprej igrajo pomembno vlogo pri tem spletu nezakonitih dejavnosti. Te skupine se zelo hitro prilagodijo na spremembe na trgu ter novosti v predpisih in pravilih. Če so se prej ukvarjale z vstopom v lokalno in nacionalno gospodarstvo, se zdaj posvečajo javnemu sektorju. Zanimiv je morebitni pojav izkoriščanja sredstev EU, namenjenih za ravnanje z odpadki. Vseskozi ohranjajo tesne vezi tudi s podjetji, ki se ukvarjajo z ravnanjem z odpadki, kar jim omogoča učinkovitejše delovanje in stalno prisotnost na trgu (EUROPOL 2013a, 11).

Pri razumevanju delovanja mafije so ključni koncepti družine, moči, spoštovanja in teritorija. Družina je pomembna zaradi predanosti in občutka zaupanja. Mafijske družine hrepenijo po moči, predvsem po moči upravljanja določenega teritorija in s tem povezanim spoštovanjem. Teritorij je za mafijsko delovanje ključen, saj ga nadzorujejo s tem, da izkoriščajo, podkupujejo, izsiljujejo in uporabljajo metodo korupcije. Vendarle ne smemo podcenjevati razsežnosti delovanja mafije, saj imajo velikokrat svoj doseg in vpliv tudi na območjih izven svojih tradicionalnih teritorijev. Mafija je zmožna vplivati na lokalne volitve, svoje člane lahko vključi na javne položaje, izkorišča pravne vrzeli, izkorišča koruptivnost ljudi. Najbolj vpletena je kriminalna skupina Camorra. Poleg nezakonitega odlaganja odpadkov v in izven Italije so njihove glavne dejavnosti še preprodaja drog, tihotapljenje cigaret, prodaja ponaredkov, trgovina z belim blagom in drugo. Camorra je prisotna v Španiji, Franciji, Nizozemski, Nemčiji, Švici in zahodni Evropi. Druga skupina, ki se ukvarja z nezakonitim trgovanjem z odpadki, je apulijska organizirana kriminalna skupina, ki poleg tega še tihotapi cigarete, se ukvarja s trgovino z belim blagom, preprodajo drog in orožja. Izven Italije so prisotni predvsem v Nemčiji, Nizozemski, Švici in Albaniji (EUROPOL 2013b, 3–8).

Nista pa samo Camorra in apulijska skupina vpleteni v nezakonito trgovanje z odpadki – vse italijanske mafijske družine so vpletene v nezakonito trgovanje z odpadki, ene bolj in druge manj, saj je le-to privlačno predvsem zaradi visokega dobička in nizke stopnje tveganja. Trendi kažejo, da se kriminalne skupine vedno bolj infiltrirajo v zakonite gospodarske dejavnosti ter da jim delovanje olajšujeta internet in predvsem razvoj programov, kot so Viber, Skype in podobno, preko katerih lahko komunicirajo zaupne podatke (EUROPOL 2013b, 15).

Nezakonito trgovanje z odpadki poteka v smeri iz razvitega severa Italije v manj razviti južni del Italije. Podjetja s severa Italije povprašujejo po ravnanju z odpadki po čim nižjih cenah in se ne sprašujejo, kaj se z odpadki dejansko zgodi, potem ko se jih oni znebijo (Winfield 2016). Čezmejno gibanje poteka iz razvite evropske države Italije v manj razvite afriške države (Day 2015).

Podatki sicer kažejo, da je stopnja vpletenosti organiziranega kriminala pri nezakonitem trgovanju z odpadki relativno nizka, saj naj bi med letoma 2012 in 2013 mafija bila vpletena v slabih sedmih odstotkih primerov NTO. Vendar tu ne smemo pozabiti, da gre za izračun glede na zabeležene in dokazane primere NTO. Če prištejemo še primere, ki jih nikoli niso razkrili, je ta odstotek zagotovo višji. Morda je nizka stopnja posledica tega, da je v te dejavnosti

vključenih veliko individualnih akterjev, od poslovnežev, prevoznikov in posrednikov, ki sami poskrbijo za to, da se ponudba in povpraševanje srečata – nekateri na vsak način želijo po zelo nizkih cenah odstraniti svoje odpadke, na drugi strani podjetja navdušeno sprejmejo ponudbo za zaslužek in so pripravljena z odpadki ravnati nezakonito. Mafijske družine so zagotovo ene od akterjev, niso pa edine, saj tudi podjetja ne izpustijo ekonomskih prednosti nezakonitega trgovanja z odpadki (Germani in drugi 2015, 283–5).

6.2 Varnostne implikacije

Mafijski tip organiziranega kriminala je po oceni EUROPOL-a prisotna varnostna grožnja Evropski uniji. Njihova moč leži v njihovem nadzoru in izkoriščanju teritorija in skupnosti (EUROPOL 2013b, 3). Posledično nezakonito trgovanje z odpadki predstavlja varnostno grožnjo vpletenim evropskim državam. Varnostne implikacije zajemajo splošne varnostne učinke organiziranega kriminala ter okoljsko škodo z implikacijami na človekovo varnost.

Med splošne posledice organiziranega kriminala, ki spremljajo tudi NTO, sodijo povečana stopnja kriminala v lokalnih skupnostih, povečana stopnja nasilja in izsiljevanja, goljufij in podobno. Del apulijske organizirane skupine, t. i. *Società Foggiana*, ki je tudi vpletena v nezakonito trgovanje z odpadki, in Camorra sta po podatkih EUROPOL-a bolj kot druge dovzetni za nasilna dejanja, kot so umori, mučenje, pretepanje itd. Beležijo tudi nasilne interne boje, kar se vse lahko prenese na ogrožanje lokalnega prebivalstva, v tujih ozemljih pa lahko sproži nadaljnje nasilje in spopade. Horizontalno urejena Camorra in odsotnost hierarhije pomeni tudi odsotnost skupne strategije delovanja organizirane kriminalne skupine, kar pomeni, da ni enotnega dogovora med skupino in zunanjimi opazovalci, kot so lokalni prebivalci, kar še dodatno varnostno obremenjuje lokalno skupnost (EUROPOL 2013b, 12–4). Poleg nasilja državo zajeda njihova parazitska narava – imajo uradnike v javni upravi, povezuje jih korupcija, mafijci in javni uslužbenci sodelujejo drug z drugim. Organizirane kriminalne skupine svoje storitve ponujajo tako privatnemu kot javnemu sektorju (EUROPOL 2013a, 3). To še dodatno slabi državo in v primeru, da se država odloči kazensko preganjati javne uslužbence, ki so vpleteni v kriminalne dejavnosti nezakonitega trgovanja z odpadki, bi lahko pomenilo tudi krhanje stabilnosti države, ki bi v očeh prebivalcev in mednarodne skupnosti bila nesposobna imeti nekoruptivne uradnike (Smith 2010, 186–7).

Razširjenost organiziranih kriminalnih skupin, kot sta Camorra in apulijska skupina, izven ozemlja Italije kaže na široko mrežo, ki jo te skupine imajo. V obeh primerih so vpletene Švica, Nizozemska in Nemčija. Nizozemska je verjetno privlačna zaradi največjih evropskih pristanišč, kot je Rotterdam, ki omogoča izvoz prepovedanega blaga iz Evrope. Vendar so to samo predvidevanja in ni dokazane povezanosti. Kakor je težko določiti in potrditi obseg delovanja organiziranih kriminalnih skupin zaradi delovanja 'pod radarjem', je težko oceniti tudi njihove varnostne implikacije, ki temeljijo na predvidevanjih. Prav zaradi prikritih dejavnosti mafije je njeno delovanje varnostna grožnja ne samo za Italijo, temveč tudi za celotno Evropo. Njene dejavnosti so nevidne, vendar podatki razkrivajo njene velike mreže kontaktov in aktivnosti, kar nakazuje okvirno sliko njenega delovanja. Z nezakonitimi dejavnostmi pridobi velike vsote denarja, s čimer pridobiva na moči in vplivu (EUROPOL 2013b, 16–7).

Mafijske družine, ki so vpletene v nezakonito trgovanje z odpadki, so v večji meri vpletene neposredno v nezakonito odlaganje odpadkov, ki je glavni krivec za okoljsko škodo (EUROPOL 2013b, 12). V primeru čezmejnega trgovanja z odpadki povzročajo okoljsko škodo v tretjih državah, v primerih internega gibanja pa v lokalnem okolju, kjer se nahajajo nezakonita odlagališča. Za okoljsko škodo v okolici Neaplja, ki jo povzroča nezakonito trgovanje z odpadki, krivijo predvsem lokalno kriminalno skupino Camorro (Day 2015). Odpadki na nezakonitih odlagališčih onesnažujejo zemljo, vodo in zrak, ker te odpadke velikokrat tudi sežigajo. To onesnažuje okolico in resno škoduje zdravju prebivalcev, kar kažejo podatki o visokih stopnjah tveganja rakavih obolenj (Winfield 2016). V Italiji so v okolici največjega nezakonitega odlagališča ocenili, da je stopnja rakavih obolenj pri prebivalcih kar osemdeset odstotkov višja od nacionalnega povprečja (Day 2015).

Problem nezakonitega trgovanja z odpadki pa ni samo regionalnega značaja, niti ni omejen samo na Italijo. Strupene snovi, ki onesnažujejo zemljo in vodo, se s hrano, pridelano na tem območju, prenesejo po celotni Italiji in preko večjih trgovskih verig celo po celi Evropi (Zipfel 2016).

Varnostne implikacije nezakonitega trgovanja z odpadki v primeru Italije kot države povzročiteljice in pošiljateljice segajo od nacionalne varnosti, ki jo ogrožajo kazniva dejanja, do okoljske in človekove varnosti, ki ju ogroža uničevanje in onesnaževanje okolja z neprimernim in okolju nevarnim odstranjevanjem odpadkov. Z vstopom mafije v javni sektor

in gospodarstvo sta omejeni tudi politična in ekonomska dimenzija človekove varnosti (Dobovšek 2017).

7 VARNOSTNE IMPLIKACIJE NEZAKONITEGA TRGOVANJA Z ODPADKI NA PRIMERU IZBRANIH DRŽAV PREJEMNIC – GANA, NIGERIJA, SOMALIJA

Izbrane države – Gana, Nigerija in Somalija – so afriške prejemnice nezakonitih pošiljk odpadkov, ki prihajajo iz Evrope. So največje prejemnice elektronskih in električnih odpadkov, katerih čezmejno gibanje se na splošno povečuje (INTERPOL 2010, 2–5). Letno naj bi iz Evrope in Združenih držav Amerike v zahodno Afriko, v glavnem Gano in Nigerijo, bilo prepeljanih štiriindevetdeset tisoč devetsto ton e-odpadkov (UNODC 2009, 55). Za čezmejno gibanje odpadkov se izkoriščajo ustaljene trgovske poti med Evropo in Afriko.

Afriške države in njihov razvoj močno zaznamuje izkušnja kolonializma in v nekaterih predelih odvisnost od razvojne pomoči tujih držav. V osnovi je Afrika urejena na temeljih plemenske ureditve, kar je obdobje kolonializma začelo spreminjati. Prehiter postkolonializem in dekolonializacija, ki sta temeljila na evropskem modelu držav, je v teh državah pustila še danes vidne posledice. Nekateri države so se sicer uspele gospodarsko in politično razviti, medtem ko so druge ostale revne, šibke in kaotične. Tipični primer je Somalija, ki je v obdobju kolonializma pripadala Italiji (Buzan in Waever 2003, 21). Posledično je tudi varnostna dinamika v teh državah drugačna kot v razvitih državah, pojavila so se različna uporniška gibanja, države so še vedno notranje plemensko razdeljene, kar lahko povzroča varnostna trenja. Takšno stanje vleče pozornost drugam od preostalih varnostnih problemov, kot so ekonomski, družbeni in okoljski problemi, s katerimi se soočajo afriške države (Buzan in Waever 2003, 185–221).

V procesu nezakonitega trgovanja z odpadki so prav afriške države deležne večjih okoljsko varstvenih implikacij, saj predstavljajo konec verige trgovanja, ki je odlaganje odpadkov. Od tu odpadki ne potujejo več dalje, to je njihova končna destinacija in tu se sprostijo negativne posledice neustreznega ravnanja z odpadki. Zato so varnostne implikacije v teh državah večjega obsega. Elektronske in električne naprave iz Evrope v Afriko potujejo pod lažno identiteto in s ponarejenimi dokumenti. Naprave, ki so v resnici odpadki, so označene kot material za ponovno uporabo. Zaradi narave teh naprav je carinikom in drugim uslužbencem,

ki skrbijo za nadzor gibanja odpadkov, težko ločiti med odpadki in materialom za ponovno uporabo (INTERPOL 2010, 5). V primeru Gane in Nigerije naj bi med vsemi napravami, uvoženimi kot material za ponovno uporabo, bilo med trideset do petinsedemdeset odstotkov odpadkov (Liddick 2011, 15). Tudi nevarne odpadke, ki potujejo v Afriko, spremljajo ponarejeni dokumenti ali so pomešani med druge odpadke in pošiljke za ponovno uporabo ali pretihotapljeni skupaj z odsluženi avtomobili, ki tudi potujejo v omenjene države (INTERPOL 2010, 5).

Med evropskimi državami so Nemčija, Nizozemska in Francija največje izvoznice elektronskih odpadkov v zahodno Afriko (Baselska konvencija 2010, 2). Države, kot so Gana, Nigerija in Somalija, so pripravljene sprejeti odpadke oz. tisto, kar razvite države smatrajo za odpadek, saj za njih še vedno predstavlja določeno vrednost oz. dobrino. Nove elektronske in električne naprave so v omenjenih državah namreč precej drage in tako prebivalcem težje dostopne. To poganja trgovino z elektronskimi in električnimi napravami za ponovno uporabo med razvitimi državami in državami v razvoju.

Afriške države poleg nizke stopnje industrijskega razvoja zaznamuje tudi revščina, ki jo še povečuje visoka stopnja brezposelnosti, kar se pogostokrat rešuje s poceni delovno silo. Storitve ravnanja z odpadki sicer ponujajo veliko delovnih mest, vendar so cene storitev in s tem plače zaposlenih precej nizke. Kljub temu zaposleni zaradi nižjega standarda v državah zaslužijo dovolj za preživetje. Akterji iz Evrope, ki se teh storitev poslužujejo, pa zaradi nižjih cen v primerjavi z Evropo na veliko prihranijo (INTERPOL 2010, 4). Tisti prebivalci, ki ne prejmejo zadostnih dohodkov ali so brezposelni in je njihovo preživetje oteženo, bodo rešitev morda poiskali v nezakonitem poslovanju in sprejemanju podkupnin za dejanja, ki so drugače prepovedana. S tem si zagotovijo (višje) dohodke, akterji iz Evrope pa ponovno prihranijo. S tem so osnovni interesi in motivi za nezakonito trgovanje z odpadki izpolnjeni (Baselska konvencija 2001, 1–2).

Akterji nezakonitega trgovanja z odpadki so individualne osebe, manjše skupine, ki imajo običajno etnične povezave z državo destinacije, ali podjetja, ki opravljajo zakonite dejavnosti v razvitih državah (UNODC 2009, 55). Oprema, ki prispe v pristanišča afriških držav, gre v roke preprodajalcem, prodajalcem rabljenih stvari, posrednikom in drugim, ki si izberejo opremo, s katero nato naprej ustvarjajo svoj posel (Ottaviani 2015). Preprodajalci lahko tako dvakrat zaslužijo; prvič, ko zaračunajo za storitev ravnanja z odpadki, vključno z odlaganjem, ter drugič,

ko te odpadke, namesto da bi jih odvrkli, odpeljejo v druge predele Afrike, kjer prodajo surovine iz odpadkov ali jih prodajo kot opremo za ponovno uporabo (UNODC 2009, 58).

Po odlaganju odpadkov v državi destinacije so e-odpadki običajno ali prosto zavrženi na neurejenih odlagališčih ali sežgani na odprtem prostoru. E-odpadki vsebujejo nevarne snovi, kot so svinec, kadmij in živo srebro. To predstavlja veliko obremenitev za okolje in predstavlja grožnjo okoljski varnosti (Baselska konvencija 2010, 1). Samo en računalnik vsebuje približno dva kilograma svinca, kadmija, živega srebra in ostalih anorganskih kemikalij, ki so škodljive, če jih zaužijemo ali spustimo v okolje. *Greenpeace* je tako v Nigeriji leta 2008 odkril prisotnost svinca v zemlji v kar 100-kratni vrednosti normalne (UNODC 2009, 57).

7.1 Nigerija

Različni viri navajajo Nigerijo kot eno izmed glavnih prejemnic nezakonitih odpadkov, ki so v največji meri elektronski in električni odpadki. Med evropskimi državami in Nigerijo poteka trgovska pot rabljenih e-naprav, med pošiljkami pa se znajdejo velike količine naprav, ki niso več uporabne za kaj drugega kot pridobivanje kovin in odlaganje. Kar sedemdeset odstotkov vse opreme, ki pride iz Evrope in Amerike v Nigerijo, je odpadkov. Na dan v enem izmed pristanišč v mestu Lagos v Nigeriji prejmejo približno petsto zabojnikov računalniške opreme, vsak zabojnik vsebuje povprečno osemsto delov računalniške opreme (Geertsema in Puckett 2005). Nigerija je poleg Gane največja prejemnica računalnikov in mobilnih telefonov. Je tudi destinacija številka ena za odslužena vozila. Skupaj naj bi v Nigerijo v letu 2008 prispelo več kot osemindvajset tisoč ton e-naprav, v letu 2009 pa malo manj, in sicer šestindvajset ton. Velik del prispevajo Združene države Amerike, Velika Britanija, Francija in Italija. Mednarodni kontrolni sistemi in nacionalni nadzor bi moral te nezakonite pošiljke preprečiti, a ko enkrat pridejo v Nigerijo, je prepozno (Seum in Hermann 2010, 16–25). Med najbolj znanimi in zaposlenimi pristanišči so pristanišča v mestu Lagos, ki je drugo največje mesto v Afriki.

Lagos zaznamuje hitro rastoč trg elektronskih in električnih naprav, saj se želijo tako prebivalci kot podjetja digitalizirati. Ker nimajo dovolj ustreznih surovin, tehnoloških sposobnosti in razvite industrije, sami težje in počasneje proizvajajo elektronske in električne naprave, še posebej ne v tolikšni meri, da bi zadovoljila povpraševanje. Kljub temu je prav zaradi potreb digitalizacije nastalo na tisoče malih podjetij, ki se ukvarjajo s prodajo novih in rabljenih elektronskih naprav (predvsem računalnikov in mobitelov). Ponujajo tudi storitve, kot so popravilo naprav, prodaja posameznih delov in pridobivanje kovin iz teh naprav. Iz tega so se

razvili posebni računalniški trgi, največji je t. i. 'računalniška vas'. Večji del opreme, od računalnikov do prenosnih telefonov, pride s čezoceanskimi ladjami, ki pripeljejo tovor v lagoška pristanišča. Pri tem sodelujejo tudi nigerijski izseljenci v Evropi, ki namensko kupujejo rabljeno opremo in jo pošiljajo v Nigerijo. Pri obilnosti ponudbe na omenjenih računalniških trgih je nemogoče vse prodati, povpraševanje je že od samega začetka manjše od ponudbe, zato veliko teh naprav hitro odvržejo na lokalnih zakonitih ali nezakonitih odlagališčih. Tam lokalni nabiralci iz njih poberejo, kar je še ostalo uporabnega (glej Sliko 7.1). Preostalo sežgejo, da vsaj malo zmanjšajo količino odpadkov, ki se nabira (Geertsema in Puckett 2005).

Slika 7.1: E-odpadki v Lagosu, Nigerija

Vir: KNKX Public Radio, Flickr (2012).

V Nigeriji je značilno neločeno odlaganje različnih vrst odpadkov na zelo slabo vzdrževana in tehnološko neprimerna odlagališča. Gre za okolju nevarno početje, saj iz odpadkov uhajajo različni plini, ki onesnažujejo zemljo, zrak in vodo. Najbolj škodljivi so metanski izpusti v ozračje. Poleg problema nezakonitih pošiljk odpadkov se Nigerija, predvsem mesto Lagos, sooča s problemom naraščajočega števila prebivalstva, ki še dodatno bremeni okolje z ustvarjanjem lastnih odpadkov. Velemesto nima ustreznega sistema za ravnanje z odpadki (The World Bank 2015), poleg tega Nigerija nima zakonodaje, ki bi urejala področje e-odpadkov, ki so naraščajoč problem in ogrožajo okolje (Geertsema in Puckett 2005).

Najbolj odmeven primer nezakonitega odlaganja odpadkov je iz leta 1988, ko je pet italijanskih ladij v mesto Koko v Nigeriji pripeljalo več kot tri tisoč osemsto ton strupenih in radioaktivnih odpadkov, ki so bili označeni kot nenevarni, neeksplozivni odpadki. Za odpadke je bilo odgovorno italijansko podjetje, ki je odpadke zbiralo po celotni Evropi. Lokalni prebivalci, ki so odpadke našli, so utrpeli hude zdravstvene težave (Masland 1988, 5).

Tudi Nigerija se sooča s problemi, kot so revščina, lakota, konflikti in drugo, a vendar bi morali okoljski problemi biti enako pomembni in prepoznani s strani vlade, da bi jih konkretnije in učinkoviteje naslavljala. Pomanjkanje politične volje za reševanje problema odpadkov je očitno (Geertsema in Puckett 2005). Po izkušnjah in besedah Dayo Shola Iwaola, domačina iz Lagosa, tudi prebivalci ne posvečajo veliko pozornosti naraščajočemu problemu, ki po njegovem mnenju resno ogroža okoljsko varnost. Čeprav mesto zasipavajo neznanske količine odpadkov, so odpadki povsod po mestu in širši okolici ter povzročajo onesnaženost voda in nehigienske standarde, se prebivalci obstoječemu sistemu nezakonitega trgovanja z odpadki ne uprejo, saj imajo tudi sami od trgovanja posredno korist. Ker so novi računalniki predragi, se odpravijo v t. i. 'računalniško vas' po stare in veliko cenejše računalnike, ki pridejo iz Evrope. Posamezniki, zaposleni v podjetjih za ravnanje z odpadki, so za zaslužek zelo hitro pripravljene odpadke sprejeti, kar potrjuje predhodne ugotovitve magistrskega dela o nezakonitem trgovanju z odpadki. Pri tem je pomembno dejstvo, ki ga je izpostavil Iwaola, in sicer da je nezakonito trgovanje z odpadki v Nigeriji problem samo v lagoških pristaniščih in njihovi okolici. Odpadki, ki pridejo preko morskih poti, običajno ne potujejo v notranjost države, tako da se z okoljskimi posledicami soočajo le pristaniška mesta z bližnjo okolico (Iwaola 2017). Torej so varnostne implikacije nezakonitega trgovanja z odpadki v primeru Nigerije bolj lokalnega značaja.

7.2 Gana

Gana, država v zahodni Afriki, je pomembno središče za sprejemanje, ponovno uporabo, odlaganje in obnavljanje elektronskih in električnih naprav. Spremlja jo gospodarska rast, kar pomeni, da se vzpostavljajo nove trgovske poti z drugimi državami, tudi evropskimi. Povpraševanje po določenih izdelkih iz razvitih držav narašča in ustvarja priložnosti za nezakonito trgovanje z odpadki. Na cilju pošiljke pregledajo posredniki, preprodajalci, prodajalci in drugi zbiratelji, ki si izberejo, kar potrebujejo za svoj posel, in tako izdelke spravijo v obtok v domačem gospodarstvu (Ottaviani 2015). V Gano je leta 2008 prispelo skoraj trideset

tisoč ton e-odpadkov, kar je v letu 2009 naraslo na enaintrideset tisoč tristo ton. Velik del prispevajo Velika Britanija, Francija in Italija (Seum in Hermann 2010, 25).

Gana sama ne proizvaja veliko e-odpadkov, saj zelo malo ljudi kupuje nove elektronske in električne naprave, ki so velikokrat celo dražje kot v razvitih državah. Povpraševanje po e-napravam je še vseeno visoko, zato uvažajo rabljene izdelke, kar je pospešilo rast uspešnih trgov rabljenih izdelkov. Pomembno je dejstvo, da uvažajo z namenom recikliranja in ne odlaganja teh izdelkov. Tako kot v Nigeriji, tudi Gana na mesec prejme okoli petsto zabojnikov rabljene elektronske in električne opreme (Ottaviani 2015). Med večjimi pristanišči je pristanišče Tema (Seum in Hermann 2010, 11).

Pokvarjene elektronske naprave, ki že pridejo v takem stanju, in naprave po njihovi ponovni uporabi končajo na neurejenih odlagališčih. Večji del e-odpadkov odpeljejo v kraj Agbogbloshie, kjer otroci, mladina in moški iz njih pridobivajo baker, aluminij in druge materiale. Odpadke sežigajo, da iz njih dobijo baker (glej Sliko 7.3). Postopki za pridobivanje teh kovin so izredno škodljivi za zdravje ljudi in okoljsko celovitost. Pri tem na žalost naletimo tudi na precej ironično dejstvo, da kovine, ki so jih pridobili, nato v različnih oblikah pošljejo nazaj na trg, velikokrat tudi v Evropo (Ottaviani 2015). Se pravi odpadki, ki vsebujejo uporabne kovine, prispejo v Afriko, kjer jih lokalni prebivalci ponovno pridobijo ter prodajo nazaj v državo izvora.

Slika 7.2: Domačini, ki na odlagališču Agbogbloshie sežigajo odpadke

Vir: Agboglobloshie Markerspace Platform, Flickr (2013).

Območje Agboglobloshie je pravzaprav mesto v mestu. Nekateri mu pravijo največje odlagališče e-odpadkov v Afriki. Gre za obrobje glavnega mesta Akra, kjer v slumih prebiva več tisoč prebivalcev. Že leta in leta najrevnejše prebivalstvo razstavlja, zbira, tehta in preprodaja dele elektronskih in električnih naprav ter pridobljene surovine. Območje je znano tudi po visoki stopnji kriminalnih dejavnosti in vsesplošni degradaciji okolja. Lokalni dečki, ki jim pravijo kar *E-waste boys*, vsakodnevno sežgejo več kilogramov električnih kablov, da iz njih pridobijo bakrene žice, ki jih za nizko ceno prodajo naprej.

Dim, ki ga povzročajo s sežiganjem, močno uničuje in onesnažuje okolje. Onesnažen zrak se spusti na rodovitno zemljo, ki strupene snovi prenaša dalje. Celotno prebivalstvo se sooča s težkimi zdravstvenimi težavami, veliko je rakavih obolenj. Reka ob odlagališču je mrtva, v njej ni več živih organizmov in ni primerna za pitje, zalivanje ali kopanje. Zemlja je polna kemikalij, plastike in odpadkov (Ottaviani 2015).

7.3 Somalija ter vpletenost piratstva

Somalija zaradi svoje specifične politične situacije predstavlja poseben primer tudi pri raziskovanju nezakonitega trgovanja z odpadki. Somalija je ena izmed najmanj razvitih držav in jo štejemo med t. i. neuspešne države. Od leta 1991, ko je padla somalijska vlada, do leta 2012 je vladalo brezvladje, kar je za seboj pustilo posledice. Državo dodatno uničujejo notranjepolitični spori, notranje migracije, konflikti, odsotnost zakonov, naravne nesreče in okoljska degradacija. Prebivalci so za preživetje odvisni od naravnih virov. Po letu 1991 so tuje države začele izkoriščati politični kaos in državljansko vojno v Somaliji za plenjenje in ribolov v somalijskem morju, ki ima bogate zaloge z ribami, školjkami, jastogi in podobno (Hussein 2010, 3–4). Izkorišča se tudi odsotnost delujočega obrambnega sistema, ki bi Somalijo obvaroval pred vsemi oblikami izkoriščanja s strani drugih držav. Odsotnost policijskega in vojaškega nadzora ter odsotnost zakonov izkoriščajo tuja podjetja predvsem iz evropskih industrializiranih držav za odlaganje nevarnih, strupenih in celo radioaktivnih odpadkov v somalijsko morje ali na njeno obalo. Za te odpadke nihče ne odgovarja, vlada pa še nikoli ni bila dovolj stabilna, da bi zahtevala povračilo škode, odstranjevanje odpadkov in transport letih nazaj v države izvora (Hari 2011). Vrsta nezakonitih dejavnosti se pojavlja, kar je posledica nesposobnosti državne regulacije. Ni prave politične volje, da bi se problemi primerno

naslavljali, dodatno pa jih bremenijo korupcija ter politične in gospodarske motnje (Brack 2009, 486).

Akterji nezakonitega trgovanja z odpadki v Somaliji so kriminalne skupine, vključno z mafijo, politiki na visokih položajih, vpleteni v korupcijo, posamezniki, posredniki odpadkov in drugi akterji, tako iz držav izvoznic kot prejemnic. Gre za vpletenost večjega števila akterjev tekom celotnega procesa čezmejnega nezakonitega pošiljanja strupenih odpadkov v Somalijo, kar še dodatno dokazuje, da gre za kompleksen problem, bolj kompleksen od običajnih prikritih dejavnosti organiziranih kriminalnih skupin (Hussein 2010, 10).

Nekateri odmevni primeri odkritja strupenih in celo radioaktivnih odpadkov so postali dokaz, da do nezakonitega odlaganja odpadkov v somalijskih vodah res prihaja. Cunami decembra 2004 v jugovzhodni Aziji je v začetku leta 2005 razkril večjo količino strupenih odpadkov, ki so na somalijsko obalo priplavali iz razbitih zabojnikov, katerih izvor in poreklo sta bila neznana (UNEP 2005 v Rucevska in drugi 2015, 43). Po poročilu UNEP obstajajo dokazi, da so strupeni odpadki, ki so pristali na odlagališčih, onesnažili podtalno vodo (UNEP v Hussein 2010, 11). Zaradi teh odpadkov naj bi umrlo približno tristo prebivalcev, drugi so utrpeli zdravstvene težave, kot so slabost, glavoboli, neobičajni kožni pojavi in druge kronične in akutne bolezni (Hari 2011). Dodatno so zabeležili pomanjšanje zalog rib, kar je posledica strupenih in radioaktivnih odpadkov v vodah (UNEP 2005 v Rucevska in drugi 2015, 43).

Odmeven je bil tudi uboj italijanske novinarki Alpi, ki je poskušala razkriti nezakonito trgovanje (Milton 2009). Naslednji dokaz nezakonitega trgovanja z odpadki je t. i. cesta *The Garowe Road*, ki naj bi služila zakopavanju in prikritju odpadkov. Posledice nezakonitega odlaganja strupenih odpadkov v Somaliji so uničujoče za lokalno skupnost, vaščani so umirali, porušil se je ekosistem, pojavilo se je večje število akutnih in kroničnih bolezni (Mwanguara, Jamaa in Roble 2011).

Velik del odpadkov naj bi v somalijske vode prišlo iz Evrope preko Italije, natančneje preko italijanskih mafijskih družin, ki smo jih v prejšnjem poglavju že spoznali. Tudi v primeru odpadkov, ki jih je razkril cunami leta 2005, so bila vpletena italijanska podjetja, potrdili so tudi vpletenost mafije (Waldo 2009). Trgovska pot med Italijo in Somalijo je utemeljena na zgodovinskih dejstvih, saj je Somalija bivša italijanska kolonija (Hussein 2010, 9). Po okoljskem poročilu Združenih narodov naj bi evropska podjetja plačala dva in pol dolarja na tono za

odlaganje odpadkov v Afriškem rogu, medtem ko bi v Evropi plačali dvesto petdeset dolarjev na tono odpadkov (UNEP 2005 v Kellerman 2011).

Posebnost somalijskega primera predstavlja pojav piratstva. Z onesnaženjem voda, ki je povzročilo manjšanje zalog rib in drugih virov morske hrane, pomembne za preživetje prebivalcev, so se pojavili pirati za obrambo pred izkoriščevalci (Hari 2011). Manjšanje zalog morske hrane je posledica izkoriščevalskega in neodgovornega početja, na kar so se domačini odzvali obrambno. Motiv piratov je bil torej pregnati tiste, ki nezakonito odlagajo strupene in radioaktivne odpadke v morje. Raziskave so pokazale, da je kar sedemdeset odstotkov lokalnega prebivalstva podpiralo piratstvo kot obliko nacionalne obrambe teritorialnih voda (Hari 2011).

Po padcu režima leta 1991 je prebivalstvo prizadela še suša in posledično pomanjkanje hrane, kar je povzročilo notranjo razseljenost. Večina prebivalstva se je preselila na somalijsko obalo, ustvarile so se velike ribiške vasi. Nato so začele prihajati tuje ladje, ki so s strupenimi odpadki onesnažile vode, odraz česar je bilo zmanjšanje zalog rib (Waldo 2009, 1–5). Tipičen primer za ponazoritev situacije je mesto Eyl, ki so ga kasneje preimenovali kar v mesto piratov. Tuje ladje so z onesnaževanjem in ribolovom izpraznile zaloge rib. Na drugi strani je mesto obdano s hribovjem, ki onemogoča kmetijstvo ali druge oblike samooskrbe. Lokalno prebivalstvo je v piratstvu kot načinu obrambe videlo še zadnji način, da obranijo svoje vire preživetja (Mohamed 2015).

Vzpon piratstva v Somaliji je bil torej eden od odzivov na nezakonito trgovanje z odpadki. Na tej točki moramo ločiti dve pojavniki obliki piratstva. Ena oblika je nastala kot posledica nezakonitega ribolova in nezakonitega odlaganja odpadkov, kot obrambni odziv na tuje izkoriščanje. Druga oblika je t. i. *shipping piracy*, ki so jo domačini uporabljali za pridobivanje večjih vsot denarja z nasilnim napadanjem in ropanjem tujih ladij ter izsiljevanjem in podkupninami. V kontekstu nezakonitega trgovanja in vpletenosti piratstva govorimo o prvi pojavniki obliki piratstva (McConnell 2012). Mednarodna skupnost in mediji so osredotočeni na *shipping piracy* kot visoko varnostno grožnjo mednarodnim trgovskim putem (Smith 2010, 188).

Po zadnjih poročanjih naj bi se napadi piratov v somalijskem morju po letu 2012 prenehali, v začetku leta 2017 pa so zabeležili nov primer napada na tujo ladjo (BBC Somalia Profile 2017).

Pomembno je dejstvo, da ima nastanek piratstva korenine tudi v drugih zgodovinskih in aktualnih dejavnikih, nezakonito odlaganje odpadkov pa je le eden od dodatnih dejavnikov, ki so vplivali na porast piratskih dejavnosti (Kellerman 2011).

7.4 Varnostne implikacije v Nigeriji, Gani in Somaliji (primerjava)

Brez dvoma ima nezakonito trgovanje z odpadki varnostne učinke, ki ogrožajo okoljsko varnost v izbranih državah. Zadnja stopnja nezakonitega trgovanja z odpadki, torej odlaganje odpadkov, predstavlja varnostno grožnjo državam prejemnicam. Študija primerov Gane in Nigerije v verigi nezakonitega trgovanja z odpadki pokaže različne značilnosti kot v primeru Somalije, kar se odraža tudi v varnostnih razsežnostih, ki so jih te države deležne zaradi nezakonitega trgovanja z odpadki.

Gana in Nigerija e-odpadke, ki pridejo po nezakonitih poteh v državo, sprejmeta brez pravnih posledic za države izvoznice. Na račun prispelih e-odpadkov se posamezniki ali skupine ljudi na različne načine ekonomsko okoristijo. Na koncu pa vsi prejeti odpadki pristanejo na neurejenih odlagališčih države destinacije. Učinki na lokalno okolje in prebivalstvo so zastrašujoči. Otroci, moški in vsi, ki se ukvarjajo s pridobivanjem kovin iz e-odpadkov, so neposredno izpostavljeni nevarnim dimom, ki vsebujejo zdravju zelo škodljive kemikalije. Odraslega je povečana stopnja rakavih in drugih akutnih bolezni. Z dimom se onesnaženost prenaša tudi na lokalne pridelke, kar pomeni prenos zdravju škodljivih snovi do širše populacije. E-odpadki predstavljajo grožnjo okoljski varnosti, saj onesnažujejo vodo, zemljo in zrak, povzročajo degradacijo okolja, manjšanje rodovitne zemlje, pomanjkanje pitne vode. Imajo tudi svetovno varnostno okoljsko razsežnost. E-odpadki vsebujejo veliko nevarnih snovi, iz njih uhajajo t. i. toplogredni plini, ki dolgoročno povzročajo globalno segrevanje in podnebne spremembe, ki imajo posledice za svetovno prebivalstvo. Povečana globalna temperatura ima posledice, ki vplivajo na celotno življenje na planetu, v obliki pomanjkanja vode, povečanja morske gladine, zmanjšanja kmetijske produktivnosti in drugih groženj tako okoljski kot človekovi varnosti (Smith 2010, 233).

Degradacija okolja in onesnaženost voda, zemlje in zraka negativno vplivata na zdravstveno stanje lokalnega prebivalstva, saj so izpostavljeni visokim količinam nevarnih snovi preko vode, hrane in zraka, ter zmanjšujeta kakovost njihovega življenja.

Za državo prejemnico pomeni okoljska degradacija in slabo zdravstveno stanje prebivalcev, da ni zmožna zagotoviti varnosti prebivalcev, kar pomeni, da ne opravlja ene od svojih bistvenih nalog. Odgovornost zagotavljanja varnosti pade na ramena držav v razvoju, čeprav so razvite države tiste, ki ustvarjajo veliko količino odpadkov, ki nato bremenijo in ogrožajo države v razvoju. V primeru Gane in Nigerije varnostne implikacije ostajajo v dosegu okoljske varnosti in drugih vidikov človekove varnosti. Potencialno grožnjo nacionalni varnosti pa e-odpadki lahko predstavljajo za neko drugo državo. In sicer na starih računalniških diskih, napravah za shranjevanje podatkov ali v spominu mobilnih telefonov ostajajo občutljivi podatki (RT 2013). Na nekaterih računalniških diskih so na primer našli baze strogo zaupnih podatkov, ki bi lahko predstavljali grožnjo nacionalni varnosti držav, na katere se podatki nanašajo, zagotovo pa pomeni kršenje pravic varovanja osebnih podatkov (Geertsema in Puckett 2005).

V Somaliji je stanje še bolj kritično. Tu imajo opravka z izjemno strupenimi in celo radioaktivnimi odpadki. Odpadki, ki pristanejo na kopnem ali na obali, imajo enake varnostne implikacije kot v primeru e-odpadkov v Gani in Nigeriji, s potencialno višjo stopnjo ogrožanja okolja in človekovega zdravja zaradi snovi, ki so strupene in radioaktivne. Učinki dolgotrajnega odlaganja strupenih odpadkov so uničujoči, saj so načeli zdravje ljudi, življenjske zaloge in kakovost naravnega okolja (Waldo 2009, 5 –9). Da so posledice še večje, pripomore tudi dejstvo, da so po propadu države leta 1991 vse javne institucije prenehale z delovanjem, vključno z zdravstvenimi institucijami. Nekaj osnovnih klinik so vzdrževale mednarodne agencije za pomoč, kar pa ni bilo dovolj, da bi lahko ustrezno nadzirali zdravstveno stanje prebivalcev, kaj šele, da bi zdravstvene težave prebivalcev učinkovito reševali. Po poročilih nekaterih zdravstvenih in drugih poročilih so zdravstvene težave bile izjemno zaskrbljujoče, razvile so se tudi nekatere nove bolezni, ki so se prenesle tako na ljudi kot na živali. Ljudje, ki so na kakršen koli način prišli v stik z nevarnimi snovmi iz odpadkov, so utrpeli akutne dihalne okužbe, krvavitve iz ust, težak suh kašelj, nenavadne kemične reakcije na koži, bolečine v trebuhu in drugo. Zdravniki, ki delajo v Somaliji, so potrdili večje število rakavih obolenj, deformacij novorojenčkov in spontanih splavov ter pojav neznanih bolezni. V letu 2005 so zabeležili še posebno veliko število deformiranih novorojenčkov. Glavni zdravnik v porodnišnici je potrdil, da gre za posledice odlaganja strupenih odpadkov v obalnih območjih glavnega mesta. Leta 1998 so poročali o neznani bolezni, ki je v dveh mesecih ubila sto dvajset ljudi. Kljub temu da ni rednega nadzora zdravstvenega stanja prebivalcev in da veliko

prebivalcev zaradi pomanjkanja finančnih sredstev nikoli ne pride k zdravniku in je zaradi tega težko podati izčrpno poročilo, obstajajo primeri, nekateri omenjeni zgoraj, ki jasno dokazujejo, da se povečuje končno število žrtev nezakonitega odlaganja strupenih in radioaktivnih odpadkov v Somaliji, ki je ciljna destinacija nezakonitega trgovanja z odpadki (Hussein 2010, 10–3).

Novе varnostne implikacije so bile pogojene s pojavom piratstva kot posledice nezakonitega odlaganja strupenih in radioaktivnih odpadkov v somalijsko morje. Primer odlaganja strupenih odpadkov v somalijsko morje prikazuje resne dolgotrajne učinke na lokalno in svetovno okolje, ki so povezani z nezakonitim trgovanjem z odpadki (Rucevska in drugi 2015, 43). Lokalno gledano povzroča odlaganje strupenih odpadkov potencialno smrt lokalnega prebivalstva, manjšo varnost hrane in vode, zdravstvene probleme in povečano piratstvo (Hari 2011). Piratstvo je povezano z nasilnimi in oboroženimi dejanji, ki ogrožajo lokalno prebivalstvo in druge, ter lahko pomeni prenos konfliktov preko države in ogroženost nacionalne varnosti. V 1990. letih so nekatere stranke, vpletene v državljansko vojno, celo dovolile odlaganje nevarnih odpadkov v zameno za orožje (Hussein 2010, 4–5). Od takrat dalje nezakonito trgovanje s strupenimi in radioaktivnimi odpadki pogosto sovпада s tihotapljenjem orožja v Somalijo, kar potencialno eskalira notranje oborožene spopade (Hussein 2010, 8). Piratski napadi na tuje ladje predstavljajo tudi velike ekonomske stroške, saj preko Adenskega zaliva poteka okoli dvajset odstotkov vse svetovne trgovine. Zaradi tega so Združeni narodi (ZN) in nekatere močnejše članice ZN opredelile piratstvo v somalijskih vodah kot večjo varnostno grožnjo. Temu primerno se je odzvala mednarodna skupnost in posledično med leti 2012 in 2017 ne beležimo piratskih napadov z izjemo redkih osamljenih primerov napadov na tuje ladje (Smith 2010, 182).

S pomočjo različnih virov (mediji, bivši preprodajalci, politiki, preiskovalci in drugi zanesljivi viri) je moč dokazati, da se je Somalija spremenila v odlagališče najhujših strupenih in radioaktivnih odpadkov iz Evrope in drugih razvitih držav (Hussein 2010, 13). Razvite države nezakonito odlagajo strupene odpadke na račun splošne človekove varnosti prebivalcev Somalije, ki je s tem ogrožena (Hussein 2010, 13).

Glavna razlika med nezakonitim trgovanjem z odpadki v Gani in Nigeriji v primerjavi s Somalijo je, da slednja odpadkov, ki so del NTO, ne sprejema prostovoljno. Tuje države proti somalijski volji odlagajo odpadke na njihovo ozemlje, medtem ko Gana in Nigerija sprejemata odpadke

vedoč, da povzročajo negativne posledice za okolje, saj hkrati predstavljajo določeno ekonomsko prednost, ki si je sami ne znajo (še) ustvariti. In če se je odlaganje radioaktivnih odpadkov v Somaliji v zadnjih letih pomanjšalo, to ne velja za Gano in Nigerijo, kjer količine e-odpadkov še vedno naraščajo. Po drugi strani je vsem trem primerom skupno, da varnostne implikacije predstavljajo predvsem okoljsko varnostno grožnjo na širši lokalni ravni.

Vse omenjene varnostne implikacije v primeru Gane, Nigerije in Somalije predstavljajo dolgotrajno grožnjo okoljski varnosti. Kršijo se tudi temeljne človekove pravice, kot so pravica do življenja, zdravega okolja, pitne vode, razvoja in varne hrane. Učinki so nepopravljivi, upočasnen ali celo onemogočen je trajnostni razvoj omenjenih držav (Waldo 2009, 5–7). Vsaj delne sanacije okoljske škode so dolgotrajne in zahtevajo velik finančni vložek, ki si ga države v razvoju ne morejo privoščiti. Odpadki, predvsem plastični deli, še dolgo časa ostanejo v zemlji in postopoma uničujejo okolje in javno zdravje. Za odpravo onesnaženosti okolja so potrebna leta in leta finančnega, fizičnega in političnega vložka. Da bi se zadeve sčasoma izboljšale, je potrebno veliko politične volje, dobrega vodstva in angažiranosti civilne družbe, kar pa manjka v državah v razvoju (Smith 2010, 184–5).

Posledice onemogočajo naslednjim generacijam, da bi živele popolno življenje v enakem okolju z enakimi možnostmi kot predhodne generacije, saj posledice niso samo kratkotrajne, ampak so v večji meri dolgotrajne. Dolgotrajni učinki se kažejo tudi na regionalni in svetovni ravni v obliki podnebnih sprememb. V središču ogrožanja okoljske varnosti je človeško trpljenje, ki ga sebično povzročajo razvite države, ki svoje odpadke, namesto da bi jih odlagali na svojem ozemlju, nezakonito odpeljejo v manj razvite države, ki se že tako soočajo z raznovrstnimi problemi.

Zaključimo lahko, da nezakonito trgovanje z odpadki, natančneje nezakonito in neustrezno odlaganje e-odpadkov, strupenih in radioaktivnih odpadkov v primeru Nigerije, Gane in Somalije, predstavlja dimenzijo ogrožanja okoljske varnosti.

8 PREDLOGI ZA PREPREČEVANJE OKOLJSKIH VARNOSTNIH GROŽENJ

Posamezne države in mednarodna skupnost niso vzpostavile primernih mehanizmov za preprečevanje nezakonitega trgovanja z odpadki, ki ogroža življenje in obstoj Zemlje. Baselska konvencija ni zagotovila ustreznega nadzora nad čezmejnimi gibanjem odpadkov, k čemur v

veliki meri prispevajo države, ki konvencije ali niso podpisale ali ne izvajajo ustreznih ukrepov za učinkovito implementacijo določil. Okoljske politike neuspešno naslavlja problem nezakonitega trgovanja z odpadki, ki je velikokrat pravzaprav prezrt in ne uživa ustreznega političnega priznavanja.

Na podlagi preučevanja značilnosti nezakonitega trgovanja, vključno s primeri Italije, Nigerije, Gane in Somalije, ter zgoščene analize preventivnih in regulatornih ukrepov drugih predlagateljev sledi predstavitev predlogov za preprečevanje nezakonitega trgovanja z odpadki. Celostna strategija za preprečevanje mora vključevati pristope do vseh vpletenih akterjev v celotni verigi nezakonitega trgovanja z odpadki, od izvora in ponudbe do končne destinacije in povpraševanja. Zaradi omejitve prostora predlagani pristopi naslavlja le ključne vzročne pojave in so predstavljeni v dveh sklopih:

Preventivni ukrepi

Osnovna logika pri vsakem reševanju problemov je, da je potrebno naslavljanje sam izvor problema. V primeru nezakonitega trgovanja z odpadki so vir problema odpadki. Torej je potrebno začeti pri omejevanju nastajanja odpadkov. Manj odpadkov pomeni manjšo ponudbo nezakonitega materiala, ki je predmet problema (Brack 2009, 490). Države bi morale s svojimi politikami zasledovati cilj čim manjšega ustvarjanja odpadkov, kar je načelo, ki ga vsebujejo praktično vsi mednarodni in regionalni sporazumi na področju čezmejnega gibanja odpadkov. Okoljska politika bi morala v sodelovanju z nevladnimi okoljskimi organizacijami vplivati na spremembe v človeškem vedenju, ki bi moral biti okolju prijazen (Smith 2010, 232). Okoljska politika bi s posebnimi ukrepi morala motivirati posameznike in podjetja, da svoje osebne in poslovne navade približajo krožnemu gospodarstvu. Nevladne organizacije pa so tiste, ki pomagajo pri okoljski ozaveščenosti prebivalcev in s svojimi aktivnostmi spodbujajo predvsem posameznike k življenjskemu stilu, ki ustvarja minimalno količino odpadkov.

Ključni predlog na tem mestu je vpeljava in implementacija koncepta brez odpadkov (ang. zero waste). Cilj koncepta brez odpadkov je ustvarjanje produktov brez nevarnih in strupenih snovi, ki se jih da popraviti, ponovno uporabiti in reciklirati ter katerih življenjska doba je dolgotrajna. Drugi cilj je zagotoviti, da se izdelki, enkrat ko postanejo odpadki, zbirajo ločeno in na način, da se ohrani kakovost materialov. Zbiranje in ravnanje z odpadki mora v največji možni meri potekati na lokalni ravni, da se zagotovi načelo bližine in sledljivosti odpadkov. Če bi bila ta

dva cilja izpolnjena, bi nezakonito trgovanje z odpadki posledično upadlo, saj bi se drastično zmanjšala količina odpadkov na trgu, ljudje pa bi ponovno bili spodbujeni k popravi, ponovni uporabi in recikliranju odpadkov na lokalni ravni. Tako bi le malo odpadkov ostalo za izvoz (Simon 2017). Ne smemo pozabiti tudi na dejstvo, da ponovna uporaba produktov lahko pomeni ustvarjanje novih delovnih mest, predvsem pa manjše količine odpadkov, kar je v tem primeru bistveno. Da bi koncept brez odpadkov resnično zaživel, potrebujemo gospodarske spodbude, kot na primer:

- plačevanje depozitov v višini petdeset evrov ob nakupu novega mobilnega telefona, ki ti ga povrnejo, ko po končani uporabi telefon prineseš nazaj. Tako bi kupce spodbudili, da telefon prinesejo nazaj v trgovino in ga ne zavržejo med gospodinjske odpadke, podjetja pa bi tako dobila nazaj material, ki ga lahko ponovno uporabijo. To bi proizvajalce spodbudilo k izdelavi izdelkov, ki se lažje reciklirajo in ponovno uporabijo in ne izgubljajo dragocenih materialov;
- plačevanje storitev namesto izdelka: v tem primeru bi plačali uporabo mobilnega telefona, ki bi ga po uporabi vrnili proizvajalcu ali ga enostavno zamenjali za najnovejši model, ki je trenutno na voljo;
- manjši davek na dodano vrednost (DDV) za izdelke iz druge roke, kot je to uvedla Švedska (Simon 2017).

Podobne spodbude bi predvsem motivirale proizvajalce, da svoje izdelke oblikujejo tako, da se z lahkoto reciklirajo, ponovno uporabijo in/ali popravijo. Ker proizvajalci trenutno vedo, da kupci izdelkov ne bodo več prinesli nazaj, je temu primerno tudi oblikovanje izdelkov. V nasprotnem primeru bi bilo v interesu proizvajalcev, da lahko iz izdelkov, ki jih dobijo nazaj, ponovno pridobijo čim več materiala za izdelavo novih izdelkov (Simon 2017).

Obstajati morajo tudi spodbude za potrošnike in ne samo za proizvajalce. Tako bi se lahko uvedel 'prispevek na dodatno embalažo'. Komunalna podjetja bi morala vzpostaviti sistem tehtanja embalaže pred odvozom odpadkov ter poskrbeti, da se embalaža zbira ločeno (kot na primer v Sloveniji), nato pa pred vsakim odvozom zapisati količino odpadne embalaže posameznega gospodinjstva. Za vsako presežno količino odpadne embalaže, bi se gospodinjstvu zaračunal dodaten prispevek pri obračuni komunalnih storitev. Vzemimo na primer, da tričlansko gospodinjstvo na mesec ustvari približno štirideset kilogramov odpadne embalaže, standardizirani prispevek na dodatno embalažo pa bi se zaračunal v primeru, ko

celotna teža odpadne embalaže na gospodinjstvo preseže petintrideset kilogramov. Višina prispevka bi naraščala s količino presežne odpadne embalaže. Z zbranimi sredstvi bi lahko sofinancirali začetno investicijo vpeljave sistema tehtanja embalaže ter na dolgi rok finančno podprli trgovine brez embalaže, vzpostavili nove centre oz. otoke za ločeno zbiranje odpadkov (predvsem za nevarne odpadke), financirali dejavnosti nevladnih organizacij na področju ekološkega ozaveščanja ter finančno podprli inovacije na različnih področjih za omejevanje nastajanja odpadkov, kot na primer oblikovanje kozarčkov, ki jih po uporabi lahko poješ.

Vredno bi bilo razmisliti tudi o razvoju mobilne aplikacije, ki bi vsebovala:

- možnost fotografiranja odpadkov s funkcijo izpisa, v katero kategorijo ločenih odpadkov sodi, s čimer bi zmanjšali napačno ločevanje odpadkov;
- interaktiven zemljevid z označenimi centri za ponovno uporabo, centri za ločeno zbiranje odpadkov ter trgovinami brez embalaže, s čimer bi spodbudili potrošnike h koriščenju omenjenih storitev;
- koristne video nasvete, kako zmanjšati količino odpadkov v gospodinjstvu, saj lahko s preprostimi rešitvami dosežemo veliko, ter
- klepetalnico za izmenjavo nasvetov med uporabniki in grajenje ekološko ozaveščene skupnosti.

Mobilna aplikacija bi bila uporabna tako v razvitih kot tudi v državah v razvoju, saj je uporaba pametnih telefonov in interneta v porastu v večini držav po svetu.

V državah prejemnicah, kot sta Gana in Nigerija, je potrebno razmišljati še v smeri mednarodnih razvojnih investicij, ki bi tem državam v prvi vrsti pomagale vzpostaviti učinkovite sisteme za ustrezno ravnanje z odpadki in spodbudile razvoj lokalne proizvodnje elektronskih in električnih naprav. Tako bi se uporabljali lokalni viri in ustvarjali lokalno pridelani izdelki, hkrati pa bi se zadovoljilo povpraševanje po teh dobrinah na domačem trgu. Potreba po uvozu tovrstnih dobrin iz tujih držav bi upadla, kar bi posledično pripomoglo tudi k upadu nezakonitega trgovanja z odpadki. Države destinacije bi za vse prejete odpadke iz tujih držav morale zaračunati veliko več in nato denar vložiti v gospodarski in družbeni razvoj.

Regulatorni ukrepi

Področje reguliranja, preganjanja in kaznovanja okoljskih kaznivih dejanj je še vedno precej neurejeno in se razlikuje od države do države. Že znotraj EU države predpisujejo različne kazni

za tovrstna kriminalna dejanja (EUROJUST 2014 v Rucevska in drugi 2015, 32). Regulatorni ukrepi so tako namenjeni nadzoru, urejanju in kaznovanju dejavnosti nezakonitega trgovanja z odpadki. Gre za sklop ukrepov, ki preprečujejo čezmejno gibanje odpadkov in sledijo načelu, da je vsak, ki proizvaja odpadke, tudi zmožen ustreznega ravnanja z odpadki (Weale, Pridham in drugi 2003, 40). S temi ukrepi zmanjšamo tveganje za nezakonito trgovanje z odpadki. Vsaka država podpisnica Baselske konvencije mora poskrbeti za implementacijo določil na nacionalni ravni ter ustrezen nadzor nad izvajanjem teh določil. To vključuje okrepitev nacionalne okoljske politike in izvajanje strogega nadzora vseh odpadkov, ki prestopijo državne meje. Izvajanje zakonodaje mora biti predmet strogega pregona in kaznovanja v primeru kršitev. Kazni morajo biti višje od sedanjih. Države, od koder nezakonito prihajajo odpadki, morajo prevzeti odgovornost za nastalo škodo.

Vzpostaviti je potrebno učinkovite sisteme nadzora, izmenjave informacij in preiskav, ki temeljijo na medsektorskem sodelovanju. Za nadzor nezakonite trgovine je potrebno še ustrezno usposabljanje uslužbencev okoljskih agencij in agencij, ki izvršujejo zakone na področju čezmejnega gibanja odpadkov. Definitivno mora biti več napora vključenega v samo zbiranje podatkov in izvajanje preiskav na področju nezakonitega trgovanja z odpadki. Temu ustrezna mora biti tudi preusmeritev financ in človeških virov. Države, ki imajo pristanišča, prek katerih poteka mednarodna trgovina, morajo zagotoviti več kvalificiranega osebja z ustreznim znanjem in izkušnjami za nadzor čezmejnega gibanja odpadkov preko pristanišč, ki predstavljajo eno zadnjih možnosti za odkrivanje nezakonitih dejavnosti (Brack 2009, 491). Ker nezakonito trgovanje poteka prek več držav in ima tako varnostne posledice v več državah, se morajo države na problem odzivati z mednarodnim povezovanjem ter se zavzeti za kooperativno varnostno politiko, saj jih trenutna situacija vedno bolj sili k temu (Buzan in Waever 2003, 8). Še posebej razvite države bi morale spoštovati načelo, da druge države ne bi smele prevzemati bremena ravnanja z njihovimi odpadki. Gre za sodelovanje med državami, ki temelji na vzajemnem spoštovanju (Weale, Pridham in drugi 2003, 40). V primeru Evropske unije bi ta morala oblikovati skupno EU zakonodajo, ki ureja delovanje pristanišč (to je trenutno v pristojnosti nacionalnih organov) ter usmeriti razvoj trgov, ki bi spodbujali recikliranje in ponovno uporabo. (Simon 2017). Naslednji predlog na ravni EU je začetek evropske državljanske pobude, ki bi pozivala Evropsko komisijo, naj pripravi zakonodajni predlog na področju podeljevanja garancij za kupljeno blago, in sicer da bi se garancije z dveh

podaljšale na vsaj tri leta. Povišanje garancijskih let bi podjetja spodbudilo k izdelovanju bolj kakovostnih izdelkov.

In ne nazadnje je namesto sekuritizacije odpadkov na odpadke potrebno začeti gledati kot na vir surovin. Tako bi nezakonito trgovanje ne samo dobilo potrebno politično in družbeno pozornost, ki bi pripomogla k razvoju ustreznih sistemov za preprečevanje in zagotovila ustrezno finančno podporo, temveč bi celotno gospodarstvo, kot ga poznamo, zamenjalo krožno, bolj trajnostno gospodarstvo. Trenutna realnost je namreč taka, da primanjkuje politične volje in posledično tudi sredstev (Brack 2009, 492).

9 SKLEP

Nezakonito trgovanje z odpadki ogroža različne dimenzije varnosti ljudi in skupnosti, od okoljske do zdravstvene in politične – vse to so očitne varnostne implikacije nezakonitega trgovanja z odpadki (Elliot 2009, 59–60). Ne ogrožajo samo okolja, temveč tudi posameznika in celotno (lokalno) skupnost. Kljub temu je trgovina z e-odpadki najhitreje rastoča kriminalna dejavnost, kar se odraža tudi na pojavnosti nezakonitega trgovanja z odpadki, saj so e-odpadki ena glavnih skupin odpadkov, ki so predmet nezakonitega trgovanja.

Okoljska varnost predstavlja eno od ključnih področij človekove varnosti. Ugotovili smo, da okoljske varnosti ne moremo ločiti od človekove varnosti in obratno ter da koncept okoljske varnosti dopolnjuje človekovo varnost z okoljsko dimenzijo. Okoljske dimenzije ogrožanja pa je potrebno upravljati za zagotovitev človekove varnosti. Varnostne implikacije, ki so posledica nezakonitega trgovanja z odpadki, so močno medsebojno povezane in ogrožajo okoljsko varnost z implikacijami na druga področja človekove varnosti.

Nezakonito trgovanje z odpadki je večdimenzionalen čezmejni okoljski problem, lahko vključuje organizirane kriminalne skupine, ima različne varnostne dimenzije ogrožanja predvsem na lokalni ravni, povzroča okoljsko neenakost ter onemogoča trajnostni razvoj. Združuje okoljevarstvenike in strokovnjake za nacionalno in mednarodno varnost ter se pojavlja na politični in družbeni agendi v določenih državah, predvsem tistih, ki so okoljsko visoko ozaveščene.

Magistrsko delo obravnava nezakonito trgovanje z odpadki na primeru Evrope in Afrike. Zaradi pretiranega ustvarjanja odpadkov predvsem v razvitih državah, kjer alarmantno stanje povzročajo predvsem plastični odpadki ter elektronske in električne naprave, so na mednarodni ravni sprejeli medregionalne sporazume za urejanje čezmejnega gibanja odpadkov. *Čezmejno gibanje odpadkov je tako na območju Evropa-Afrika urejeno z naslednjimi ključnimi konvencijami/sporazumi:* Baselska konvencija o nadzoru prehoda nevarnih odpadkov preko meja in njihovega odstranjevanja, ki je vzpostavila svetovni sistem za nadzor čezmejnega gibanja odpadkov, ki je dovoljen samo pod določenimi pogoji ter o katerem se morajo uradno strinjati država izvoznica, država tranzita ter država destinacije, vsi odpadki pa morajo biti ustrezno označeni. Pomanjkljivost konvencije je v tem, da so države same odgovorne za izvajanje določil in ni zagotovljenega učinkovitega nadzora nad izvajanjem. Naslednja je Bamako konvencija za prepoved uvoza v Afriko in nadzor čezmejnega gibanja in upravljanja nevarnih odpadkov znotraj Afrike. Je regionalni sporazum o gibanju odpadkov znotraj celine ter vključuje prepoved nevarnih in radioaktivnih odpadkov, tudi tistih, ki niso zajeti v Baselski konvenciji. Pomembna je predvsem, ker preprečuje, da bi Afrika postala mednarodno odlagališče odpadkov. Ter zadnja, vendar nič manj pomembna, Evropska Uredba št. 1013/2006 o pošiljkah odpadkov, s katero EU prispeva k implementaciji Baselske konvencije.

Vse mednarodne konvencije in Evropska Uredba št. 1013/2006 vključujejo tudi preventivno načelo, ki pravi, da morajo države delovati in sprejemati zakone in ukrepe, ki bodo prispevali k manjšemu ustvarjanju odpadkov. Torej spodbujajo države, da se lotijo reševanja samega izvora problema in zmanjšajo količino odpadkov.

Značilnosti nezakonitega trgovanja z odpadki so, da je po naravi čezmejno in je kaznivo dejanje. Torej gre za obliko čezmejnega okoljskega kriminala, ki privlači organizirane kriminalne skupine. Odpadki potujejo od razvitih držav s strožjo okoljsko zakonodajo do držav v razvoju, kjer gre za pomanjkanje ali celo odsotnost okoljske zakonodaje. Gibanje poteka v treh fazah: zbiranje odpadkov, transport, odlaganje odpadkov. Glavni motiv NTO je zaslužek, dejavniki pa so v razvitih državah stroga okoljska zakonodaja, visoke cene ravnanja z odpadki ter neustrezna infrastruktura za izvajanje določil okoljske zakonodaje. Na drugi strani pa nizke cene za odlaganje odpadkov ter odsotnost okoljske zakonodaje v državah v razvoju. Glavne akterje lahko razdelimo na zasebne in javne. Ti izkoriščajo pravne vrzeli, šibke nadzorne

sisteme in nizko stopnjo preganjanosti tovrstnih dejanj s strani držav. Glavna skupina odpadkov, ki so predmet čezmejnega trgovanja, so nevarni odpadki, vključno z električnimi in elektronskimi napravami, ki so v Evropi v porastu. Metode, ki se uporabljajo pri čezmejnem trgovanju, so v vsaki fazi (izvor, tranzit, destinacija) različne in se dopolnjujejo. Začne se s ponarejanjem dokumentov in korupcijo, nadaljuje se s še večjo količino ponarejenih dokumentov, podkupovanjem in pranjem denarja, mešanjem odpadkov in *port-hoppingom* ter konča z nezakonitim odlaganjem odpadkov v državi destinacije.

Značilnosti in varnostne implikacije nezakonitega trgovanja z odpadki v Italiji so v veliki meri povezane z delovanjem organiziranih kriminalnih skupin v Italiji, natančneje z delovanjem mafijskih družb, katerih glavna dejavnost je preprodaja in trgovanje z odpadki, saj jim prinaša velik zaslužek. Del trgovanja poteka znotraj Italije, zbrani pa so tudi dokazi za mednarodno trgovanje, vedno v smeri od bolj razvitih do manj razvitih delov sveta. Varnostne implikacije zajemajo povečanje kriminala na lokalni ravni, večjo dovzetnost za nasilna dejanja, nekateri člani mafijskih skupin so zaposleni v javnih upravah in zasebnih podjetjih, kar v osnovi destabilizira varnost države. V primeru Italije torej govorimo o varnostnih implikacijah predvsem z vidika tradicionalnega razumevanja varnosti zaradi pojava tradicionalnih varnostnih problemov, kot so nasilna dejanja, (organiziran) kriminal in korupcija. Tam, kjer odlaganje odpadkov neposredno povzroča okoljsko degradacijo, gre za implikacije na okoljsko varnost. V veliko primerih gre sicer za preplet tradicionalne in sodobne varnosti, saj tradicionalni varnostni problemi nastajajo zaradi okoljskih.

Značilnosti in varnostne implikacije nezakonitega trgovanja z odpadki v Nigeriji, Gani in Somaliji se razlikujejo od tistih v primeru Italije, saj so te države prejemnice odpadkov. Omenjene države odpadke sprejmejo, ker jih vidijo kot vir hitrega zaslužka ter kot izdelke za potencialno ponovno uporabo, ki jih lahko prodajo dalje. Varnostne implikacije so obsežne, saj v teh državah ni ustrezne infrastrukture za primerno ravnanje z odpadki, kar povzroča veliko škodo okolju in ljudem v okolici. Nigerija in Gana prejmeta največ električnih in elektronskih odpadkov, Somalija pa privlači odlaganje nevarnih, strupenih in celo radioaktivnih odpadkov. V slednjem primeru obstajajo povezave med nezakonitim trgovanjem oz. odlaganjem odpadkov ter pojavom piratstva, vendar je to le en del dejavnikov za pojav piratstva v Somaliji.

Glede na štiri kriterije po Smithu (str. 18) sklepamo, da je zaključna faza nezakonitega trgovanja z odpadki, torej odlaganje odpadkov, tisti ključni povod za okoljski problem, ki ogroža okoljsko varnost v državah prejemnicah (afriške države). V teh državah najdemo dokaze za visoko stopnjo destrukcije okolja z resnim ogrožanjem ljudi – verjetnost posledic in ogrožanja pa je vidna in dokazljiva. Tudi popravljivost škode ni stodontna. Ponekod je okolje že tako prizadeto, da bo okrevanje dolgotrajno. Posledice okoljskih varnostnih implikacij bodo tako občutile tudi prihajajoče generacije.

V primeru držav izvoznic je problem predvsem v obsegu nezakonitih dejavnosti v državi. Večji kot je obseg, več moči in denarja je prenesenega v črno ekonomijo, kar se odraža v manjši količini državnih sredstev, ki so na voljo na primer za socialno varstvo, več pa je denarja za podkupovanje. Države, v katerih se nezakonito trgovanje z odpadki začne, so v večji nevarnosti za politično in gospodarsko destabilizacijo, kar bi v skrajni točki pomenilo grožnjo nacionalni varnosti.

Države tranzita so pri nezakonitem trgovanju z odpadki izpostavljene najmanj varnostnim tveganjem v primerjavi s tistimi, s katerimi se soočajo države izvora in države destinacije.

Magistrsko delo je sledilo predpostavki, da obstaja povezava med varnostjo in okoljem, saj okoljski problemi vedno bolj ogrožajo naravno okolje (str. 23). Slednjo lahko potrdimo predvsem na primeru afriških držav, ki so države destinacije odpadkov nezakonitega trgovanja. Kot take morajo prevzeti breme ravnanja z odpadki, največkrat je to prav odlaganje odpadkov. Zaradi neustrezne infrastrukture odpadki končajo na neurejenih odlagališčih, kar povzroča onesnaženje in degradacijo okolja.

Poskusi na mednarodni ravni za urejanje področja čezmejnega gibanja odpadkov vedno vključujejo tudi preventivno načelo, ki je ključ do naslavljanja problema nezakonitega trgovanja z odpadki. Pozornost je potrebno preusmeriti z blaženja posledic na sam vzrok problema – nastajanje odpadkov. Na odpadke je potrebno gledati kot na vir surovin, iz katerih lahko ustvarjamo dalje, in ne kot konflikt. Kajti pojmovanje odpadkov kot konflikt vodi v reševanje že nastalih posledic in ne v naslavljanje bistvenih vzrokov nastanka. In ko bo prišlo do tega miselnega preskoka, bomo začeli oblikovati izdelke, ki za seboj pustijo minimalno količino odpadkov in ohranijo čim več surovin, s katerimi lahko ponovno ustvarjamo.

Navade ljudi ni lahko spreminjati, zato potrebujemo določene gospodarske in politične spodbude. Predpostavka, da ni prave politične volje za naslavljanje izvora problema nezakonitega trgovanja z odpadki zaradi prevlade bolj pomembnih varnostnih problemov, kot so terorizem, nasilni ekstremizem, migracije in drugo, ne drži v celoti. K pomanjkanju politične volje v veliki meri prispeva dejstvo, da ni otipljivih dokazov o pojavnosti NTO in o varnostnih implikacijah nezakonitega trgovanja z odpadki. Pojav nezakonitega trgovanja z odpadki je težje raziskovati, saj je očem skrito, kar otežuje zbiranje podatkov, ki bi (pod)krepili razvoj okoljskih politik in oblikovanje nadzora nad čezmejnimi gibanjem odpadkov. Prav tako je raziskovanje varnostnih implikacij zaradi razmer na terenu in značilnosti okoljskih problemov zelo oteženo, zaključki pa temeljijo na predvidevanjih in ocenah.

Skupek različnih političnih in družbeno-civilnih ukrepov bo prispeval k boju proti nezakonitemu trgovanju z odpadki, sami pri sebi pa moramo že danes sprejeti misijo ustvarjanja čim manjše količine odpadkov in s tem prispevati k družbi brez odpadkov. V nasprotnem primeru smo namreč na dobri poti, da uničimo najpomembnejši predpogoj za naš obstoj – naravno okolje.

10 LITERATURA

Agboghloshie Markerspace Platform. 2013. Burn_3. Dostopno prek: <https://www.flickr.com/photos/qampnet/35411469784/> (5. avgust 2017).

Anesi, Cecilia, Giulio Rubino in Delphine Reuter. 2012. *Toxic Europe*. Dostopno prek: <https://irpi.eu/en-toxic-europe/#page-nav-about> (20. avgust 2016).

Appelqvist, Björn in Jeff Cooper. 2011. *Waste trafficking: Challenges and actions to be taken*. Dostopno prek: http://www.iswa.org/iswa/iswa-groups/working-groups/working-groups/wg/show_details/working-group-on-recycling-and-waste-minimisation/ (17. avgust 2016).

ARSO – Agencija Republike Slovenije za okolje. 2015. *Čezmejni prevoz odpadkov*. Dostopno prek: http://kazalci.arso.gov.si/?data=indicator&ind_id=737 (17. avgust 2016).

Bamako konvencija za preprečitev uvoza v Afriko in nadzor čezmejnega gibanja in upravljanja nevarnih odpadkov znotraj Afrike - Bamako Convention on the Ban of the Import into Africa and the control of Transboundary Movement and Management of Hazardous wastes within Africa. 1991. Dostopno prek: <http://www.unep.org/delc/Portals/119/Bamako%20Convention%20-%20Text%20English.pdf> (30. julij 2016).

Barnett, Jon. 2003. Security and Climate Change. *Global Environmental Change* 13 (1): 7–17.

Barnett, Jon. 2007. Environmental Security. V *Contemporary security studies*, ur. Alan Collins, 182–203. New York: Oxford University Press.

Baselska konvencija o nadzoru čezmejnega prehoda nevarnih odpadkov in njihovega odstranjevanja. 1989. Dostopno prek: <http://www.basel.int/Portals/4/Basel%20Convention/docs/text/BaselConventionText-e.pdf> (28. julij 2016).

--- 2007. *The Basel Convention at a Glance*. Dostopno prek: http://www.basel.int/Portals/4/Basel%20Convention/docs/convention/bc_glance.pdf (28. julij 2016).

--- 2010. *Meeting the challenge of E-waste in Africa*. Dostopno prek: <http://www.basel.int/Portals/4/Basel%20Convention/docs/pub/leaflets/leaflet01012011-2.pdf> (19. avgust 2016).

--- 2011. *The Basel Convention Ban Amendment*. Dostopno prek: <http://www.basel.int/implementation/legalmatters/banamendment/tabid/1484/default.asp> (28. julij 2016).

--- 2015. *Controlling transboundary movements of hazardous wastes*. Dostopno prek: <http://www.basel.int/Portals/4/Basel%20Convention/docs/pub/leaflets/leaflet-control-procedures-en.pdf> (28. julij 2016).

BBC. 2017. *Somalia Profile*. Dostopno prek: <http://www.bbc.com/news/world-africa-14094632> (6. avgust 2017).

Biswas, Niloy R. 2011. Is the Environment a Security Threat? Environmental security beyond Securitization. *International Affairs Review* 20 (1): 1–22.

Booth, Ken. 1991. War, Security and Strategy: Towards a Doctrine for Stable Peace. V *New thinking about Strategy and International Security*, ur. Ken Booth, 335–76. London: Harper Collins.

Brack, Duncan. 2009. Combatting international environmental crime. V *Environmental crime*, ur. White, Rob, 485–92. Portland: Willan Publishing.

Brauch, Hans Günter. 2004. *From a Hobbesian Security to a Grotian Survival Dilemma*. Dostopno prek: http://www.afes-press.de/pdf/Sopron_Survival%20Dilemma.pdf (23. julij 2017).

Broadus, James in Raphael Vartanus. 1991. The Oceans and Environmental Security. V *Oceanus* 34 (2): 14–19.

Brock, Lothar. 1991. Peace Through Parks: The Environment on the Peace Research Agenda. *Journal of Peace Research* 28 (4): 407–23. Dostopno prek: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0022343391028004006> (15. julij 2017).

Buzan, Barry. 1991. *People, States and Fear. An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Harvester: Wheatsheaf Books.

Buzan, Barry, Ole Wæver in Jaap de Wilde. 1995. *Environmental, Economic and Social Security Workbook no. 10*. Copenhagen: Centre for Peace and Conflict Research.

--- 1998. *Security – A New Framework For Analysis*. London in New York: Lynne Rienner Publishers, Inc.

Buzan, Barry, Ole Waever. 2003. *Regions and powers – the structure of international security*. Cambridge university press.

Day, Michael. 2011. Mafia earning & euro; 20bn from dumping toxic waste. *Independent*, 8. junij. Dostopno prek: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/mafia-earning-euro20bn-from-dumping-toxic-waste-2294720.html> (18. avgust 2016).

--- 2015. Europe's largest illegal toxic dumping site discovered in southern Italy – an area with cancer rates 80 % higher than national average. *Independent*, 17. junij. Dostopno prek: <http://www.independent.co.uk/life-style/health-and-families/health-news/europes-largest-illegal-toxic-dumping-site-discovered-in-southern-italy-an-area-with-cancer-rates-80-10327157.html> (18. avgust 2016).

Dobovšek, Bojan. 2017. Ekomafija ali zgodba o evoluciji mafije skozi trgovino z odpadki. *Portal Plus*, 24. julij. Dostopno prek: <https://www.portalplus.si/2303/ekomafija/> (25. julij 2017).

EEA – European Environmental Agency. 2009. *Waste without the borders in the EU*. Dostopno prek: <http://www.eea.europa.eu/publications/waste-without-borders-in-the-eu-transboundary-shipments-of-waste> (28. julij 2016).

Ekundayo, George B. 2003. Whose line in the sand: Can Environmental Protection and National Security Coexist, and Should the Government be Held liable for Not attaining this Goal? V *William and Mary Environmental Law and Policy Review* 27 (3): 651–705.

Elliott, Lorraine. 2009a. Combating transnational environmental crime: 'Joined up' thinking about transnational networks. V *Eco-Crime and Justice essays on environmental crime*, ur. Kristiina Kangaspunta in Ineke Haen Marshall, 55–79. Turin: Public Information Department of UNICRI.

Eman, Katja Gorazd Meško, Charles B. Fields. 2012. Ogrožanje okolja kot dejavnik varnosti. V *Ekološka kriminaliteta in varovanje okolja – multidisciplinarne perspektive*, ur. Gorazd Meško, Andrej Sotlar in Katja Eman, 69–94. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.

Emmers, Ralf. 2007. Securitization. V *Contemporary security studies*, ur. Alan Collins, 109–45. New York: Oxford University Press.

ENTITLE blog. 2016. *Drivers of illegal waste disposal: the case of Campania, Italy*. Dostopno prek: <https://entitleblog.org/2016/08/02/looking-at-the-drivers-of-illegal-waste-disposal-through-the-case-of-campania-italy/> (18. avgust 2016).

Evropska komisija. 2013. Okolje: komisija krepi boj proti nezakonitim pošiljkam odpadkov – sporočilo za medije. Dostopno prek: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-679_sl.htm (30. julij 2016).

--- 2015. Varne pošiljke odpadkov v EU med EU in državami zunaj EU. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=URISERV:L11022&from=EN> (30. julij 2016).

--- 2016. Waste shipments. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/environment/waste/shipments/> (17. avgust 2016).

Evropska Uredba št. 1013/2006 o pošiljkah odpadkov. 2006. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:02006R1013-20140526&qid=1404291901578&from=EN> (30. julij 2016).

EUROPOL. 2013a. *Threat Assessment 2013: Environmental Crime in the EU*. Dostopno prek: <https://www.europol.europa.eu/content/threat-assessment-2013-environmental-crime-eu> (4. avgust 2016).

--- 2013b. *Threat Assessment – Italian Organised Crime*. Dostopno prek: <https://www.europol.europa.eu/content/threat-assessment-italian-organised-crime> (7. avgust 2016).

--- 2015. *Exploring tomorrow's organised crime*. Dostop preko: <https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/edi/EuropolReportDigitalCove.html> (4. avgust 2016).

Ewasteguideinfo.info. 2009. *E-Waste definition*. Dostopno prek: <http://ewasteguide.info/introduction/e-waste> (8. avgust 2016).

Germani, Anna Rita, Antonio Pergolizzi in Filippo Reganati. 2015. Illegal trafficking and unsustainable waste management in Italy: Evidence at the regional level. *Journal of Security*

and Sustainability Issues 4 (4). Dostopno prek: <http://www.siecon.org/online/wp-content/uploads/2015/10/Germani.pdf> (18. avgust 2016).

Geertsema, Carol, Jim Puckett. 2005. *The Digital Dump, Illegal electronics waste trade documentary in Nigeria*. Dostopno prek: <https://www.youtube.com/watch?v=i4GZA9kEOV4> (19. avgust 2016).

Grizold, Anton. 1992. Oblikovanje slovenske nacionalne varnosti. V *Razpotja nacionalne varnosti: obramboslovne raziskave v Sloveniji*, ur. A. Grizold, 59–93). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2001. Varnostna paradigma v mednarodnih odnosih. V *Človek, država in vojna*, ur. Evan Luard, 83–161. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Grizold, Anton in Bojko Bučar. 2011. Izzivi sodobne varnosti: od nacionalne in mednarodne varnosti do človekove varnosti. *Teorija in Praksa* 48 (4): 827–51.

Hari, Johann. 2011. You are being lied to about pirates. *The Huffington post*, 25. maj. Dostopno prek: http://www.huffingtonpost.com/johann-hari/you-are-being-lied-to-abo_b_155147.html (19. avgust 2016).

Hartley, Kris, Cecilia Tortajada in Asit K. Biswas. 2017. Confronting Global Security in an Era of Water Instabilities. *Foreign Policy Journal*, 3. februar 2017. Dostopno prek: <http://www.foreignpolicyjournal.com/2017/02/03/confronting-global-security-in-an-era-of-water-instabilities/> (18. februar 2017).

Hussein, Mohamed Bashir. 2010. *The evidence of toxic and radioactive wastes dumping in Somalia and its impact on the enjoyment of human rights: A case study*. Dostopno prek: http://somalitalk.com/sun/toxic_waste_dumping_somalia.pdf (22. avgust 2016).

Infrastruktura Bled. 2015. Komunalna dejavnost. Dostopno prek: <http://www.infrastruktura-bled.si/en/Services/WASTE-MANAGEMENT/Hazardous-waste> (8. avgust 2016).

INTERPOL. 2010. *Strategic analysis report on illegal export of electronic waste to non-OECD countries*. Dostopno prek: <http://www.interpol.int/Crime-areas/Environmental-crime/Resources> (23. avgust 2016).

ISWA – International Solid Waste Association. 2011. *ISWA Position paper on Waste trafficking*. Dostopno prek: [file:///C:/Users/Tina/Downloads/ISWA_Position_Paper_on_Waste_Trafficking_20110607%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Tina/Downloads/ISWA_Position_Paper_on_Waste_Trafficking_20110607%20(1).pdf) (17. avgust 2016).

Iwaola, Dayo Shola. 2017. Intervju s prebivalcem Lagosa v Nigeriji. *Dunaj*, 4. avgust 2017.

Jägerskog, Anders. 2006. Applying the Human Security concept. V *Security and development, Investing in peace and prosperity*, ur. Robert Picciotto in Rachel Weaving, 91–4. London in New York: Routledge.

Kellerman, Miles G. 2011. Somali piracy: Causes and Consequences. *Inquiries Journal* 3 (9). Dostopno prek: <http://www.inquiriesjournal.com/articles/579/somali-piracy-causes-and-consequences> (24. avgust 2016).

Klenovšek, Ana in Gorazd Meško. 2011. International waste trafficking. V *Understanding and Managing Threats to the Environment in the South Eastern Europe*, ur. Gorazd Meško, Dejana Dimitrijević in Charles B. Fields, 79–101. Dordrecht: Springer.

KNKX Public Radio. 2012. Nigerian boy hauls his e-waste spoils from dump in Lagos. Basel Action Network. Dostopno prek: <https://www.flickr.com/photos/knkx/6669457631/in/photolist-qM7xoc-6e4HAR-qLXdM8-qLXdnv-quyfrG-bamHoP-Xg4Mhx-X4kPQL-WgfEUJ-7TPQXK-quxpiE-bqg62b-3gSHhH-quyf85-dVTUix-6UPga9-qJPHMf-qLXdRZ-qLXdHa-eyPMQb-quyfjY-quyfhU-qM3hHq-6UKbq6-quyf9Y-SyCwPW-7FvZtD-ecibWL-EdUCX6-eckFrF-6e4Kga-VcRr6J-bwDdGn-Uvzuyw-wgZkFf-S7Nyd1-dCyzXP-Uvzue3-ERj4sx-EH7oFk-tkA2zh-GgqJ9w-GgmBiq-Q5NFU9-wz4jLh-wiZCBQ-soS2p7-q4ifze-pF6Pcg-GrghZ> (5. avgust 2017).

Legambiente. 2017. *Ecomafia 2017*. Dostopno prek: <https://www.legambiente.it/contenuti/dossier/ecomafia-2017> (27. julij 2017).

Liddick, R. Donald. 2011. *Crimes Against Nature: illegal industries and the global environment*. Westport: CT: Praeger.

Malešič, Marjan. 2012. Teoretske paradigme sodobne varnosti in okolje kot varnostno vprašanje. *Teorija in praksa* 49 (2): 264–82.

Masland, Tom. 1988. Developed nations find dumping ground for toxins-3rd world. *Chicago Tribune*, 26. junij. Dostopno prek: <http://archives.chicagotribune.com/1988/06/26/page/5/article/nation-world/index.html> (19. avgust 2016).

Massari, Monica. 2003. *The Illegal Trafficking in Hazardous Waste in Italy and Spain: Final Report*. Rim: Legambiente. Dostopno prek: <http://www.organized-crime.de/revgru03.htm> (20. avgust 2016).

McConnell, Tristan. 2012. Somali pirates' rise linked to illegal fishing and toxic dumping. Dostopno prek: <http://www.pri.org/stories/2012-03-16/somali-pirates-rise-linked-illegal-fishing-and-toxic-dumping> (20. avgust 2016).

Milton, Chris. 2009. Somalia used as toxic dumping ground. *The Ecologist*, 1. marec. Dostopno prek: http://www.theecologist.org/News/news_analysis/268581/somalia_used_as_toxic_dumping_ground.html (19. februar 2014).

Mohamed, Hamza. 2015. The other side of Somalia's pirates. Al-Jazeera, 26. februar. Dostopno prek: <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2015/02/side-somalia-pirates-150225112818517.html> (19. avgust 2016).

Muroni, Rosella, Fontana Enrico, Antonio Pergolizzi, Francesco Dodaro, Laura Biffi, Stefano Ciafani, Peppe Ruggiero. 2014. *Ecomafia 2014: Le storie e i numeri della criminalità ambientale*. Dostopno prek: http://www.legambiente.it/sites/default/files/docs/premessa_0.pdf (18. avgust 2016).

Mwanguara, Andrew, Abdullahi Jamaa in Muhyadin A. Roble. 2011. Toxic Dumping: Pirate Excuse or Ongoing Abuse? *Somalia Report*, 8. april. Dostopno prek: http://www.somaliareport.com/index.php/post/1287/Toxic_Dumping_Pirate_Excuse_or_Ongoing_Abuse (17. februar 2014).

OECD. 2012. *OECD Trade Policy Studies: Illegal trade in Environmentally sensitive goods*. Dostopno prek: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/trade/illegal-trade-in-environmentally-sensitive-goods_9789264174238-en#page1 (9. avgust 2016).

Organization of African Unity. 2007. *The Bamako Convention at a Glance*. Dostopno prek: http://www.ntn.org.au/cchandbook/bamako/desc_sc6.html (28. julij 2016).

Ottaviani, Jacopo. 2015. E-waste Republic. *Al-Jazeera*, 15. julij. Dostopno prek: <http://interactive.aljazeera.com/aje/2015/ewaste/index.html> (19. avgust 2016).

Porter, Gareth. 1995. Environmental Security as a National Security Issue. V *Current history* 94 (592): 218–22.

Prezelj, Iztok. 2008. Človekova varnost v teoriji in praksi. *Delo in varnost LIII (6)*: 17–26.

Rijck, de Rob. 2011. A flaw in the criminal approach of international waste transport in Europe. V *Conference proceedings*, ur. J. Gerardu, D. Grabiell, M. R. Koparova, K. Markowitz, D. Zaelke: 341–7. Washington: INECE. Dostopno prek: <http://inece.org/conference/9/proceedings/Proceedings9thINECEConference.pdf> (18. februar 2014).

Rosenthal, Elisabeth. 2009. Smuggling Europe's Waste to Poorer Countries. *The New York Times*, 26. september. Dostopno prek: http://www.nytimes.com/2009/09/27/science/earth/27waste.html?pagewanted=all&_r=0 (18. februar 2014).

RT. 2013. *Illegal trash trade: E-waste smuggling contaminate developing countries*. Dostopno prek: <https://www.rt.com/news/e-waste-illegal-environment-uk-043/> (20. avgust 2016).

Rucevska, I., Nellemann, C., Isarin N., Yang W., Liu N., Yu K., Sandnæs S., Olley K., McCann H., Devia L., Bisschop L., Soesilo D., Schoolmeester T., Henriksen, R., Nilsen, R. 2015. *Waste Crime – Waste Risks: Gaps in Meeting the Global Waste Challenge, A UNEP Rapid Response Assessment*. United Nations Environment Programme in GRID-Arendal: Nairobi in Arendal. Dostopno prek: <http://www.unep.org/delc/Portals/119/publications/rra-wastecrime.pdf> (5. avgust 2016).

Seum, Stefan in Andreas Hermann. 2010. Building local capacity to adress the flow of e-wastes and electrical and electronic products destined for reuse in selected African countries and agument the sustainable management of resources through the recovery of materials in e-wastes: Component 1: Flows used and end-of-life e-products from Germany, The Netherlands and Belgium. Dostopno prek: http://www.basel.int/Portals/4/Basel%20Convention/docs/eWaste/E-waste_Africa_Project_Europe.pdf (19. avgust 2016).

Sheehan, Michael. 2005. *International Security: An Analytical Survey*. Boulder: Lynne Rienner Publishers Inc.

Simon, Joan Marc. 2017. Intervju z direktorjem Zero Waste Europe. Bruselj, 20. januar 2017.

Smith, Michael E. 2010. *International security: Politics, Policy, Prospects*. Basingstoke in New York: Palgrave Macmillan.

Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno prek: <http://www.stat.si/StatWeb/> (28. avgust 2017).

Svet Evropskih skupnosti. 1991. Direktiva Sveta z dne 12. decembra 1991 o nevarnih odpadkih 91/689/EGS. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31991L0689&from=EN> (8. avgust 2016).

The World Bank. 2015 *Tackling waste Disposal and reducing emissions in Lagos*. Dostopno prek: <http://www.worldbank.org/en/results/2015/10/13/tackling-waste-disposal-reducing-emissions-lagos> (22. avgust 2016).

The World Counts. 2017. *World Waste Facts*. Dostopno prek: http://www.theworldcounts.com/counters/shocking_environmental_facts_and_statistics/world_waste_facts (7. avgust 2017).

UNEP – United Nations Environmental Programme. 2011. *First conference of parties to the Bamako convention*. Dostopno prek: <http://www.unep.org/delc/BamakoConvention> (30. julij 2016).

UNICRI – United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute. 2013. *Combating transnational trafficking of waste: lessons learnt from Italy*. Dostopno prek: https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/CCPCJ_Sessions/CCPCJ_22/PNI_Workshop/Presentation_UNICRI_PNI-Workshop.pdf (4. avgust 2016).

UNODC - United Nations Office on Drugs and Crime. 2009. *Transnational Trafficking and the Rule of Law in West Africa: A Threat Assessment*. Vienna: UNODC. Dostopno prek: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Studies/West_Africa_Report_2009.pdf (18. februar 2016).

Vogrin, Andreja, Iztok Prezelj in Bojko Bučar. 2008. *Človekova varnost v mednarodnih odnosih*. Ljubljana: FDV.

Waldo, Mohamed Abshir. 2009. *The two piracies in Somalia: Why the world ignores the other?*
Dostopno prek: http://imcsnet.org/imcs/docs/somalias_twin_sea_piracies_the_global_aramada.pdf (19. avgust 2016).

Weale, Albert, Geoffrey Pridham, Michelle Cini, Dimitrios Konstadakopoulos. Martin Porter, Brendan Flynn. 2003. *Environmental governance in Europe: an ever closer ecological union?*
New York: Oxford University Press.

Wæver, Ole. 2004. *Aberystwyth, Paris, Copenhagen – New 'Schools' in Security Theory and their Origins between Core and Periphery*. Paper presented at annual meeting of the International Studies Association, Le Centre Sheraton Hotel, Montreal, Quebec, Canada.

Winfield, Nicole. 2016. Mafia toxic waste dumping 'causes higher cancer and death rates in Napels'. *Independent*, 2. januar. Dostopno prek: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/mafia-toxic-waste-dumping-causes-higher-cancer-and-death-rates-in-naples-a6794236.html> (18. avgust 2016).

World Economic Forum. 2017. *11 facts about world population you might not know*. Dostopno prek: <https://www.weforum.org/agenda/2017/07/11-facts-about-world-population-you-might-not-know/> (7. avgust 2017).

Zipfel, Isabell. 2016. The toxic wasteland of Italy's 'Campania Felix'. *Al-Jazeera*, 28. januar. Dostopno prek: <http://www.aljazeera.com/indepth/inpictures/2016/01/toxic-wasteland-italy-campania-felix-160127054516521.html> (18. avgust 2016).

PRILOGA A: Intervju, Joan Marc Simon, direktor Zero Waste Europe

Intervju je bil opravljen 20. januarja 2017 v Bruslju.

1. What do you personally know about waste trafficking (illegal waste trade) and does Zero Waste Europe in any form deal with the topic of waste trafficking?

You're allowed to ship the waste if it's for reuse or recycling but not if it is for disposal. Well, the main issue with this is that waste which is not intended for recycling or reuse is being exported for recycling and reuse. We don't know much about the waste which is illegally exported because it's basically not tracked. The biggest issue is that if you look at the containers you'll find many materials that are exported as for reuse or recycling but it's actually waste. So what we know about this is (because we've been approached by people trying to research this) that there's no common European approach like a border control for example. One of the trade axes is actually to take waste from Germany for example and ship it to Holland or to Belgian harbours and then send it away. The inspections of the containers that are shipped, because all of this goes by boat, are very general. I think one in four containers are checked and by checked I mean it's opened and they look inside. And they don't go into details. When it comes to WEE (waste electrical and electronic equipment) only one in many is checked if it really works and that's it. There's also a lack of resources, a lack of competencies, and a lack of common policy on how to deal with this issue. On the other hand, we know that the attempts to try to regulate that on the European level have been very unsuccessful, partially because even the countries that need to step into this, like Germany with Hamburg, there's a big lobby of the harbours which is kind of like an area where they have their own laws and there's kind of "zona franca" that is an issue and also there's an issue of mafia where even police doesn't dare to go there. When they tried to check, they were threatened. So that's why we know so little about the situation. Almost nothing is being done from the legislative perspective. We also don't talk about it because we don't have the information, and if you want to act, you need information. What we know is that of the electronic waste that is put on the market, what is separately collected and treated in Europe is very little. It's only few kilos. There's the target of 4 kilos per inhabitant per year, something like that. That's very little. Indicators are by weight, which is not very useful because a mobile phone is much lighter than a plasma screen for example and you cannot compare it to a fridge which is very heavy but it has many precious materials in it. Comparing to the fridge, you'll

need five hundred mobile phones to reach the same weight as the fridge, but of course the recycling potential and value is a lot different. We don't have a lot of information, but the information that we have is that the most of the WEE is either not separately collected and therefore is being landfilled or burned or is being exported for recycling, reuse, but we don't have any traceability, not knowing where the waste is going. Some NGO's were tracking the waste and discovered that some waste for recycling and reuse ends up in Ghana. There are many examples of that. There's not much traceability. Also leading European recycling companies are saying they have a problem all this waste leaving Europe. Because that's kind of raw materials they're using. But on the other hand there's little we can do. That's the situation.

2. Why, in Europe, don't we talk about the issue of waste trafficking? Why doesn't it reach the wider public?

We don't talk about it from the perspective of trafficking. We talk about it from the perspective of circular economy. And that's how we go to the solutions and Zero Waste here plays a role. Because if we look at WEE, the first issue that we have is that most of WEE we have these days is produced as not durable, not repairable, and they lose value very quickly. These three are the components that make WEE become waste very quickly. With the circular economy we should have traceability of materials, we should have products that actually keep their value, so it is proven that if you want to change the screen of an iPhone, it will take you one hour, if you try to change the screen of a fair phone, it takes less than a minute. So it has nothing to do with technologies, it has to do how you design things. We know it is possible to make things more repairable, more durable. It is also possible that instead of paying for the phone, you pay for the services. There are many advancing projects about this. Or to lower the VAT (value added tax) on products that are sold as second hand, like in the case of Sweden. There's also an option of using deposits, but it hasn't been very much explored. In some countries, when you buy a product, you also need to pay the fee for recycling, but that hasn't worked pretty well and what we see might be the future is that you pay for example fifty Euros more for a mobile phone, and you get this deposit back when you return the phone. It gives consumers an incentive to give back the products and companies have incentive to design products that last or can be recycled because they'll get back the products. Part of the reason why products break so quickly today is because producers know they won't get their products

back. So they put things on the market and then somebody else will deal with the waste. If producers knew they're getting back the products, they would design them as more recyclable and easy to put apart in order to easily collect valuable materials within the product. Putting all these in place would mean less waste, less waste to go to these mafias, etc. So the solution we are advocating for is to go to the source of the problem, instead of trying to stop waste at the border.

3. Is illegal waste trade something we should worry about? If yes, why?

Yes, because illegal trade is not subject to rules and hence no environmental standards can be ensured in the treatment of waste, particularly when it is hazardous.

4. What are the main drivers of illegal waste trade?

Bad waste management in the place of origin, wrong economic incentives, bad design, corruption, lack of traceability and lack of law enforcement (due to incompetence but also because of lack of means or agreed standards between countries)

5. What kind of waste is the subject of illegal waste trade?

Any kind of waste for which there is profit to be made in taking it away from the origin.

6. Could you somehow confirm the involvement of Italian mafia in illegal waste trade?

Elaborate on that.

Mafias from all countries are involved in illegal waste trade, Italian mafia too. I would like to believe that the Italian mafia controls less than they used to but I don't know for sure.

7. Do you have any information regarding a potential interconnection between illegal waste trade and the existence of piracy in Somalia?

No.

8. In your opinion, what are the security effects of illegal waste trade on the exporting and the importing country? Does it have more effects on environmental, human, or national security? Does it have any effects on national security (in terms of increased domestic violence, possibility of fueling armed conflicts, destabilization of the country, etc.) at all?

Of course the more illegal activity takes place in the country of origin and country of destination, the more power and money is diverted from state and companies to black economy, resulting in less resources available for social services and proper waste management, and more money available for bribing, creating parallel structures, destroying nature, etc. Illegal activities are clearly politically and economically destabilizing anywhere.

9. What can we do to prevent illegal waste trade? What should be the role of the Zero Waste concept in this regard?

First of all, Zero Waste is about designing products without toxics, that are repairable, recyclable and that last. Second, it is about ensuring that when products become waste they are separately collected in a way that the quality of the materials is preserved in order to ensure recycling or composting at local level – proximity principle. If these 2 conditions were enforced, illegal trade would diminish radically because waste arisings would be reduced dramatically and the economic incentives would be there for people to repair and reuse or recycle the waste locally, hence little would be left for export. Plus Zero Waste systems ensure high traceability of materials and products, hence it is more difficult that they disappear.

10. What are the challenges for Zero Waste to become a reality in modern societies?

First of all, you need motivation to become zero waste. The question is where are you going to put all your waste? There are places for example in Belgium where you can put different waste but you don't have the feeling this waste is going to be recycled. And even if it goes to the right place you never know if it's going to end up in Ghana. So there's no incentive for people to recycle if you don't know where it goes. But also maybe you don't have the time to delete all the data you have on your phone, and you will rather keep it at home than take it to a right place. And there's also no economic incentive to do that. In the end you often put that waste in the residual waste. So for zero waste we need to have right business models and economic incentives. It is not a matter of obliging but of incentives for people to do that.

11. What about creating zero waste municipalities or businesses?

The challenge with that is that current European and also national legislation is not ready for this. Because there is a Directive on guarantees for example that things should last two years if it's a fridge or radiator or a mobile phone. TV or fridge should last more than two years! So there's guarantee directives. There are directives on repairability and everything, but actually

legislation is in place for things to not last, for the consumer not to be properly protected. So if you want to resell or repair your phone, you need to pay for example VAT. But VAT usually goes to new products. You already paid that one. But then you need to pay it again for a second hand product. If it's a third hand product, you pay VAT three times! So Sweden put lower VAT for second hand goods. These are the market conditions that make a market of repairing, reuse still too expensive. There's also an issue of second hand raw materials. Which means, once you recycle all these WEE, the stuff that comes out of there doesn't have a market. So products are not made for circularity. There are a lot of issues like this that need to be changed and that's what we're working on with the circularity.

12. Do you think that one day waste will get enough political attention to be identified as a security threat that needs to be addressed seriously by the governments?

It's already happening with the issue of plastic waste. If one sees CO2 as a waste from the combusting process, one can claim that climate change is already playing that role.

13. Would you classify illegal waste trade as a global threat to security (human or/and environmental)? Why?

Yes. However, one of the problems we have with illegal waste trade – different from others, like climate change – is that there is very little reliable data available and hence it is difficult to measure the level of threat. We know it fuels instability and doesn't help with waste management but there is no reliable macro data on illegal waste trade which makes it difficult. While waiting, it is best that every country gets its act together and develop local Zero Waste programmes so that waste becomes more and more of a resource and hence doesn't need to be exported.

14. When will combating waste trafficking receive sufficient support from the decision makers?

For me it is one of the underlying problems that we have later on, like migration, wars of resources, etc. All of this is well documented that uprisings in Northern Africa started because there was a drought and food prices went up, there's a clear correlation between facts and all this underlying problems are sparking unrests and uprisings that start from lack of jobs, climate change, droughts, etc. So Zero Waste is one of the underlying solutions. We won't solve the issue of migration by putting more and more borders, but we are going to solve it by

allowing those people to stay in their homes and not to emigrate. So giving them jobs, a peaceful environment, a place to live and not putting our waste on their land. It's all connected, it's all circular.

PRILOGA B: Intervju, Dayo Shola Iwaola, domaćin iz Lagosa, Nigerija

Intervju je bil opravljen 4. avgusta 2017 na Dunaju.

1. Where do you come from and what do you do?

I am from Lagos, Nigeria, but I'm living in Sweden for a couple of months, then I'll go back to Lagos. I am a young entrepreneur starting my own business.

2. Is there a waste problem in Lagos, Nigeria, and why?

There is a waste problem in Lagos, there is so much waste all around, which is destroying everything. For years now the amount of waste is increasing, taking more and more land from us. We don't have proper environmental legislation in Nigeria and nobody cares about it. There's no proper waste management system, no proper treatment of waste. Waste is just there waiting to disappear. There are legal and illegal disposal sites, maybe there are even more illegal ones. Why? Because we produce a lot of waste and because we receive it from foreign countries. I believe that's the biggest issue. And Computer village. It's so big we cannot handle all of the consumption and many products end up in landfills.

3. Are you aware of the illegal waste in Nigeria and what are its consequences from your point of view?

I know that we receive a lot of waste from foreign countries. A lot from Europe. Waste is shipped to Africa and ends up in our harbours. So cities with harbours have the biggest problem. Because also everything that comes to Nigeria, stays there. So there's no problem of waste in other parts of Nigeria. In the mainland there are no consequences of waste being disposed everywhere. Because waste doesn't travel all around Nigeria. It stays in Lagos. Here we have a big issue. The environment is very dirty. Rivers are dead, there's nothing in the rivers! People are getting sick and dying young because they work with waste. They burn a lot of waste and they dispose of many toxic things. Horrible for the environment and health of the people. At least we have a lot of land all across Nigeria for agriculture. So we still have a

place to grow vegetables. But I wouldn't recommend growing vegetables in Lagos, it's too polluted.

4. Can you please tell me more about the famous Computer Village in Lagos?

You know about the Computer Village? It is huge! It actually is a big village. It is a place where they sell all kinds of electronic and electric devices. You name it, you get it. Majority of products they sell are computers and mobile phones. Everybody wants to have a mobile phone to connect to the internet, use Skype to call your family and friends who are abroad, to play games, also just to be fancy. But there are also some services you can use if you have a phone. For example, online paying, that's getting bigger! More and more people are using this application for cashless paying. It's almost the same with computers. People want to be connected to the world. They want to seek for opportunities outside of Nigeria, especially young people. Youth is unsatisfied in our country, many of them are leaving to find better jobs, also to earn a lot of money and then come back to Nigeria to start their own business. Everybody wants to have a computer, but they're expensive if you buy a new one. Not everybody can afford to buy a new computer so they go in the Computer Village. You can get a computer for a much lower price. But you need to be careful as well, it happened to my friends that they bought the computer and it was actually not working! So they need to throw it away. I believe there are many similar stories. And again all this becomes waste. What are we going to do with it? It's just too much but nobody cares, that saddens me the most.

5. Are there any preventive measures being taken by the government?

No. Or not that I am aware of. Maybe they do, but in the moment somebody is offered a nice amount of money to take part in illegal activities, they do it. They take the opportunity to earn money and they do all kinds of things. They don't care about the environment or other consequences. That's why we still have illegal waste trade. Because of good money being offered to harbour workers, officials, waste management companies, locals, and others. If they live in poor conditions and their salary is low, of course they are going to take the extra cash they can earn.

6. What is the response of the locals to the environmental damage caused by illegal waste?

Almost non-existent. There are some non-governmental organizations trying to advocate for better regulation through the legislation but so far no real improvements. Because people are

earning money from it. At least they are gathering some data, some evidence that illegal waste trade is existing. They're also trying to get international attention. And they try to raise awareness among local people. So I would say more and more people are aware of the waste problem but to be honest, they're doing nothing. You can find some individuals that care about the problem, but that's not enough. The rest of the population just thinks that one day all these problems will go away. Or they're dealing with so many other issues that they don't have the time to fight against waste. And again, some people are earning money out of waste trade!